

T.C.
BİLECİK ŞEYH EDEBALI ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI

**ADALET VE KALKINMA PARTİSİ'NİN MİLLİ KİMLİK
TAHAYYÜLÜNDEKİ TARİH TASAVVURU**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

AYŞE NUR SAN

Tez Danışmanı
Dr. Öğr. Üyesi Çağdaş ZARPLI

Bilecik, 2019
10213989

T.C.
BİLECİK ŞEYH EDEBALI ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI

ADALET VE KALKINMA PARTİSİ'NİN MİLLİ KİMLİK
TAHAYYÜLÜNDEKİ TARİH TASAVVURU

YÜKSEK LİSANS TEZİ

AYŞE NUR SAN

Tez Danışmanı
Dr. Öğr. Üyesi Çağdaş ZARPLI

Bilecik, 2019

10213989

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
YÜKSEK LİSANS TEZ SAVUNMA SINAVI
JÜRİ ONAY FORMU

BŞEÜ-KAYSİS Belge No	DFR-172
İlk Yayın Tarihi/Sayısı	03.01.2017 / 28
Revizyon Tarihi	
Revizyon No'su	00
Toplam Sayfa	1

Öğrencinin Adı Soyadı: Ayşe Nur SAN
Anabilim Dalı: Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi
Programı: Kamu Yönetimi - Tezli Yüksek Lisans Programı
Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Gökçe ZARPLI
Tezin Özgün Adı: Adalet ve Kalkınma Partisi'nin Milli Kimlik
Görüşündeki Tarih Gossamuru
Tezin İngilizce Adı: Justice and Development Party's History Concept
on the Imagination of National Identity

Tez Savunma Sınavı Tarihi: 19 / 08 / 2019

Yukarıda bilgileri verilen tez çalışması ilgili EYK kararıyla oluşturulan jüri tarafından OY BİRLİĞİ / OY
ÇOKLUĞU ile Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalında
YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyeleri

Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Gökçe ZARPLI

İmza
Gökçe Zarplı

Üye: Dr. Öğr. Üyesi H. Sırın AK

İmza
H. Sırın Ak

Üye: Dr. Öğr. Üyesi Görkem ALTINÖRS

İmza
G. Altınörs

Üye: .....

.....

Üye: .....

.....

ONAY

Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulu'nun ..... / ..... / 20.... tarih ve
...../..... sayılı kararı.

İMZA/MÜHÜR

BEYAN

“Adalet ve Kalkınma Partisi’nin Milli Kimlik Tahayyülündeki Tarih Tasavvuru” adlı yüksek lisans tezimin hazırlık ve yazımı sırasında bilimsel ahlak kurallarına uyduğumu, başkalarının eserlerinden yararlandığım bölümlerde bilimsel kurallara uygun olarak atıfta bulunduğumu, kullandığım verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığımı, tezin herhangi bir kısmını Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi veya başka bir üniversitedeki başka bir tez çalışması olarak sunmadığımı beyan ederim.

Ayşe Nur SAN

ÖN SÖZ

Türk milli kimliği'nin tarihsel sürecini ve Türk Tarih Tezi ile oluşturulan resmi tarih kavramını inceleyerek AK Parti'nin milli kimlik tahayyülü ile inşa ettiği tarih tasavvurunu açıklayan bu tezin yazılması aşamasında, çalışmamı yöntemimi takip eden, çalışmaya şekil veren, çalışma içeriğine ilişkin kaynak tespitine yön veren değerli danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Çağdaş ZARPLI'ya kıymetli katkı ve emekleri için içten teşekkürlerimi ve saygılarımı sunarım. Yine çalışmamda konu kaynak ve yöntem açısından bana sürekli yardımda bulunarak yol gösteren değerli hocam Prof Dr. Hüseyin SADOĞLU'na kıymetli katkı ve emekleri için teşekkürlerimi ve saygılarımı sunuyorum. Çalışmamın hazırlanma aşamasında benden hiçbir zaman desteğini esirgemeyen Dr. Öğr. Üyesi Ayşen SEYMEN ÇAKAR ve Dr. Öğr. Üyesi Yusuf Ziya BÖLÜKBAŞI'na değerli katkılarından dolayı teşekkür ederim. Savunma sınavı sırasında jüri üyeleri Dr. Öğr. Üyesi Hediye Şirin AK ve Dr. Öğr. Üyesi Görkem ALTINÖRS' e çalışmamın son haline gelmesine kıymetli katkılarından dolayı teşekkür ederim. Bu vesileyle tüm hocalarıma ve tezimin son okumasında yardımlarını esirgemeyen Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde görevli Araştırma Görevlisi Ertuğrul ÇAM'a teşekkürlerimi borç bilirim.

Yüksek lisans eğitimine başlayıp, tezin yazılmasına kadar olan süreçte motivasyon ve zaman planlaması konularında yanımda olan değerli ailem ve Yasin ALP'e teşekkür eder sevgi ve saygılarımı sunarım.

Ayşe Nur SAN

20.07.2019

ÖZET

Fransız Devrimi'nin etkisiyle ulus-devlet inşa sürecinde ortaya çıkan milliyetçilik kavramı çok uluslu imparatorlukların uluslaşma sürecinde milli kimlik kavramının ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. İmparatorluk'tan ulus-devlete geçiş aşamasında siyasal iktidarlar toplumun ortak kültürel değerleri üzerinden ulusların inşasına kollektif kimliklerin inşası ile başlamıştır. Kollektif kimliğin bir türü olan milli kimlik kavramı ulus-devlet inşa sürecinde ulusların kendisini tanımlama çabası ile ortaya çıkmıştır.

Modern devlette ortaya çıkan çok boyutlu ve karmaşık yapıya sahip olan milli kimlik kavramı toplum ortak kültürel değerleri, ortak tarihi geçmişi ve ortak tarihi geçmiş duygusunun destansı zaferler ile taçlandırıldığı toprak parçası üzerinden yeniden inşa edilmektedir. Türk milli kimliğinin inşa süreci ise, Osmanlı İmparatorluğu'nun erken modernleşme sürecinde başlamış, Tanzimat Dönemi'nden Türkiye Cumhuriyeti'nin ilanına kadar geçen süre zarfında Türk milli kimliği, Osmanlılık, İslamcılık ve Türklük fikirleri üzerinden inşa edilmeye çalışılmıştır. Türkiye Cumhuriyeti'nin ilanı ile Türk milli kimliği Türklük fikri ile şekillendirilmiş, Türklük fikri ile şekillendirilen milli kimlik söylemi Osmanlı İmparatorluğu'nu Türk milli kimliğinin ötekisi ilan etmiştir. Osmanlı İmparatorluğu'nun Türk milli kimliğinin ötekisi ilan edilmesi Cumhuriyet ilanından günümüze kadar gelen milli kimlik tartışmalarının zemini oluşturmuştur. AK Parti'nin iktidara gelmesi ile birlikte milli kimlik kavramı üzerine tartışmalar yeniden yoğunluk kazanarak AK Parti'nin milli kimlik tahayyülü ile inşa edilen tarih tasavvuruyla birlikte Osmanlı İmparatorluğu yeniden Türk milli kimliğinin bir parçası haline getirilmiştir.

Çalışmamızın amacı; Türk milli kimliğinin tarihsel gelişimini ve resmi tarih anlatısı ile oluşturulan Türk Tarih Tezi'ni inceleyerek, AK Parti'nin milli kimlik söylemi ile inşa ettiği tarih tasavvurunu açıklamaktır.

Anahtar Kelimeler: Milli kimlik, Resmi tarih, Türkiye Cumhuriyeti, AK Parti

ABSTRACT

The concept of nationalism which came into existence with the influence of French Revolution during the construction of nation states provided a basis for the concept of national identity when multinational empires transformed into national states. Political Powers constructed the collective identities first to be able to construct the nation on a common ground in the process when empires were becoming nation states. National identity which is a type of collective identity came into existence in the process of construction of the nation state with the efforts exerted by the nations to describe themselves.

The concept of national identity which has emerged in the era of modern states has a multidimensional and complex structure now is being rebuilt again on the basis of common cultural values, common historical background and on the soil which is crowned with the heroic victories. Construction of Turkish national identity has begun in the early modernization process of Ottoman Empire, from the era of rescript of Gülhane until the foundation of Turkish Republic, Turkish National identity has attempted to be rebuilt on the concepts of Ottomanism, Pan-Islamism and concept of Turkishness. Turkish National identity shaped by the idea of Turkishness with the foundation of Turkish Republic, national identity discourse which is shaped by the idea of Turkishness labeled the Ottoman Empire as the “other”. Labelling Ottoman Empire as the other provided a basis for the national identity debates which began with the foundation of Turkish republic and these debates are still ongoing. Debates on the concept of national identity intensified when AK Party came to power and it seems like that AK Party will try to make the imperial legacy of Ottoman Empire a part of the Turkish National identity based on its historic perception shaped by its national identity apprehension.

The purpose of this study is to examine the historic evolution process of Turkish National identity and Turkish History Thesis which is shaped by official history narrative and the historic perception which is constructed by AK Party’s national identity narrative.

Keywords: National Identity, Official History, Turkish Republic, AK Party

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ	i
ÖZET	ii
ABSTRACT.....	iii
KISALTMALAR.....	vi
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

MİLLİ KİMLİK KAVRAMI VE TARİHSEL GELİŞİMİ

1.1. MİLLİ KİMLİK KAVRAMI	4
1.2. MİLLİ KİMLİK KAVRAMININ TARİHSEL GELİŞİMİ.....	6
1.3. MİLLİ KİMLİK KAVRAMININ TÜRKİYE’DE TARİHSEL GELİŞİMİ.....	8
1.3.1. Osmanlılık Fikri	8
1.3.2. İslamcılık Fikri	12
1.3.3. Türklük Fikri	16
1.3.3.1. Osmanlı İmparatorluğu Döneminde Türklük Fikri	16
1.3.3.2. Cumhuriyet Döneminde Türklük Fikri.....	27

İKİNCİ BÖLÜM

RESMİ TARİH KAVRAMI VE TARİHSEL GELİŞİMİ

2.1. RESMİ TARİH KAVRAMI.....	33
2.2. RESMİ TARİH KAVRAMININ TARİHSEL GELİŞİMİ	33
2.3. RESMİ TARİH KAVRAMININ TÜRKİYE’DE TARİHSEL GELİŞİMİ.....	37
2.3.1. Türk Tarih Tezi	37
2.3.1.1. Türk Tarih Tezi’nin Oluşumu	37
2.3.1.2. Türk Tarih Tezi’nin Amacı.....	39
2.3.1.3. Türk Tarih Tezi İle Şekillendirilen Tarih Ders Kitapları	41
2.3.2. Birinci Türk Tarih Kongresi (2-11 Temmuz 1932)	46
2.3.3. İkinci Türk Tarih Kongresi (20-25 Eylül 1937).....	50
2.3.4. Türk Tarih Tezi’ne Karşılık Türk-İslam Sentezi.....	53

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ADALET VE KALKINMA PARTİSİ'NİN MİLLİ KİMLİK

TAHAYYÜLÜNDEKİ RESMİ TARİH TASAVVURU

3.1. AK PARTİ'NİN KURULUŞU VE İKTİDARA GELİŞİ.....	61
3.1.1. AK Parti'nin Kuruluşu	61
3.1.2. AK Parti'nin İktidara Gelişi	64
3.2. AK PARTİ'NİN MİLLİ KİMLİK TAHAYYÜLÜ VE TARİH TASAVVURU...	66
3.2.1. AK Parti'nin Milli Kimlik Tahayyülü.....	66
3.2.2. AK Parti'nin Milli Kimlik Tahayyülü ile Gerçekleştirilen Hükümet Politikaları	71
3.2.3. AK Parti'nin Tarih Tasavvuru.....	82
3.2.3.1. Ertuğrul Gazi'yi Anma ve Söğüt Şenlikleri	86
3.2.3.2. Diriliş Ertuğrul Dizisi ve Payitaht Abdülhamit Dizisi	87
3.2.3.3. 1453 İstanbul'un Fetih Kutlamaları.....	89
3.2.3.4. Tarih Tasavvuru ile Şekillendirilen Şehir Mimarisi	92
SONUÇ	94
KAYNAKÇA.....	97
ÖZGEÇMİŞ	107

KISALTMALAR

AK Parti:	Adalet ve Kalkınma Partisi
AKDTYK:	Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu
C:	Cilt
�ev:	Çeviren
CHP:	Cumhuriyet Halk Partisi
Ed.:	Editör
FAT�H:	Fırsatları Artırma Teknolojiyi İyileştirme Hareketi
FET�:	Fetullah� Terör �rg�t�
Haz.:	Hazırlayan
MEB:	Milli Eētim Bakanlığı
MHP:	Milliyetçi Hareket Partisi
MSP:	Milli Selamet Partisi
RP:	Refah Partisi
S:	Sayı
ss:	Sayfa Sayısı
TBMM:	Türkiye Büyük Millet Meclisi
TCCB:	Türk Cumhuriyeti Cumhur Bařkanlıēı
TTTC:	Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti

GİRİŞ

Milli kimlikler, tarihin yakın dönemlerinde göreceli olarak ulusun kendini tanımlama çabası içerisinde ortaya çıkmıştır. Milli kimliğin modern dünyada ilk olarak sorgulanmaya, halka benimsetilmeye başlanması özünde ünlü Fransız Devrimi'nin mirasıdır. Batı Avrupa'da 18. yüzyılın son çeyreğinde dönemin ekonomik, sosyolojik ve siyasi konjonktürüne bağlantılı olarak ortaya çıkan bu hareket dünya halklarına egemenlik bahşederken bu halkları milli kimlik bilinciyle ortak bir paydada toplamaya çalışmıştır. Bu süreç diğerlerini olduğu kadar, Osmanlı İmparatorluğu'nun toprak bütünlüğünü tehdit eder hale gelecektir.

Türkiye Cumhuriyeti'nde ise milli kimliğin inşası 18. yüzyıl Avrupası'na göre daha geç dönemde ortaya çıkmıştır. Burada en önemli nokta, Osmanlı İmparatorluğu'nun tebaasının çok uluslu oluşudur. Bu çok uluslu halk, tarihsel süreç içerisinde kendisinin milli kimliğini tanımlamaya başlamıştır ki, bu tanımlama Osmanlı İmparatorluğu'ndan bu halkların kopuşuna yol açacaktır. Osmanlı İmparatorluğu bu süreçte parçalanmamak için belli başlı önlemler almak amacıyla halkını milli bir aidiyet etrafında toplamaya yönelik reformlara girişmiştir. Bir yandan resmi Osmanlıcılık, diğer yandan batılılaşma çabaları uygulamada yaşanan bazı sorunlar nedeniyle başarıya ulaşamamış ve Osmanlı İmparatorluğu yerini Cumhuriyete bırakmıştır.

Cumhuriyetin ilanının ardından, Cumhuriyet aydınları ve elit kadrolar batılılaşmayı temel amaç edinmiştir. Cumhuriyetin ilk yıllarında batılılaşma fikri çerçevesinde halkı yeniden tanımlayan Cumhuriyet aydınları, toplumun kültürel yapısında dönüşüme öncülük etmiştir. Cumhuriyet aydınlarının batılılaşma uğruna gerçekleştirdikleri dönüşüm çabası milli kimlik kavramı üzerindeki tartışmaların sıklıkla gündeme gelmesine zemin hazırlamıştır. Bu tartışmaların ana konusunu, Cumhuriyetin ilk yıllarında yönetici ve elit kadroların milli kimliği şekillendirirken izledikleri yöntemler oluşturmaktadır. Cumhuriyet aydınları Batıya entegre bir edebiyat ve tarih yazıcılığıyla Türkleri tarihte en eski ve destansı milletlerden biri olarak tanımlamayı tercih etmiş, fakat bu süreçte Müslüman-Osmanlı kavramını ve kültürel özelliklerini Türk milli kimliğinin dışına taşımıştır.

Cumhuriyetin ilanının ardından Cumhuriyet aydınları çağdaş muasır medeniyetler seviyesine ulaşmayı amaç edinerek İmparatorluğun izlerini silmek adına toplumu topyekun bir dönüşüme tabi tutmuştur. Bu dönüşüm sürecinde gerçekleştirilen inkılaplar aracılığıyla toplum bir anda yakın geçmişinden koparılmıştır. Hayali bir çehrede Jakoben devrimi edasında 1921 yılından başlayarak 1945 yılının sonuna kadar devamlılığını sürdüren reform politikaları zaman zaman eleştirilere tabi tutulsa da, bu eleştiriler 2002 yılına kadar yüzeysel kalmıştır.

Cumhuriyet rejiminin resmi tarih söylemine asıl eleştiri, 2001 yılında kurularak 2002 yılında tek başına iktidara gelen Adalet ve Kalkınma Partisi üyeleri tarafından yapılmıştır. Kendisini muhafazakar demokrat olarak tanımlayan Adalet ve Kalkınma Partisi'nin yöneticileri her platformda Osmanlı geçmişine vurgu yaparak Osmanlı İmparatorluğu'nun dışlandığı resmi tarihin yanlışlığına dikkat çekmek istemiştir. Bu konuda ilk hamle Adalet ve Kalkınma Partisi'nin kurucu lideri 2003 ve 2014 yılları arasında Başbakan olarak görev yapan Türkiye Cumhuriyeti'nin Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan tarafından yapılmıştır. Recep Tayyip Erdoğan, Türkiye Cumhuriyeti'nin altı yüz yıllık bir geleneğin üzerine inşa edildiğini ve bu altı yüz yıllık geçmişin her ne sebeple olursa olsun inkar edilemeyeceğini vurgulamıştır.

Bu çerçevede Adalet ve Kalkınma Partisi üyeleri, Cumhuriyet aydınlarının milli kimlik tahayyülüne muhalif, Osmanlı tarihine sıklıkla referans olarak başvuru alan yeni bir milli kimlik söylemi geliştirmeye çalışmışlardır. Adalet ve Kalkınma Partisi üyeleri hayal ettikleri milli kimlik çerçevesinde Kemalist tarihçiler tarafından öteki ilan edilen Müslüman Osmanlı İmparatorluğu'nun hoşgörüsünü devlet politikası olarak benimsediklerini her daim dile getirmişlerdir. Türkiye Cumhuriyeti'ni ise yeni milli kimlik söylemi etrafında İslam kültürüyle demokrasinin bir arada yürütüldüğü en ideal devlet olarak tanımlamışlardır.

Recep Tayyip Erdoğan 2006 yılında Hayme Ana ve Göç Şenliğinde yaptığı konuşmasında “Geçmişle bağlarını koparmış milletlerin gelecekleri de var olmayacaktır.” Şeklindeki ifadeleriyle ortak tarihi belleğin devlet için neden önemli olduğunu vurgulamıştır. Recep Tayyip Erdoğan 2011 yılında gerçekleştirdiği bir başka konuşmasında ise “Bugün yapmamız gereken, son birkaç yüzyılda zihniyetlerimize sokulan ezberleri bozmak, tarih şuurunu ve medeniyet tasavvurunu küllerinden yeniden

canlandırmaktır.” Diyerek Adalet ve Kalkınma Partisi’nin ve hükümetin tarih alanında gerçekleştirmek istedikleri reformların yol haritasını çizmektedir.

Adalet ve Kalkınma Partisi kurulduğu günden günümüze kadar Osmanlı İmparatorluğu’na başkentlik yapmış olan şehirlere özel bir önem atfetmiştir. Bu süre zarfında eğitim politikalarıyla da Osmanlı vurgusunu desteklemiş ve Osmanlıca’nın bir neslin geçmişini bilmesi adına okullarda yeniden okutulması gerektiğinin altını çizmiştir. Ayrıca Adalet ve Kalkınma Partisi tarih tasavvurunu, Gençlik ve Spor Bakanlığı’nın düzenlediği programlar dahilinde Osmanlı İmparatorluğu’nun tarihi ve ortak kültürel özelliklerini gençlere aktarmaya çalışarak desteklemiştir. Adalet ve Kalkınma Partisi’nin milli kimlik tahayyülüne referansla izlediği politikalar çerçevesinde, Fatih Sultan Mehmet, II. Abdülhamit, Mehmet Akif Ersoy, Yahya Kemal Beyatlı ve Fuat Köprülü gibi tarihi şahsiyetler ve Osmanlıcı-İslamcı düşünce adamları ön plana çıkartılmıştır.

Bu çalışmanın amacı, Türkiye Cumhuriyeti’nin ilanından sonra inşa edilen milli kimlik çalışmalarının ve Türk Tarih Tezi’nin incelenerek, Adalet ve Kalkınma Partisi’nin 2002 yılından sonra inşa etmeye çalıştığı milli kimlik söylemi ile şekillendirdiği tarih tasavvurunu açıklamaktır.

Çalışmamız üç bölümden oluşmaktadır;

Birinci bölümde, Milli kimlik kavramının tanımı, dünyada ve Türkiye’deki tarihsel gelişimi ve milli kimlik kavramının Türk toplumuna etkileri incelenecektir.

İkinci bölümde, Milli kimlik kavramı ile Türkiye’deki milli kimlik tartışmalarının ortaya çıkmasına neden olan resmi tarih kavramının tanımı yapılarak dünyada ve Türkiye’deki tarihsel gelişimi Türk Tarih Tezi, tarih ders kitaplarından örneklerle incelenecektir.

Üçüncü bölümde ise, Adalet ve Kalkınma Parti’sinin kuruluşu ve iktidara gelişi açıklanarak Adalet ve Kalkınma Partisi’nin milli kimlik tahayyülündeki tarih tasavvuru incelenecektir.

BİRİNCİ BÖLÜM

MİLLİ KİMLİK KAVRAMI VE TARİHSEL GELİŞİMİ

1.1. MİLLİ KİMLİK KAVRAMI

Belirli bir alanda sınırları belli bir kültürel topluluk tarafından taşınan kolektif kimliğin bir versiyonu olan milli kimlik kavramı, modern dönemde ortaya çıkan ulusun kimliğini ifade etmektedir (Bilgin, 1994: 55). Bu açıdan incelediğinde milli kimlik kavramı karmaşık, soyut ve çok boyutlu bir kavramdır. Milli kimlik kavramı, bu özelliğini 1789 Fransız Devrimi'nin etkisiyle ulus-devletlerin ortaya çıkması sonucunda kimlik kavramının yeni bir boyut kazanması ile elde etmiştir.

Kavramın bu özelliğini Anthony D. Smith şu sözleriyle dile getirmektedir;

Milli kimlik kavramı farklı toplumsal grupların, farklı tarihsel konjonktürlerde ihtiyaçlarının, çıkar ve ideallerinin soyut ama duygusal bakımdan son derece somut bir milletle özdeşleşme yoluyla ve bu özdeşleşme içinde karşılandığını hissedecekleri kadar karmaşık, soyut ve çok boyutlu bir kavramdır (Smith, 2014: 187).

Çok boyutlu ve karmaşık doğasından dolayı tatmin edici ve standart bir tanımlı yapılamasa da, milli kimlik kavramı beş temel özellikten yola çıkılarak açıklanmaktadır. Bu özellikler, tarihi bir toprak/ülke ya da yurt; ortak mitler ve tarihi bellek; ortak bir kitlesel kamu kültürü, topluluğun bütün fertleri için geçerli ortak yasal hak ve görevler ve topluluk fertlerinin ülke üzerinde serbest hareket imkânına sahip oldukları ortak bir ekonomiden oluşmaktadır (Smith, 2014: 31-32).

Tarihi bir toprak/ülke ya da yurttan kasıt herhangi bir toprak parçası değildir. Bu toprak parçası halkın bilgelerinin, atalarının ve kahramanlarının yaşadığı ve ortak çıkarlar etrafında savaştıkları, üzüntü ve sevinçlerini paylaştıkları yerdir. Bu toprak parçası, milli kimlik aracılığıyla halk tarafından yurt olarak algılanır ve yurdun kentleri tarihi bellek etrafında şekillendirilerek kutsal mekanlar haline getirilir.

Ortak mitler ve tarihi bellek, ortak örf, anane ve dil etrafında şekillenen halkın yani etninin, başlangıçtan kurulduğu güne kadar geçirmiş olduğu süreci birbirinden kopmayan devamlılık içerisinde betimlemesinin aracıdır (Pamuk, 2014: 59). Bu nedenle

tarihsel anlatılar iktidar tarafından yeniden tasarlanarak modern dönemde milli kimlik bilincine sahip ulusun inşası için kullanılmıştır.

Ortak bir kitlesel kamu kültürü, yurt olarak belirlenen toprakta yaşayan insanlara aynı ortak tarihin ve kaderin bir parçası oldukları fikrini aşılacaktır. Ortak kamu kültürü aracılığı ile milli kimliğin inşası sanatçılar, yazarlar ve müzisyenler aracılığıyla gerçekleştirilir (Aydos, 2009: 28-29). Dolayısıyla her kültür doğal olarak bir kimliktir ve o kültürün kişilere eğitim, gelenek ve göreneklerle kazandırdıkları ise bireylerin milli kimliğini oluşturur (Köseoğlu, 2015: 28).

Milli kimlik kavramının son özelliği olan ortak ekonomi aracılığıyla iş bölümü ve topluluk fertleri arasında kaynak dağılımının tanımı yapılır. Ayrıca iktidar tarafından kaynak dağılımının belirlenmesi suretiyle milli kimlik ideale rasyonellik kazandırılır.

Bu beş temel özellikten yola çıkılarak tanımlanan milli kimlik kavramı ortak tarihi yurt, geçmişte var olmuş ya da milli çıkarlar doğrultusunda yeniden tasarlanmış tarihi bellek, ‘Biz’in karşısında ‘Öteki’ kavramını var eden ortak kamu kültürü, siyasi ideolojinin meşruluğunu sağlayacak ortak yasal haklar ve ortak ekonomi ile bireylere dünya üzerinde bir yer atfederken ulusu meydana getiren bu bireylere ise ulusal bir aidiyet duygusu kazandırmaktadır.

Mutlu’ya göre,

Milli kimlik o ülkenin tarihi gereği, yüzyıllar içinde beraber yaşamının ve beraber var olmanın kendisidir. Milli kimlik, paylaşılan değerleri, inançları ve yaşam tarzlarını kapsar. Edebiyat, tarih, müzik, mimari, dini değerler gibi kendine özgü özellikler milli kimliğin içinde kendini var eder. Ayrıca, tüm bu yukarıda ifade edilen maddi göstergelerin ötesinde milli kimlik; beraber olmanın, birlikte kitleler oluşturmaının kendisine özgü hoşnutluğu ve memnuniyet duygusudur (Mutlu, 2006: 76).

Fransız Devrimi ile yeni bir anlam kazanan soyut ve çok boyutlu özelliğiyle milli kimlik kavramı, Mutlu’nun da ifade ettiği gibi, bugün insanoğlunun paylaştığı bütün kolektif kimlikler içerisinde en temelli ve kapsamlı olanıdır. Bu açıdan, milli kimlik kavramı bireylerin ve toplulukların yaşam alanları içerisinde bütün bir kültür sahasında yer kaplamaktadır (Smith, 2014: 221-223). Ayrıca milli kimlik kavramı ulus-devletin inşasında topluluk içerisindeki bireylere ulus-devlete karşı aidiyet duygusunu aşılama amacıyla verili ve sonradan oluşturulmuştur.

1.2. MİLLİ KİMLİK KAVRAMININ TARİHSEL GELİŞİMİ

Sosyal bilimler açısından incelediğinde milli kimlik kavramının tahayyülü modern döneme aittir, bu yeni haliyle kimlik kavramının yeri ve önemi ulus-devletlerin oluşumu ile karakterize edilecektir. Milli kimliğin sosyal bilimler açısından incelenme ve araştırılma fikri de bu çerçevede ortaya çıkmıştır.

Milli kimlik veya milli karakter fikrine ilk olarak 18. yüzyıl yazarlarında rastlanılmaktadır. Milli kimlik fikri bu dönemde özellikle Montesquieu ile Jean-Jacques Rousseau tarafından dile getirilmiştir. Rousseau’nun söylemi şu şekildedir; “izlememiz gereken ilk kural milli karaktere aittir; her halkın bir kişiliği vardır ya da olması gerekir; eğer bundan yoksunsa, ona bunu kazandırmak için işe koyulmamız gerekir” (Smith, 2014: 123). Rousseau bu söylemi ile aslında “Bir halkı halk yapan nedir” sorusunun cevabını da vermektedir. Ona göre, toplumsal değerler, kolektif simgeler ve davranış kuralları zemininde inşa edilmiş olanın dışında bireysel bir kimlik hiçbir zaman yoktur (Balibar ve Wallerstein, 2013:116).

Johan Gottfried von Herder, Leopold von Ranke ve John Gottlieb Fichte gibi Alman tarihçiler için, milli kimliğin ruhu ve özü siyasetten ve siyasi geçmişten çok daha önemlidir (Ersanlı, 2015: 31). Prusya Bilim Akademisi üyesi olan Alman tarihçi Herder’e göre her milletin kendine özgü bir dehası ve düşünme tarzı vardır. Bu nedenle Herder kendilerine ait olan dehayı ve özgül kimliği, ötelendiği ya da yitirildiği her noktadan yeniden keşfetmek için çalışmaları gerektiklerini belirtir. Herder Alman toplumu için milli kimliğin önemini aşağıdaki ifadelerle dile getirmiştir.

Haydi, iş başına... Bütün insanlar milletimizden, edebiyatımızdan, dilimizden söz etsinler; onlar bizimdir, onlar bizizdir, bu kadarı da kafidir zaten. Böylelikle yüzyılların yabancı katışıkları altında kalmış olan otantik kimliği ortaya çıkarmak için filoloji, tarih ve arkeoloji eliyle bir kolektif kendinin yeniden keşfi, köklerin etnik geçmişte aranması önem kazanır (Herder 1976, 182; aktaran Smith, 2014: 123).

Milli kimlik kavramı 1789 Fransız Devrimi’nin ardından ulus-devlet kavramının yayılması üzerine yeni bir boyut kazanarak ortaya çıkmıştır. Fransız Devrimi’nden sonra ortaya çıkan milli kimliğin doğumu alttan yukarıya doğru sosyal bir değişimin neticesi ile oluşmuştur. Batı Avrupa’da yeni tipte bir orta sınıfın ortaya çıkması, hem kimlik meselesinin çok yönlü olarak gelişmesini sağlamış hem de ona eşi benzeri olmayan siyasi bir yön kazandırmıştır (Karpas, 2014a: 58).

1789 Fransız Devrimi, monarşinin aşırılıkları üzerine ortaya çıkmıştır ve orta sınıftan oluşan halk monarşiye karşı savaş açmıştır. 14 Temmuz 1789 yılında halkın ayaklanmasının ardından toplanan Kurucu Meclis, ilk olarak İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisi'ni yayınlamış ve ardından ulusal egemenlik ilkesine dayanan bir 'Anayasa' hazırlayarak, Kral'ın yetkilerini sınırlandırmıştır. Hazırlanan bu yeni anayasa siyasal iktidarı, halkın seçeceği bir parlamento ile Kral arasında paylaşmıştır (Sander, 2011: 164).

Hobsbawn'ın gözlemine göre, Fransız Devrimi, modern anlamda şekillenmiş bir hareket ya da parti tarafından hatta sistematik bir programı hayata geçirmeye çalışan insanlar tarafından yapılmamıştır. Hatta devrim sonrasına dair bir şahsiyet olan Napolyon'a kadar 20. yüzyıl devrimlerinin bizi alıştırdığı önderler de ortaya çıkartmamıştır (Hobsbawn, 2016: 65). Ancak Fransız Devrimi'nin etkisi ile "ulus-devlet, Cumhuriyetçi kurumlar, eşit yurttaşlık, ulusal egemenlik, ulusal bayrak" gibi kavramlar yeni bir ivme kazanırken bunların kavramsal karşıtları "büyük imparatorluklar ve monarşinin meydana getirdiği kurumlar" tasfiye olmak durumunda kalmıştır (Anderson, 2015: 96).

Bu sayede Fransız Devrimi dünyada ve Türkiye'de olduğu gibi ulus-devlet oluşumuna, milliyetçilik akımıyla birlikte katkıda bulunurken, milli kimliğin inşa sürecini de başlatmıştır. Ayrıca milliyetçilik doktrini ile milleti her siyasi teşebbüsün nesnesi, milli kimliği de her insani değerin ölçütü haline getirmiştir.

Ulus-devletlerin yeni olmakla birlikte tarihsel arka plana sahip yapılar oldukları yaygın olarak kabul edilir. Fakat ulus-devlet kavramının siyasal olma iddiası, ulusun ezeli bir geçmişe dayandırılmasında ve sınırsız bir geleceğe doğru kesintisizce ilerlemesinde aranmalıdır (Anderson, 2015: 25).

Ulus-devlet kavramına ilk defa 16. yüzyıl yazarı olan Niccolo Machiavelli'de rastlamaktayız. Machiavelli ünlü yapıtı *Hükümdar*'ın son bölümünde siyasal amacını açıklarken 'ulus-devlet', mümkün olan istikrarlı hükümete en uygun coğrafya olarak tanımlamaktadır (Machivelli, 2010: 30).

Modern dönemde ulus-devlet, egemen ve merkezi olarak örgütlenmiş bir devlet aygıtını ve yüceltilen milliyetin veya baskın bir etnik grubun/cemaatin sınırları çizilmiş bir toprak parçası üzerinde kabul görmesini işaret etmektedir (Canefe, 2007:8).

Günümüze kadar gelen tarihsel süreç içerisinde ‘ulus-devlet’ kavramı ile oluşturulmak istenen ‘ulusların’ inşasına, kolektif kimliklerin inşası ile başlanılmıştır. Bu kolektif kimliklerin nasıl inşa edileceği, bir ulus çerçevesindeki toplumsal hiyerarşinin de en önemli belirleyicisi olmuştur. Bu şekilde inşa edilen ‘ortak kimlik’ ulus olmanın temelinde bulunan paylaşılan bir hafıza, süreklilik ve ortak kader duygusunu sağlayacak şekilde kendine ve ötekine dair, geçmişin, bugünün ve geleceğin bilgisi için bir referans çerçevesi oluşturmaktadır (Koyuncu, 2014: 24).

Siyasi yapılanma biçimi olarak ulus-devlet modeli, milli egemenlik ve milli kimlik temel unsurları ile ülkesel bütünlük, siyasi ve idari bütünlük üzerinde toplanmıştır ve ‘öteki’yi dışlayarak ‘biz’i oluşturmuştur. Bu şekilde oluşturulan ulus-devletin kimlik anlayışı ‘biz’i üniter bir yığın olarak algılamak, öteki olan diğer ulusları da üniter bir bütün olarak algılama gerekliliğine ihtiyaç duyacaktır. ‘Biz’in ulusal temelde inşa edilmesi kimliğin ulusal temelde belirleyici olmasına neden olurken, milli kimliklerin oluşmasını da beraberinde getirecektir (Göktolga, 2012: 98).

1.3. MİLLİ KİMLİK KAVRAMININ TÜRKİYE’DE TARİHSEL GELİŞİMİ

1.3.1.Osmanlılık Fikri

Milli kimlik kavramı üzerine ilk düşünceler Türkiye’de Tanzimat Dönemi’nde ortaya çıkmıştır. Tanzimat Dönemi, Osmanlı İmparatorluğu’nda 3 Kasım 1839 yılında Tanzimat Fermanı’nın okunmasıyla başlayan, 1876 yılında Sultan II. Abdülhamit’in tahta çıkmasıyla sona eren dönemdir (Zürcher, 2011: 83).

Osmanlı İmparatorluğu, imparatorluk içerisinde yaşayan tebaanın kimliğini Tanzimat Dönemi’ne kadar şu şekilde tanımlamıştır. Müslümanların kimliğini din, yani İslam’a ve dinin temsilcisi olan padişaha itaat ve bağlılık olarak, gayrimüslimlerini ise cemaat olarak yani din esasına göre milletler olarak tanımlamıştır. Fransız Devrimi’nden sonra Osmanlı İmparatorluğu içerisinde yaşayan Müslim ve ‘gayrimüslim’ halkların ilk siyasi kimliği Osmanlılık olmuştur; bu kimliğin temelini ise vatandaşlık oluşturmaktadır (Karpas, 1995: 28). Osmanlı İmparatorluğu, Tanzimat Dönemi’nde gerek Avrupa’dan geri kalmamak gerekse Avrupa’nın baskısını azaltmak

amacıyla gerçekleştirdiği, reform ve ıslahat çalışmalarıyla Müslim ve gayrimüslim olan halkını Osmanlılık düşüncesi etrafında harmanlamaya çalışmıştır.

Bu amaçla ilk olarak Gülhane Hatt-ı Hümayunu olarak da bilinen ‘Tanzimat Fermanı’ 3 Kasım 1839’da yabancı elçilerin ve halkın huzurunda Gülhane’de Mustafa Reşit Paşa tarafından okunarak ilan edilmiştir. Tanzimat Fermanı, ülkemizin ilk ‘temel halklar beyannamesi’ veya ‘halklar fermanı’ olarak görülmektedir (Gözler, 2013: 11). Osmanlı İmparatorluğu bu fermanla, bütün tebaasının can, mal ve haysiyetinin teminat ve güvenlik altına alındığını ve gayrimüslimlerin Müslümanlarla eşit haklardan yararlanacağını taahhüt etmiştir (Canefe, 2007: 183). Tanzimat Fermanı sonrasında Batı Avrupa’dan yayılan ulusçuluk hareketlerinden olumsuz bir biçimde etkilenmemek adına hazırlanmış olan Islahat Fermanı ise, 18 Şubat 1856 yılında Bab-ı Ali’de bütün bakanlar, yüksek memurlar, şeyhülislam, patrikler, hahambaşı ve cemaat ileri gelenleri önünde okunarak ilan edilmiştir. Islahat Fermanı’nın ana hedefi, Müslümanlar ile gayrimüslimler arasında her yönden tam bir eşitlik sağlamaktır (Gözler, 2013: 16).

Tanzimat ve Islahat Fermanı, İmparatorluğun Osmanlılık siyasetinin temelini oluşturmaktadır. 1856’dan sonra tam olarak yürürlüğe giren Osmanlılık siyaseti, Osmanlı tebaasını din, dil, mezhep farklarının üzerine çıkmış yeni siyasi bir kimlik yani Osmanlı kimliği altında birleştirme gayesi gütmüştür (Karpas, 2014a: 66). Bu siyasi ideoloji çerçevesinde, 1864 yılında çıkartılan Vatandaşlık Kanunu, tarihte ilk kez Osmanlı ülkesinde yaşayan insanlara devlet eli ile yeni bir kimlik tanımlamıştır (Karpas, 2014a: 64). Bu sayede, Osmanlı vatandaşı olan herkes, hiçbir fark gözetilmeden Osmanlı kimliğine sahip olabilecektir. Osmanlı İmparatorluğu bu yeni kimliğini halka benimsetmek için Fransa’yı örnek alarak eğitim alanında düzenlemelere gitmiştir.

Tanzimat Dönemi’nde eğitim alanındaki yeniliklerin incelenmesi amacıyla, 1846 yılında Maarif-i Umumiye teşkilatı kurulmuştur. Böylece Osmanlı İmparatorluğu’nda ve devamlılığı olan Türkiye Cumhuriyeti’nde modern anlamda merkezi eğitim teşkilatının temeli atılmıştır (Ürekli, 2002: 392). Sultan Abdülaziz’in Fransa’ya yaptığı ziyaretinin ardından Fuad Paşa, Mart 1868’de Mekteb-i Sultani’yi açmıştır. Diğer adı Galatasaray Sultanisi olan bu okul, rüştiye ile yükseköğretim arasında Osmanlılık siyaseti doğrultusunda eğitim vermiştir. Ayrıca bu okulda her din ve dilden gençler Osmanlı aydını olarak yetiştirilmiştir (Ortaylı, 2016a: 217-219).

Modern eğitimdeki yavaş gelişmenin ardından 1869'da Fransız Eğitim Bakanlığı'nın tavsiyeleri esas alınarak 'Maarif Nizamnamesi' yayınlanmıştır. Bu yeni nizamname üç seviyeden oluşan bir eğitim sistemini öngörmüştür. Bu nizamnameye göre her büyük köy veya kasabaya rüştiye, her sivil kente sivil idadi ve her vilayet merkezine Fransız liselerini örnek alan sultaniye adlı yüksekokulların kurulması planlanmıştır (Zürcher, 2010:103). 1877 yılına gelindiğinde imparatorluk içerisinde rüştiyelerin sayısı 423'e ulaşmıştır ve bu okullarda yirmi bin öğrenci eğitim görmektedir. Tanzimat Dönemi'nin sonlarına doğru gelindiğinde ise ancak sekiz idadi açılabilmiştir ayrıca halkında katkısı ile Müslüman-Türk çocuklarına eğitim vermek amacıyla 1872 yılında lise derecesinde bir başka okul 'Darüşşafaka' kurulmuştur (Ürekli,2002: 400).

Fakat tüm gelişmelere rağmen, Osmanlı İmparatorluğu Tanzimat Dönemi'nde eğitimde yaptığı reform ve ıslahatlarla modern anlamda bir eğitim sistemi kuramamıştır, aksine milli kimliği sağlam zemine oturtma amacıyla yürütülen eğitim politikaları Müslim ve gayri Müslim halk arasındaki farklılıkları azaltmak yerine ayrılıkları genişletmiştir. Bu ayrılığın temel sebebini, Tanzimat Dönemi aydınlarının reformlarını, geleneksel bir devletin kadrolarıyla çeşitli dil ve dinden grupların çatıştığı bir ortamda hayata geçirmeye çalışması oluşturmaktadır (Ortaylı, 2015: 11).

Tanzimat Dönemi aydını, Batıyı örnek alarak tarih ve edebiyat alanında da çalışmalara girişmiştir. Fransa örnek alınarak Tanzimat Dönemi'nde İbn-i Haldun'un Mukaddime'si Prizade Mehmed Sadık ve Ahmet Cevdet Paşa tarafından Türkçe'ye çevrilmiştir (Ortaylı, 2015: 22). Ahmet Cevdet Paşa, Osmanlı tarihini anlatan 12 ciltlik Tarih-i Cevdet adlı kitabı ile tarih yazımında ve tarih eğitiminde siyasetin rolüne olan inancını Fransız tarih yazıcılığı ekolünden etkilenecek romantik tarih bakış açısına paralel açıklamaktadır. Tarih-i Cevdet kitabında, Ahmet Cevdet Paşa tarih anlatısını İmparatorluktan halka doğru bir evrilme biçiminde kaleme alarak tarihin siyasallaşmasına zemin hazırlamıştır (Ersanlı, 2015: 61).

Tanzimat Dönemi aydını 'vatan', 'millet' ve 'hürriyet' fikirlerini halka aşılama umuduyla, roman, tiyatro ve gazete gibi yeni edebi türlerin ülkeye girmesini ve dilin sadeleşmesini zorunlu kılmıştır. Bu nedenle Tanzimat Dönemi aydınları tarafından kullanılan dil ve üslup sade ve kısa olmuştur. Tanzimat Dönemi aydınlarından Namık

Kemal, ortak bir dilin siyasal birliği kuvvetlendireceği düşüncesiyle, halkın anlayabileceği bir dilde sadeleşmeyi savunarak Divan Edebiyatı'nın süslü sanatını eleştirmiştir (Sadoğlu, 2010: 76).

Bu şekilde dilde sadeleşmeyi savunan Namık Kemal, Osmanlılık kimliğinin de en büyük savunucularındandır, 1873'te yazdığı *Vatan Yahut Silistre* adlı tiyatro oyunu ile Osmanlılığın, ilk defa vatan kavramı olarak genişleyip yerleşmesini ve maddi-siyasi bir şekil almasını sağlamıştır. Bu tiyatro oyunundan sonra Osmanlı İmparatorluğu'nun hakim olduğu tüm topraklar vatan toprağı olarak algılanmıştır (Karpas, 2014a: 67). Tanzimat Dönemi'nde Namık Kemal tarih ilmini Osmanlı İmparatorluğu içerisinde yaşayan halkları idare etme sanatının en büyük destekçisi olarak değerlendirirken, tarihin devletlerin bekası için önemli olduğunu vurgulamış ve tarih bilgisinin yalnızca hükümet için gereklilik arz etmediğinin tarih bilgisinin halk içinde önemli olduğunun altını çizmiştir (Şirin, 2010: 562-563).

Milli kimliği inşa sürecinin İmparatorluğu bir arda tutmak gayesiyle filizlendiği bu süre zarfında Tanzimat Dönemi'nde tarih eğitimi ve yazımında Fransız tarihçilerinin ve tarih yazımının etkisi büyüktür. Bu dönemde Tanzimat aydınları, dili Türkçeleştirerek, eğitimin laikleşmesi ve devletin siyasi ve idari kademelerinde yaptıkları reform hazırlıkları ile Osmanlı İmparatorluğu'nu hakiki yurt olarak değerlendirmişlerdir (Ersanlı, 2015: 77).

Fransız Devrimi'nin gerçekleşmesine zemin hazırlayan kapitalist yayıncılığın en önemli sonucu gazete ve dergilerin hayatımıza girmesidir. Gazete, milli kimliğin inşa sürecinde Osmanlı uluslarının hepsi için tarih, coğrafya, edebiyat ve iktisat disiplinlerinde popüler bir öğretmen olmuştur (Ortaylı, 2015: 49). Tanzimat Dönemi'nde gazeteler aracılığı ile dönemin aydınları, Osmanlılık fikri çerçevesinde halkın anlayacağı dili kullanarak halkını ortak bir paydada bilinçlendirmek istemiştir.

Osmanlı İmparatorluğu'nun ilk resmi gazetesi, II. Mahmut döneminde çıkarılan *Takvim-i Vekayi*'dir. *Takvim-i Vekayi* modern anlamda bir gazete olmaktan çok, padişahın halkı siyasi ve güncel olaylar hakkında bilgilendirmek amacıyla kullandığı resmi bir bültendir. Tanzimat döneminin ilk yarı resmi gazetesi ise, 1940 yılında William Churchill tarafından çıkarılmaya başlanan *Ceride-i Havadis*'dir. Tanzimat Dönemi'nin ilk özel gazetesi olarak 1860'ta Ağah Efendi ve Şinasi tarafından çıkartılan

Tercüman-ı Ahval, hem gazetecilik hem de edebiyat açısından ülkemizde tam bir dönüm noktasıdır. Şinasi, 1962 yılında kendi gazetesi *Tasvir-i Efkar*'ı çıkartmak için *Tercüman-ı Ahval*'den ayrılmıştır (Zürcher, 2010: 108). Şinasi, *Tercüman-ı Ahval* ve *Tasvir-i Efkar*'da yazdığı yazılarda diğer Tanzimat Dönemi aydınları gibi halkın anlayabileceği yalın ve anlaşılır bir dil tercih etmiştir.

Osmanlı ulusları uyanış çağlarında gazeteyi daha çok eğitim amacıyla kullanmışlardır. İzmir'de 1842 yılında çıkartılan ilk Bulgar gazetesinde şu ifade kullanılmaktadır “Bir halk vatani tanımak için tarihi bilmelidir. Bulgarlar da bunları bilmelidir” (Ortaylı, 2015: 51). Buradan da anlaşılacağı üzere Tanzimat Dönemi gazetecilik hareketleri ile imparatorluk içerisindeki Müslim ve gayrimüslim tebaa kaynaştırılamamıştır.

Tüm bu gelişmelerin ilerleyişi incelendiğinde, Osmanlılık fikrinin ve onu gerçekleştirmek için uygulanan Osmanlılık siyasetinin modern anlamda bir milleti inşa edebilmek için gereken hukuki ve siyasi çerçeveyi hazırlasa dahi, milletin inşası için kişileri birbirilerine bağlayacak temel kimliklere ve değerlere hitap etmediğinden gerçek manada bir birlik sağlayamadığı görülecektir (Karpas, 1995: 29). Osmanlılık fikrini halka benimseterek milli kimliği oluşturmak amacıyla çıkılan bu reform süreci başarısızlıkla sona ererken, bu süreçte gerçekleştirilen atılımlar Türkiye'nin modern anlamda ortaya çıkacak kurumlarının ilk temellerini oluşturmuştur.

1.3.2. İslamcılık Fikri

Tanzimat Dönemi'nin ardından milli kimlik kavramı, II. Abdülhamit döneminde Osmanlı İmparatorluğu içerisindeki gayrimüslim tebaanın ulusçuluk hareketlerinin hız kazanması ve dış politikada yaşanan olumsuzluklar dolayısıyla İslam vurgusu ile yeniden şekillenmektedir. II. Abdülhamit Han dönemine gelindiğinde, bütün İslam dünyasında Avrupa ve Rus sömürgeciliğine karşı düşmanlık oluşmuştur (Köseoğlu, 2005: 54).

II. Abdülhamit ise dış politikada yaşanan olumsuzluklar ve 1877-1878 Osmanlı-Rus savaşı nedeniyle, Yeni Osmanlıların isteği üzerine Osmanlılık fikrinin etkisiyle 23 Aralık 1876 yılında İmparatorluğun ilk Anayasası olan Kanun-i Esasi'nin ilanıyla

açmış olduğu parlamentoyu 14 Şubat 1878’de süresiz tatil etmiştir (Zürcher, 2011: 122). Ardından Tanzimat Dönemi’nde ortaya çıkan Osmanlılık fikrini, İslam’ı vurgulayarak, Osmanlı dışındaki Müslümanlar arasında halifeliği güçlü bir simge haline getirerek sürdürmüştür (Köseoğlu, 2005: 54). Bu şekilde İslam’ın vurgulanması ile ortaya çıkan II. Abdülhamit’in İslamcılığının gayesi ise, Müslümanları İslamiyet kimliği ile bilinçlendirmek ve İslamiyet’in üstün değerinde bir din olduğuna inandırarak devlete daha gönülden bağlanmalarını sağlamaktır. Böylece Abdülhamit, İslam’ı bir ideoloji olarak kullanarak Osmanlılık fikrini, psikolojik ve kültürel bakımdan tamamlamıştır (Karpat, 2014a: 71).

Osmanlı İmparatorluğu içerisinde İslamcılığın öncülüğü, İslam kimliği ile modernlik ideali arasındaki sentez arayışı çerçevesinde Mehmet Akif Ersoy ve Mustafa Sabri Efendi tarafından yapılmıştır (Koyuncu, 2014: 37). İslamcılık fikrinin Osmanlı Müslümanlarının tümü arasında dayanışmayı amaç edinmesi ile görece olarak dil birliğine önem verilmiştir. Bu sayede ortak dil, birbirinin dilini konuşan ve anlayan kimselerden oluşan toplum bilincini meydana getirecektir (Karpat, 2014a: 73). Ancak Abdülhamit’in İslam vurgusu ve yönetim tarzına muhalif olarak II. Abdülhamit döneminde aydınlar, Türk varlığını yeni bir tarzda kavramak ve ifade etmek amacıyla dil, tarih ve kültür alanlarını yeniden yorumlamaya başlamıştır (Köseoğlu, 2005: 54). Bu sayede II. Abdülhamit döneminde eğitimin önemi artmış ve bu dönemde Fransa örnek alınarak eğitim alanı ciddi bir şekilde yeniden düzenlenmelere tabi tutulmuştur. Eğitime verdiği önem dolayısıyla II. Abdülhamit’e ‘maarifperver’ hükümdar da denilmiştir (Karpat, 2014a: 28). II. Abdülhamit döneminde maliye, hukuk, güzel sanatlar, mühendislik ve veterinerlik dallarında yüksekokullar ve meslek okulları, yeni tıbbiye okulları açılmıştır (Ersanlı, 2015: 60). Bunların yanı sıra, milli kimlik fikrini yeni nesle aktaracak öğretmenleri yetiştirmek amacıyla, öğretmen okulları da açılmıştır.

Fakat II. Abdülhamit’in yönetimi boyunca en çok gelişme, ilk ve ortaokullarda olmuştur. Başlangıçta ilköğretim kurumunun amacı İslamcılık, ortaöğretimin amacı ise Osmanlılık fikrini yeni nesle aşlamak olsa da İttihat ve Terakki Cemiyeti’nin eğitim politikaları ile Osmanlılık ve İslamcılık fikirleri yerini son noktada Türklük fikrine bırakmak durumunda kalmıştır (Baytal, 2000: 29). Tanzimat Dönemi’nde eğitimde bütünlük sağlamak amacıyla 1869 yılında çıkarılan Maarif-i Umumiye Nizamnamesi ile tüm ilköğretim kurumlarında her din ve mezhepten halkın çocukları için Türkçe eğitim

mecbur kılınmıştır ancak düzenleme ile pratikte beklenen amaca ulaşamamıştır (Ortaylı, 2016a: 216). Bunun üzerine II. Abdülhamit 1894 yılında yayımladığı resmi emirle, İmparatorluktaki mahalli ve yabancı tüm okulları halkın kullandığı dile yakın bir Türkçeyi zorunlu ders olarak okutmakla yükümlü tutmuştur (Sadoğlu, 2010: 91). Böylece II. Abdülhamit döneminde Türkçe çok yaygın hale gelmiştir.

Ayrıca II. Abdülhamit döneminde, eğitim sistemindeki değişikliklerle birlikte Osmanlılık fikrinin temelini oluşturan Namık Kemal tarafından şekillendirilen vatan kavramı coğrafya ve tarih ders kitaplarında yerini almıştır. Coğrafya kitaplarının büyük bir kısmı vatan, devlet, millet, kavim ve siyasal rejim gibi yeni kavramları tanımlamaya ayrılmıştır (Karpas, 2014a: 29). Yeni kavramların coğrafya dersleri ile tanımlanmasıyla milli kimliğin temel özelliğini oluşturan ortak yurt bilinci, topluma eğitim aracılığıyla benimsetilmek istenmiştir ve bu sayede gelecek kuşaklara ortak yurt, vatan sevgisi ve ona karşı sorumluluk bilinci aşılanmaya çalışılmıştır. Ayrıca bu ilk ders kitaplarında coğrafyadan faydalanılarak vatan toprağı olarak dile getirilen hakiki yurttan yaşayan insanların portresi çizilmektedir. Bu noktada dikkati çeken ise, Anadolu ve Balkanlar’da yaşayan insanların ‘Türk’ olarak tanımlanması ve Türklerin dışında kalan diğer etnik kökenden gelenlerin ise Osmanlılar şeklinde dile getirilmesidir (Karpas, 2014a: 30).

19. yüzyılın ikinci yarısına gelindiğinde Avrupa’daki devletler tarih eğitimini, milli kimliği inşa etmek ve güçlendirmek için bir araç haline getirmiştir (Ersanlı, 2015: 23). Buna paralel olarak II. Abdülhamit döneminde ulusal geçmişi yansıtmak olan tarih ders kitaplarının içeriğı genel İslam, Osmanlı ve Avrupa tarihi üzerine tasarlanmıştır (Karpas, 2014a: 30). II. Abdülhamit’in İslamcılık ideolojisi etrafında oluşturulan tarih ders kitapları, Osmanlı tarihini genel İslam tarihi çerçevesinde değerlendirerek İslam inancını Müslüman kavimleri bir arada tutan bağ olarak yorumlamıştır.

II. Abdülhamit’in İslam vurgusuna muhalif aydınlar tarafından oluşturulan tarih kitapları ise, Osmanlı tarihi ve özellikle Osmanlı tarihi içerisindeki Türk karakteri üzerine şekillendirilmiştir (Karpas, 2014a: 30). Ziya Gökalp tarafından Türkçülüğün babaları olarak nitelendirilen Ahmet Vefik Paşa ve Süleyman Paşa, Türk karakterini ön plana çıkartmak için tarih eğitimini kullanmışlardır. Ahmet Vefik Paşa, Darülfünun’da Hikmet-i Tarih müderrisi olarak eğitim verdiği derslerinde Türk karakteri, Türklük fikri üzerine şekillendirilen bu kitapları kullanmayı tercih etmiştir (Ersanlı, 2015: 66). Aynı

şekilde askeri okullarda eğitim veren Süleyman Paşa, evrensel tarih etrafında İslam öncesi Türkleri anlatan ve bir dönem askeri okullarda okutulan, 1876 yılında *Tarih-i Alem* isimli ders kitabını yazmıştır (Yıldırım, 2014: 77). Süleyman Paşa, *Tarih-i Alem* kitabının giriş kısmında Avrupa’da yazılan bütün tarih kitaplarının dinimize, milletimize ve Türklüğümüze ait karalamalarla dolu olduğunu belirterek, bu tarih kitaplarının dilimize çevrilerek okutulamayacağını bu nedenle tarih kitabının teklifini kendi üzerine aldığını açıklamaktadır (Gökalp, 2014: 24). *Tarih-i Alem* ile Süleyman Paşa, Türklerin ilk atalarını Çin tarihindeki Hiung-Nu’lara dayandırarak Selçuklularla Osmanlıların, Macarlar, Bulgarlar ve benzeri halklarla akraba olduğunu ileri sürmüştür. (Karpas, 2014a: 30). Bu şekilde tasarlanan genel tarih ders kitapları aracılığıyla 19. yüzyılın sonuna gelindiğinde İmparatorluk içerisindeki okullarda Selçuklular ve Osmanlıların atasının Türkler olduğu fikri dile getirilmeye başlanmıştır (Yıldırım, 2014: 77).

II. Abdülhamit dönemi ders kitaplarında Abdülhamit’in İslamcılık politikası dolayısıyla Osmanlı Devleti’ne ve padişaha sadakate, Allah’a ve İslam’a yönelik fikirlere yer verilmesine özen gösterilmiştir. Bu fikirlerin devlet okullarındaki öğretmenler tarafından, öğrencilere, padişaha ve İslam’a bağlılığı kapsayan vatanperverlikle aktarılması istenilmiştir (Akıncı, 2014: 9-10). Ancak Batılılaşma fikrini benimsemiş Abdülhamit’in yönetimine muhalif aydınlar aracılığı ile 19.yüzyılın ortasında, kişinin doğduğu yer anlamına gelen vatan kavramı, Fransız Devrimi’nin de etkisiyle ‘patrie’ gibi bir anlama bürünmüştür (Hobsbawn, 2016: 65). Ders kitaplarının etkisi ve Türkçenin yaygınlaşmasının ardından İslamcılık fikrinin millet bilincinin yerleşmesine ve modernleşmenin belirli bir milli kimlik çerçevesi içinde gelişmesine yaptığı katkı sayesinde, II. Abdülhamit döneminde, ilk kez Türk kimliğinden bahsedilmeye başlanmıştır (Karpas, 2014a: 75). Böylece II. Abdülhamit dönemi modern anlamda eğitim sisteminin altyapısının inşa edildiği Türk-ulus devletinin temelini atıldığı, elit tabakanın eğitildiği ve politize edildiği bir dönem olmuştur (Canefe, 2007: 187).

1.3.3. Türklük Fikri

Türklük fikri, II. Abdülhamit döneminde Türk varlığını yeni tarzda yorumlamaya başlayan aydınlar tarafından, kültürel bir hareket olarak ortaya çıkmıştır. 1877-1878 Osmanlı Rus savaşı, İmparatorluk içerisindeki milli şuurun ortaya çıkışını desteklemiştir. Yaşanan toprak kayıpları sonucunda ortak manevi değerlerin ve ortak milli bilincin oluşturulması gerekliliği, Türk aydınının temel görevi haline gelmiştir. Bütün bu gelişmeler aydınları İmparatorluğun yeni milli kimliği üzerine düşünmeye sevk etmiştir.

1.3.3.1. Osmanlı İmparatorluğu Döneminde Türklük Fikri

Osmanlı yöneticileri ise, Türklük fikrinin imparatorluk içerisindeki Türk olmayan Müslümanları dışlayabileceği düşüncesinden yola çıkarak İmparatorluk içerisindeki bütünlüğü Osmanlılık ve İslamcılık fikri üzerine inşa etmeyi tercih etmiştir. Bu nedenle Türklük fikri, İmparatorluk içerisinde ağırlıklı olarak Türk-Müslüman unsurların kalmasının ardından en son ortaya çıkan milli kimlik fikri olmuştur. Böylece İttihatçı aydınlar tarafından ideolojik olarak savunulan Türklük fikri 19. yüzyılın sonlarında yeşermeye başlamış olsa da, 1913 yılına kadar resmi bir şekilde dile getirilmemiştir.

İttihat ve Terakki Cemiyeti, 1889 yılında Mekteb-i Tıbbiye öğrencileri tarafından bir düşünce kuruluşu olarak İttihad-ı Osmani Cemiyeti adıyla gizli bir teşkilat şeklinde kurulmuştur. Teşkilat aynı yıl yurt dışındaki Osmanlı aydınları tarafından Paris’te kurulan küçük bir toplulukla birleşerek, İttihat ve Terakki Cemiyeti adını almıştır. Bu topluluğun önde gelen şahsiyeti, ülkeyi ve halkı kurtarmanın ancak pozitif bilimlerin ışığında eğitimin genişletilmesi aracılığıyla mümkün olabileceğini düşünen eski Bursa maarif müdürü Ahmet Rıza’dır. Ahmet Rıza bu yeni cemiyetin adının “Nizam ve Terakki Cemiyeti” olmasını istemiştir, fakat İstanbul gurubunun bu teklifi reddetmesi üzerine cemiyetin yeni adı İttihat ve Terakki Cemiyeti olmuştur. (Zürcher, 2011: 135-136). Ayrıca İttihat ve Terakki Cemiyeti, 1906 yılında Selanik’te III. Ordudaki bazı subaylar tarafından kurulan Osmanlı Hürriyet Cemiyeti ile 1907 yılında birleşerek siyasi bir güç olarak ortaya çıkmıştır (Zürcher, 2011: 141). Sina Akşin’e göre “İttihat

ve Terakki Cemiyeti; Tıbbiye, Harbiye ve Mülkiye de yetişen mekteplilerin siyasal örgütüdür” (Akşin, 2014: 27).

Bir siyasi tavır olarak gizli bir teşkilat şeklinde kurulan bu cemiyetin amacı meşrutiyeti yeniden ilan ederek, imparatorluk içerisindeki etnik unsurların birliğini Yeni Osmanlıların eski idealine benzer biçimde yorumlayarak yeniden sağlamaktır. Fransız Devrimi’yle ortaya çıkan Batılılaşma ve modernleşme fikrini savunan İttihat ve Terakki Cemiyeti kendisine Jön Türkler adını vermiştir. Kendisine Jön Türkler adını veren bu grup, Hamidiye kuşağının kaybettiği yılları telafi etmek amacıyla sadece siyasal sistemi değiştirmekle kalmamıştır. Batılılaşma fikriyle toplumu bilinçlendirmek amacıyla, hayatın her alanında faaliyet göstermiştir (Ahmad, 2011: 43).

Osmanlı aydınlarının kendilerini din bakımından İslam, toplumsal yapı bakımından Osmanlı ve kavmiyet bakımından Türk olarak yorumlamaya başladığı dönemde İttihat ve Terakki Cemiyeti Osmanlılık fikrinin uluslar üstü idealini benimsemiştir (Kayalı, 1998: 15). İttihat ve Terakki Cemiyeti, İmparatorluk içerisindeki bütün tebaanın yeni meşruti devlette eşit haklara sahip sadık yurttaşlar haline getirilmesi gerektiği düşüncesini Osmanlılık fikri tamamen terk edilene kadar savunmuştur. Fakat İttihat ve Terakki Cemiyeti’nin Osmanlılık yorumu neredeyse, Türk olmayan unsurların bile Türkleştirilmesini içermekteydi (Zürcher, 2011: 195). Bu nedenle İttihat ve Terakki Cemiyeti’nin milli kimliği yorumlama biçimi, iki şekilde ortaya çıkmıştır. İlk olarak, cemiyetin kuruluşundan başlayarak Balkan Harbine kadar devam eden süreç ve Balkan Harbi sonrasındaki milli kimliği Türklükle harmanlayıp ideolojik olarak bir çerçeveye oturtmaya çalıştıkları bir süreçte gerçekleşecektir.

İmparatorluğun son dönemlerinde İttihat ve Terakki Cemiyeti tarafından ideolojik olarak dile getirilen Türklük fikrinin ilk örnekleri, Rusya’dan Türkiye’ye gelen Müslüman Türk aydınlar tarafından gerçekleştirilmiştir. İsmail Gaspıralı, Yusuf Akçura, Ahmet Ağaoğlu ve Hüseyinzade Ali gibi Rusya’dan kaçarak Osmanlı İmparatorluğu’na yerleşen bu aydınlar Cumhuriyet’in kuruluşuna ve Cumhuriyet sonrası milli kimliğin inşa çalışmalarına aktif olarak katılmışlardır (Yıldırım, 2014: 80).

Kazan’a göç eden Kırım Türklerinden aristokrat bir ailenin çocuğu olan Yusuf Akçura, Harbiye Mektebi’nde ikinci sınıftayken, Jön Türk hareketine katılmasından dolayı sürgün edilmiştir. 1903 yılında İstanbul’a dönmesi yasak olduğu için amcasının

yanına, Kazan'a yerleşmiştir. Burada kaldığı dört yıl içerisinde, Ahmet Rıza tarafından çıkartılan Meşveret Gazetesi'nde imzasız yazıları yayımlanmakta olan Yusuf Akçura Jön Türklerin Kahire'deki gazetesi Türk'te 1904 yılında yayımladığı makalesi ile bilinçli bir şekilde Türklük fikrini ilk defa dile getirmiştir.

Yusuf Akçura'nın '*Üç Tarz-ı Siyaset*' adıyla yayımladığı makalesi, Türklüğün en ünlü bildirisi olarak kabul edilmektedir. Yusuf Akçura, Osmanlı İmparatorluğu'nda Batıdan istifade etmek suretiyle Osmanlılık, İslamcılık ve Türklük adında belli başlı üç siyasi tutumun ortaya çıktığını ve bunlardan ikisinin Osmanlı Devleti'nin siyasetine mühim etkisi olduğunu, üçüncüsünün ise ancak bazı muharrirlerin yazılarında görüldüğünü dile getirerek makalesine giriş yapmaktadır (Akçura, 2016: 75).

Bu makale ile Yusuf Akçura, Osmanlı milliyetçilik siyasetinin başarısızlığı üzerine İslamiyet politikasının meydana geldiğini belirterek, Osmanlı milleti oluşturulması fikrinin hükümetçe büsbütün terk edilmesinin ardından Sultan II. Abdülhamit'in tatbiki çalıştığını dile getirmiştir (Akçura, 2016: 78-79). Akçura, "ırk üzerine dayandırılan bir Türk siyasi milliyeti oluşturma fikri pek yenidir" demektedir (Akçura, 2016: 81). Akçura bu ifadesiyle Osmanlı Devleti'nde ve diğer Türk devletlerinin hiç birinde Türklük fikrinin dile getirilmediğini anlatmaya çalışmaktadır.

Ayrıca Akçura "Abdülhamid'in İslamcı siyaseti nedeniyle Müslim ve gayrimüslim tebaa arasındaki nifak ve zıddiyeti arttığını" vurgulamıştır (Akçura, 2016: 91). Akçura yayınladığı bu makale ile Osmanlılık ve İslamcılığı reddederken, Türklüğü İmparatorluk içerisindeki tebaayı bir arada tutabilecek en uygun siyaset olarak nitelendirir ve Türkçülüğün siyasi açıdan kaçınılmaz olduğunun altını çizer.

Azerbaycan kökenli Ahmet Ağaoğlu, yüksek eğitimini Fransa'da Sorbone Üniversitesi'nde Tarih ve Filoloji eğitimi alarak tamamlamıştır. İkinci Meşrutiyet'in ilanından sonra diğer arkadaşları gibi İstanbul'a yerleşerek, İmparatorluk içerisinde Türklük fikrinin yayılmasına katkı sağlamıştır. Ağaoğlu Türklük fikri ve İslamcılık fikri arasında köprü kurmaya çalışarak, dinin kavim ve milletlerin oluşum aşamasında ortaya çıkan milli düşünce fikrine birinci dereceden etki edeceğini savunmuştur (Köseoğlu, 2005: 57).

Hüseyinzade Ali Bey, İstanbul'da Askeri Tıbbiye' de eğitimi tamamlamış, fakat eğitim gördükten sonra dönemin baskı ve sansürüne dayanamayıp, doğduğu yere geri

dönmüştür. Hüseyinzade Ali Bey Azerbaycan'a döndükten bir yıl sonra, Jön Türklerin Kahire'de çıkartılan gazetesi Türk'e 1904 yılında Mektub-i Mahsusa adlı bir yazı yollayarak Yusuf Akçura'nın başlattığı kimlik tartışmalarına katılmıştır (Ersanlı, 2015: 80). Hüseyinzade Ali Bey, Rusya'dan İstanbul'a tekrar geldiğinde ise, Mektebi Tıbbiye'deki görevine devam etmiştir. Hüseyinzade Ali Bey, Mektebi Tıbbiye'de öğrencilere Türkçülüğün esaslarını aşılama çalışmıştır (Gökalp, 2014: 25).

Yukarıda belirtildiği gibi, İmparatorluk içerisinde ayrı bir kimlik olarak Türklük fikri Rusya'dan gelen aydınların etkisiyle yayılmaya başlamıştır. Türk kimliğinin savunuculuğunu yapan İttihat ve Terakki Cemiyeti de bu süreçte, Türklüğü, siyasi bir araç olarak ön plana çıkarmaya başlamıştır. Devletin belirli bir kavme dayandırılması gerekliliği fikri ise, 14 Temmuz 1910'da Ziya Gökalp'in İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin Merkezi Umumi üyeliğine seçilerek Selanik'e danışman olarak atanmasından sonra öne çıkmıştır (Karpat, 2014a: 77).

Türklük fikrinin ideolojik olarak gelişimi ve bu dönemde milli kimliğin içinin nasıl doldurulduğunu, Ziya Gökalp'in milliyetçilik söylemlerinde aramak gerekir. Ziya Gökalp, Osmanlılık, İslamcılık ve Türk kimliklerini devletin resmi kimlik söylemi etrafında bir araya getirmeye çalışmıştır (Yıldırım, 2014: 80). Bu nedenle Gökalp, İmparatorluktan ulus-devlete doğru gidilen süreçte Türk milli kimliğinin temel özelliklerinin şekillendirilmesinde en etkili olan isim olmuştur. Öyle ki Ziya Gökalp, İmparatorluğun son dönemlerinde Türkçülüğün savunuculuğunu yaparken, Türkiye Cumhuriyeti'nin milli kimliğinin temel özelliklerindeki belirleyecek kadar çok geniş bir alanda iz bırakmıştır.

Ziya Gökalp'in Türk milliyetçiliği alanındaki bilinçli çalışmaları, Selanik'e atandığı süreçte başlamıştır. Selanik, Ziya Gökalp'in fikir dünyası açısından bir dönüm noktası teşkil etmektedir. Selanik'teki gençleri İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin fikri çerçevesinde yetiştirmeyi hedefleyen Gökalp, Selanik Sultani Mektebi'nde sosyoloji derslerine girdiği süre zarfında, dilde Türkçülüğü savunan Ömer Seyfettin ve Ali Caniple tanışarak, *Genç Kalemler Dergisi*'nin yazar gurubuna katılmıştır.

Genç Kalemler'de yazmaya başlayan Ziya Gökalp, milli hedefler doğrultusunda Türkçülüğün lisan hedefini yeterli görmeyerek, Türkçülüğün her alanda fikri çerçevesinin belirlenmesi ve bir program dahilinde sunulması gerektiği kanaatindedir.

Türkçülüğün bütün mefkûreleriyle, bütün programlarıyla ortaya çıkarmak gerektiği gerekçesiyle Gökalp, fikir hayatının da dönüm noktasını oluşturacak olan Turan şiirini 22 Şubat 1910 yılında *Genç Kalem Dergisi*'nde yayımlamıştır (Gökalp, 2014: 29).

“Vatan ne Türkiye’dir Türklere, ne Türkistan;

Vatan müebbet ve büyük bir ülkedir; Turan...”

Bu şiirde kullandığı ifadelerle Gökalp hayalindeki vatanın bir tarifini yapmaktadır ve Ziya Gökalp’e göre bu şiir tam zamanında yayımlanmıştır. Çünkü Gökalp’e göre, Osmanlılık ve İslamcılık fikirlerinin İmparatorluk açısından tehlike oluşturacağının farkına varan genç ruhlar, artık memleket için kurtarıcı bir düşünce arayışındaydı ve bu düşüncenin ilk kıvılcımını, Turan şiiri oluşturmuştur (Gökalp, 2014: 29). Ayrıca yayınladığı şiirinde Gökalp, Oğuz Han’a da yer vererek, eski Oğuz Türklerinin mirasçısı olarak Osmanlı Devleti’ni saymaktadır. Türk kimliğinin köklerini Turan’da arayan Ziya Gökalp, ilerleyen süreçte bu fikirden uzaklaşarak, Turan fikrine daha mesafeli bir şekilde yaklaşacaktır. Bu nedenle Gökalp, Türklük fikrini “Türkiyecilik, Oğuzculuk ve Turan” olarak üç şekilde kategorize ederken, Türkçülüğün en uzak düşüncesi olarak Turan’ı seçmiştir (Gökalp, 2014: 43-44).

Ziya Gökalp, İmparatorluğun bu son dönemlerinde kurtuluşu, milli kültür çerçevesinde harmanlanmış bir millet ve vatan topraklarına bağlılığın esas alındığı milli kimlik fikri üzerine inşa etmiştir. Gökalp’e göre “Millet, ne ırki, ne kavmi, ne de idari bir zümre değildir. Millet; lisanca, dince, ahlakça ve bediiyatça müşterek, aynı terbiyeyi almış fertlerden mürekkep bir zümredir” (Gökalp, 2014: 37-38). Tanımdan anlaşılacağı üzere, milletin esasını kültür ve dil oluşturmaktadır ve bunları milli kimlik potasında birleştirmek de devletin vazifesidir, fakat İttihat ve Terakki Cemiyeti, bunun için biraz daha beklemek durumunda kalmıştır.

Gökalp’e göre, milliyet fikri en son Türklere gelmiştir, çünkü onlar İmparatorluğun kurucularıdır fakat Osmanlı Devleti’ni tehlikeye düşürmemek için, “Türklük yok Osmanlılık var” demişlerdir (Gökalp, 2005: 14). Ayrıca Gökalp, Osmanlılık siyasetinin Tanzimatçılar tarafından Türklüğün üzerine örtülen aldatıcı bir örtü olduğunu ve toplumu Türkleştirmek amacıyla kullanıldığını dile getirmiştir (Gökalp, 2005: 41). Gökalp’in de belirttiği gibi İttihat ve Terakki Cemiyeti, milli kimlik fikrini Türkler üzerine kurmuş olsa bile bunu Balkan Harbi’nin sonuna kadar açıkça dile

getirmemiştir. Cemiyet bu süreçte, sadece Türk milliyetçiliğine sıcak baktığını ifade etmekle yetinmiştir ve İttihat ve Terakki kadroları, Meşrutiyetin yeniden tesisine yönelik çalışmalara ağırlık vermiştir. Bu dönemde İttihat ve Terakki Cemiyeti içerisinde, Meşrutiyet'in ilanı ile vatanın içinde bulunduğu kötü gidişatın önleneyeceği düşüncesi hakimdir. İttihat ve Terakki Cemiyeti, Meşrutiyetin ilanı ile siyasi ve kültürel hakların yeniden tesis edilerek, Osmanlı Devleti'nden ayrılmak isteyen halkların, bu taleplerinden vazgeçirilerek yeniden Osmanlı Devleti'ne bağlı yurtsever vatandaşlar yaratılacağını savunmaktadır.

İttihat ve Terakki Cemiyeti üyeleri arasında, bütün tebaanın meşruti devlette eşit haklara sahip sadık yurttaşlar haline geleceği düşüncesi hakimdi. Ancak İttihat ve Terakki Cemiyeti II. Meşrutiyetin ilanından sonraki süreçte Osmanlılık fikrini terk etmek zorunda kalmış ve Türklük fikrine yönelmiştir. Bunun nedenini ise, ayrılıkçı milliyetçiliklerin Osmanlı Devleti'nin birliği ve bütünlüğü yerine kendi milli devletlerini oluşturmak adına cemiyetler kurarak, İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin vatansever fikirlerine karşı örgütlenmeye başlamaları oluşturmuştur. Böylece Rum, Bulgar ve Ermenilerin özerklik isteklerini sürdürdüğü sırada Türklük fikri ön plana çıkmaya başlamıştır (Zürcher, 2011: 195).

Bu dönemde İttihat ve Terakki Cemiyeti'nde yaşanan politika değişikliği nedeniyle İttihat ve Terakki Cemiyeti Osmanlıcılık fikrinden vazgeçmiştir. Türkçülük dışında izlenebilecek başka bir yolda kalmamıştır (Semiz, 2014: 230).

Metin Heper, İttihat ve Terakki ile başlayan Türklük fikrinin savunuculuğunu şu şekilde ifade etmektedir:

Osmanlı Padişahlarının önce Osmanlılığa sonra Osmanlı-İslamcılığa sarılarak imparatorluğun bütün unsurlarını hanedanlık şemsiyesi altında tutmak için gösterdikleri büyük çabalara karşın, gayrimüslim unsurlar Osmanlıcılık Türk olamayan Müslümanlar da Osmanlı-İslamcılık formülünü reddettiler. Bu nedenle ülkeyi dağılmaktan kurtarma sorumluluğu geri kalan Türklerin omuzlarına yüklendi (Heper, 2008: 107).

Osmanlı İmparatorluğu, Libya'nın 1911-1912'de İtalya'ya kaptırılması ve 1912-1913'te Balkan vilayetlerinin kaybedilmesi ile önemli ölçüde küçülmüştür. Yaşanan toprak kayıpları nedeniyle, Osmanlı İmparatorluğu artık dini ve etnik açıdan daha homojen bir toplum haline gelmiştir ve İttihatçılar da bütün ideolojilerini gözden geçirmek durumunda kalmıştır (Ahmad, 2011: 52). Balkan Savaşı'nın ardından İttihat

ve Terakki İmparatorluk içerisinde artık Müslüman-Türk unsurların kaldığı gerekçesiyle Türklük fikrini milli hedefler için esas slogan haline getirmeye başlamıştır. Böylece milli kimliğin tarihsel seyri açısından İmparatorluğun ön kimliklerini oluşturan Osmanlılık ve İslamcılıktan sonra, son olarak Türklük fikri öne çıkmıştır.

Balkan Harbi'nden sonra yaşanan toprak kayıplarının ardından milli kimliğin inşası amacıyla savunulan Osmanlılık fikri, İttihat ve Terakki Cemiyeti üyeleri için artık geçerliliğini yitiren bir idealdir ve Türklük fikri ön plana çıkarılmalıdır. Türklük fikrine yönelik en açık biçimde İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin fikir çerçevesini belirleyen Ziya Gökalp'in çalışmalarında ortaya çıkmıştır.

Ziya Gökalp'in Vatan adlı şiirindeki;

*Bir ülke ki camiinde Türkçe ezan okunur;
Köylü anlar manasını namazdaki duanın...
Bir ülke ki mektebinde Türkçe Kur'an okunur,
Küçük, büyük herkes bilir buyruğunu Huda'nın
Ey Türk oğlu, işte senin orasıdır vatanın...
Bir ülke ki toprağında başka ilin gözü yok,
Her ferdinde mefkûre bir, lisan, adet, din birdir.*

ifadeleri, İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin Türklük fikrine yönelişini ve nasıl bir çerçevede bunu gerçekleştireceklerinin ipuçlarını sunmaktadır. Gökalp tarafından her birey için hayal edilen ortak mefkûre, Türklük fikri üzerine şekillendirilen milli kimlik aracılığı ile gerçekleştirilecektir (Gökalp, 1995: 55).

Bu nedenle İttihat ve Terakki Cemiyeti, kendisinden önceki aydınların ve siyasetçilerinde yaptığı gibi, milli kimliği inşa etmenin en önemli araçlarından biri olan eğitime yönelmiştir. Laik eğitim kurumları aracılığıyla, milli kimlik bilincini tebaaya aşilayarak vatansever bir toplum oluşturmaya hedeflemiştir. Nitekim İttihat ve Terakki Cemiyeti vatansever bir toplum oluşturmak amacıyla, İmparatorluk içerisindeki okullarda eğitim dili olarak Türkçeyi şart koşan bir politika izlemiştir.

İttihat ve Terakki Cemiyeti, Selanik'teki ikinci toplantısında İmparatorluk içerisindeki ayrılıkçı halkların, kendi ulus-devletlerini kurmak adına sürdürdükleri ulusçuluk çalışmalarını durdurmak amacıyla tüm okullarda Türkçe eğitim yapılması kararını almıştır. Bu sayede ayrılıkçı halklarında etkisiyle milli kimliğin inşası için İmparatorluk genelinde Türkçe'nin kullanımı, bir zorunluluk haline gelmiştir. Bu

nedenle, İmparatorluğun çeşitli vilayetlerinde, Türklük fikri etrafında genç nesilleri yetiştirmek amacıyla yeni eğitim kurumları açılmıştır (Semiz, 2014: 231-234).

İttihat ve Terakki Cemiyeti bu eğitim kurumlarında kendi fikirleriyle özdeş bürokrat, aydın, din ve bilim adamları yetiştirmeyi hedeflemiştir. İttihat ve Terakki Cemiyeti, Cemiyet'in politikalarını bu yeni zümre aracılığı ile halka aktarmaya çalışmıştır. Bu amaç doğrultusunda İttihat ve Terakki Cemiyeti, İmparatorluk içerisindeki liselerin, üniversite ve askeri akademilerin eğitim dilini Türkçe olarak kararlaştırmıştır. İttihat ve Terakki Cemiyeti, yabancı okulları düzenlemek amacıyla hazırlattığı Mekatip-i Hususiye Talimatnamesi'nin altıncı maddesi ile Türkçe dışında eğitim veren yabancı okullarda Türkçe dersinin yanında tarih ve coğrafya derslerinin öğretilmesini zorunlu kılmıştır. Talimatnameye göre, ilkokullarda Türkçe, haftada 4 saatten az, ortaokul ve lise düzeyindeki okullarda ise, iki saatten az olmamak şartıyla okulların eğitim dilleriyle öğretilcektir. Bu Talimatname ile İttihat ve Terakki Cemiyeti, milli kimlik bilincine sahip resmi dil, ortak tarih ve coğrafyasını bilen yurtsever vatandaşlar yetiştirmeyi amaçlamıştır.

Eğitim dilindeki düzenlemelerin yanında İttihat ve Terakki Cemiyeti, Türk lisanı ve Türk kültürüne uygun daha sade ve yalın bir dilin hakim olduğu topluluk ve vatandaş anlayışının temel alındığı yeni okul kitapları hazırlatmıştır (Örmeci, 2010: 104). İttihat ve Terakki Cemiyeti döneminde hazırlanan bu kitaplar aracılığıyla milli kimlik bilincine sahip yeni bir kuşak yetiştirilmeye çalışılırken, vatan topraklarına bağlı vatandaşın da tarifi yapılmıştır. Bu dönemde İttihat ve Terakki Cemiyeti, İmparatorluğun içerisindeki farklılıkları homojenleştirmek ve tek bir ulus inşa etmek amacıyla, vatandaşlık eğitimi gerekli görmüştür. Böylece İttihat ve Terakki Cemiyeti tarafından vatandaşlık dersi, Malumat'ı Medeniye ismiyle ders programlarına dahil edilerek diğer derslerin yanında, okullarda yerini almıştır (Akıncı, 2014: 13).

Bu dönemde Ziya Gökalp de bireyi yetiştirmenin en önemli araçlarından biri olarak eğitime ağırlık vermiştir. Gökalp için eğitimin amacını kişilik sahibi bireyleri yetiştirmektir. Gökalp bireyin ne kadar milli kimliğine sahip çıkıp millileşirse, o kadar kişilikli olacağına inanmaktadır (Köseoğlu, 2009: 201). Bu nedenle Gökalp edebiyat, tarih, felsefe ve sosyoloji gibi dersleri toplumun yaşadığı sıkıntılara karşı milli kimliği inşa etmenin bir aracı olarak kullanmak gerektiği görüşündedir. Bu görüşünü ise,

Darülfünun'da hayata geçirecektir. Darülfünun'da okutulacak olan dersler ve kitaplar, Gökâlp'in önerileri doğrultusunda şekillendirilmiştir. Bu süre zarfında Ziya Gökâlp, milli kimliğin inşası için gerekli gördüğü tarih anlatısını, topluma dayandırmıştır ve toplumun bilimsel tarih aracılığıyla ulusları ve kimlikleri hakkında fikir sahibi olabileceklerini savunmuştur (Ersanlı, 2015: 90). Ziya Gökâlp'in fikir ve önerileri çerçevesinde, Darülfünun Tarih kürsüsünün derslerinde, sayıca artış yaşanmıştır. Ziya Gökâlp, Yusuf Akçura gibi aydınlar tarafından Darülfünun'da verilen tarih dersleri aracılığıyla ve Avrupa'dan yayılan Türkoloji'nin de etkisiyle Osmanlı Devleti'nden önceki Türkler incelenerek, İmparatorluğun bu son dönemlerinde milli kimlik, Türklük fikri etrafında tanımlanmıştır (Ersanlı, 2015: 92).

İmparatorluktan ulus-devlete geçiş aşaması sayılabilecek bu süreçte, İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin, Türk milli kimliğini eğitim aracılığı ile halka benimsetmeye çalışmasının yanında Türklük fikri kurumsal çerçevesini Türk Derneği, Genç Kalemler, Türk Yurdu ve Türk Ocakları ile karakterize edecektir. Bu kurumların yayın organları aracılığıyla dönemin aydınları imparatorluktan ulus-devlete doğru evirilen bu süreçte Türklük fikri etrafında şekillendirdikleri milli kimliğe bağlı kalarak, milliyetçi politikalar izlemeyi tercih etmişlerdir.

Türk siyasal hayatında İkinci Meşrutiyetin ilanından sonra Türklük fikrini temel alan ilk dernek olarak nitelendirilen Türk Derneği, Ahmet Mithad, Necip Asım, Veled Çelebi, Yusuf Akçura, Rıza Tevfik, Korkmazoğlu Celal ve Ahmet Ferit tarafından 1908 yılında kurulmuştur (Akşin, 2014: 385).

Türk Derneğinin kuruluş nizamnamesinde cemiyetin amacı şu şekilde açıklanmaktadır:

Cemiyetin maksadı Türk olarak anılan bütün kavimlerin mazi ve haldeki, ef'al, ahval ve muhitini öğrenmeye ve öğretmeye çalışmak yani Türklerin tarihini, lisanlarını, edebiyatını, geçmişteki ve şimdiki coğrafyasını araştırarak dünyaya yaymak ve lisanın açık sade ve güzel ilim lisanı olabilmesi için çalışmak ve imlasını ona göre tetkik etmektir (Ersanlı, 2015: 93).

Türk Derneği üyeleri, yukarıda belirtilen amaçlar doğrultusunda, kültürel faaliyetleri ön plana çıkartarak, bilimsel bir alana yönelmek istemişlerdir. Bu amaç doğrultusunda, 1911 yılında, *Türk Derneği* adını verdikleri dergiyi Osmanlı İmparatorluğu'nun yayın hayatına dahil etmişlerdir. Türk dili, Türk edebiyatı ve Türk

tarihi üzerine makalelerin yer aldığı dergi, yedi sayı olarak çıkartılabilmıştır (Sadoğlu, 2010: 128).

Türk Derneği'nin kurucu üyeleri arasında yer alan, Türklük fikrinin en hararetli savunucularından biri olan Yusuf Akçura, *Türk Derneği* dergisi aracılığıyla, Türk ulusçuluğu ve Türk milli kimliğine katkı sağlamak adına, Türk milletinin geçmişini kanıtlayacak bilimsel bir Türk tarihini ortaya çıkarmayı hedeflemiştir. Fakat dergide yayımlanan makalelerde, genellikle dilin sadeleştirilmesi ve Kanun-i Esasi ile resmi lisan olarak kabul edilen Türkçe'nin kullanımı ve yaygınlaştırılmasına vurgu yapılmıştır. Bu dil sorunun özellikle ele alınması, dernek üyeleri arasında görüş ayrılıklarına neden olmuştur. Üyeler arasındaki görüş ayrılıkları nedeniyle, Türk Derneği 1912 yılında dağılmıştır. Üyelerin bir kısmı, Türk Yurdu Cemiyeti ve Türk Ocağı'na geçmiştir (Sadoğlu, 2010: 141). Türk Derneği'nin milli kimlik açısından en önemli özelliği ise, üyeler arasında görüş ayrılıkları olsa dahi, Türklüğü araştıran ve yaymaya çalışan aydınların ilk kez bir çatı altında birleşmiş olmasıdır.

Türk Yurdu Cemiyeti, Türk Derneği'nden ayrılan kişiler tarafından, 31 Ağustos 1911 yılında kurulmuştur (Akşin, 2014: 385). Türk Yurdu Cemiyeti, Mehmet Emin Yurdakul'un önderliğinde Yusuf Akçura, Ahmed Ağaoğlu, Hüseyinzade Ali ve Ahmet Hikmet Müftüoğlu gibi Türk Derneği'nde de yer almış aydınlar tarafından kurulmuştur (Sadoğlu, 2010: 153). Türk Yurdu Cemiyeti üyeleri, Türklük fikri adına amaçlarını dile getirmek ve bu amaçlarını halka sunabilmek için, Türk Yurdu adında dergi çıkarmaya başlamıştır. 30 Kasım 1911 yılında yayınlanan Türk Yurdu Dergisi'nin ilk sayısında Cemiyetin amacı, "Türklüğe hizmet etmek ve Türklüğe faydası dokunmak olarak" açıklanmıştır. Ancak Türk Yurdu Cemiyeti 1911 yılının sonlarına doğru, aynı amaca hizmet eden ve kendisinden daha kapsamlı bir dernek olan Türk Ocağı'nın kurulması ile faaliyetlerine son vermiştir. Böylece Türk Yurdu Dergisi, 1912 yılında Türk Ocağı'nın yayın organı haline gelmiştir.

Türk Ocakları; Askeri, Tıbbiye ve Mülkiye öğrencileri tarafından gizli cemiyet, olarak 1911 yılında Askeri Tıbbiye'de faaliyete başlamıştır. Ardından, Türk Ocakları, Balkan Savaşları ve Trablusgarp Savaşı'nın etkisiyle, İmparatorluk içerisinde Osmanlıcılık ideolojisinin yerle yeksan olduğu ve sonuna gelindiği bir dönemde, vatan

topraklarının Türklük fikrinin savunuculuğu ile ancak kurtarılabileceği düşüncesinden yola çıkılarak, 22 Mart 1912 yılında resmi olarak kurulmuştur (Akşin, 2014: 385).

1912 yılında resmi olarak kurulan Türk Ocağı'nın kurucu heyeti Mehmet Emin, Ahmet Ferit, Ahmet Ağaoğlu, Fuat Sabit, Ahmet Ferit ve Yusuf Akçura gibi Türkçülüğün ağır savunuculuğunu yapan aydınlardan oluşmuştur (Sadoğlu, 2010: 157). Türk Ocakları'nın fikri müdafası, Türk Yurdu Dergisi'nde hayat bulacaktır. On beş günde bir yayımlanan bu dergide; Ahmet Ağaoğlu, Yusuf Akçura ve Ziya Gökalp gibi Türk Ocakları'nın faaliyetlerine yön veren aydınların yazılarına sıklıkla rastlanılmaktadır (Sadoğlu, 2010: 158). Bu bağlamda Türk Yurdu Dergisi, Osmanlı İmparatorluğu içerisindeki Türk unsurunu ön plana çıkararak, Türk ulusal ruhunun gelişmesi ve güçlenmesi için çaba sarf etmeyi hedeflemiştir. Türk Ocakları, *Türk Yurdu* dergisi aracılığıyla Türk unsuruna vurgu yaparak halk üzerinde milli bilinç duygusunu uyandırmaya çalışmıştır.

Türk Ocakları Cemiyeti, halka benimsetmek istediği milli bilincin halka aşılması sırasında tarih eğitimine sıklıkla başvurmuştur. Türk Ocakları Cemiyetinin üyeleri milli bilinci halka aşılacak amacıyla, tüm Türk kökenli halkların tarihini ve kültürünü araştırmaya başlayarak; gece dersleri, halka yönelik konferanslar ve toplantılar düzenlemeyi, kitaplar ve dergiler yayınlamayı kendisine hedef edinmiştir (Ersanlı, 2015: 98). Türk Ocakları'nın yayımladığı tarih kitaplarında, ulusçu ve Türkçü motiflere oldukça belirgin yer verilmiştir. Dönemin aydınları *Türk Yurdu Dergisi*'nde milli kimliğin içerisini doldurmak amacıyla, Cumhuriyetin ilanı ile daha da belirgin hale gelecek olan resmi tarih çalışmalarını sürdürmüştür. Türk Derneği Cemiyeti ve Türk Yurdu Cemiyeti'nden ziyade, Türk Ocakları varlığını daha uzun bir süre korumuştur.

Tüm bu gelişmeler seyrinde Osmanlı İmparatorluğu ve tebaası için büyük bir sınav olan Birinci Dünya Savaşı sırasında dönemin aydınları ve yönetici elitler tarafından yürütülen Osmanlılık, İslamcılık ve son noktada Türklük fikri üzerine cereyan eden ideolojik tartışmaların tamamı, savaş nedeniyle bir kenara bırakılmıştır. Ancak Birinci Dünya Savaşı sırasında Arapların takındığı tavır nedeniyle, İslamcılık fikri yerine tamamen Türklük yaklaşımına ağırlık verilmiştir. Birinci Dünya Savaşı başlayıncaya kadar geçen süre zarfında, İttihat ve Terakki Cemiyeti ulusçuluk fikrinin doğup tüm dünyaya saçıldığı Fransa'yı takip ederek milli kimlik bilincine sahip

vatandaşı inşa etmenin bir aracı olarak eğitimi kullanmıştır. Bu sebeple İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin yönetim kadroları tarih, coğrafya ve vatandaşlık derslerine ağırlık vererek resmi dil etrafında eğitimde bütünlüğü sağlamaya çalışmıştır. İzlenen eğitim politikaları aracılığıyla İttihat ve Terakki Cemiyeti ve İttihat ve Terakki Partisi, ardında bıraktığı yeni zümre ve Cumhuriyetçi kadrolar ile bu dönemde filizlenen ve Türkiye Cumhuriyeti'nin ilanı ile sonuçlanacak olan Türk milli kimliğini, genç nesle ve halka özenle aktarmıştır. Bu dönemden itibaren artık milli kimlik, Türklükle iç içe geçmiştir.

Ancak söz konusu milli kimliğin pekiştirilmesi için, Birinci Dünya Savaşının ardından başlayan Milli Mücadele döneminin bitmesini beklemek gerekmiştir (Koyuncu, 2014: 39). Milli Mücadele dönemi, milli kimlik mühendisliğinin yapılmadığı, milliyetçilik ve kimlik söylemlerinin büyük ölçüde bir nebula olarak kaldığı bir dönemdir (Bora, 1998a: 20). Milli Mücadele dönemi, Birinci Dünya Savaşı'na Osmanlı İmparatorluğu'nun Almanya'nın yanında Rusya, İngiltere ve Fransa'dan oluşan İtilaf devletleri bloğuna karşı savaşa katılması ve savaşın kaybedilmesiyle savaş sonunda 30 Ekim 1918 yılında Mondros Ateşkes Antlaşması'nın Osmanlı hükümetine imzalatılması ile başlamıştır.

İmparatorluğun topraklarının işgali karşısında Mustafa Kemal Atatürk'ün önderliğinde ulusal bir direniş başlamıştır. Bu süre zarfında İttihat ve Terakki Cemiyeti döneminde yetiştirilen Jön Türk subayları genel olarak, işgal karşısında direnişi desteklemişlerdir (Zürcher, 2011: 223). Milli Mücadele döneminde Mustafa Kemal Atatürk'ün, savaşın her şeyden önce gelmesi gerektiğini vurgulaması üzerine bu dönemde milli kimlik tartışmalarına ara verilmiş ve milli mücadele döneminde vatan toprakları Osmanlı, Müslüman ve Türk üçlü kimliklerinden oluşan eklektik ulusal duygularla kurtarılmıştır.

1.3.3.2. Cumhuriyet Döneminde Türklük Fikri

Kurtuluş Savaşı'ndan zaferle çıkılmasının ardından, 600 yıllık bir İmparatorluk geleneğinin üzerine ulus-devlet örneği olarak yeniden inşa edilen Türkiye Cumhuriyeti'nin ilanı ile milli kimlik tartışmaları yeniden gündeme gelmiştir. Mustafa Kemal Atatürk ve arkadaşları, İslami devlet nosyonunu statükonun devamı olarak algıladıklarından dolayı, yeni devletin Batılılaşma fikirlerini destekleyen ve Batıyı

örnek alan modern ulusal bir devlet olarak inşa edilmesi gerektiği kanaatindeydiler (Ahmad, 2011: 69). Mustafa Kemal Atatürk ve arkadaşları hayal edilen modern ulusal devletin inşası için, Türk Milletini son asırlarda geri bırakmış olan müesseselerin kaldırılması ve yerlerine milletin en yüksek medeni seviyeye ulaşmasını sağlayacak yeni müesseselerin oluşturulması gerekliliğini savunmuşlardır (Atatürk, 2007: 448). Bu çerçevede yeni devletin inşası için atılan ilk adım, saltanatın kaldırılmasıdır. 1 Kasım 1922 tarih ve 308 sayılı Heyet-i Umumiye Kararı'yla önce saltanat ve halifelik birbirinden ayrılmıştır, ardından 16 Mart 1920 tarihinden itibaren geçerli olmak üzere saltanat kaldırılmıştır (Gözler, 2013: 34).

Mustafa Kemal Atatürk'e göre saltanatın kaldırılması, fiilen anlamsız hale gelen gerçeğin kanunla ifadesinden başka bir şey değildir. Çünkü Mustafa Kemal Atatürk'e göre "Hakimiyet ve saltanat zorla alınır. Dolayısıyla altı asırdan beri hakimiyeti elinde tutan Osmanlılar, Türk milletinin hakimiyet ve saltanatına zorla el koymuştur, Milli Mücadele zaferinden sonra Türk Milleti hakimiyet ve saltanatını, kendi eline fiilen almıştır" (Atatürk, 2007: 451). Ayrıca bu şanlı zaferden, sonra Türk milleti kendi adını taşıyan bir devlet kurmaya karar vermiştir.

Böylece Mustafa Kemal Atatürk ve arkadaşları tarafından, hakimiyetin kayıtsız şartsız millete ait olduğu Cumhuriyet yönetim biçiminde karar kılınmıştır (Gözler, 2013: 32). Mustafa Kemal Atatürk, 28 Ekim akşamı yeni hükümetin şekliyle ilgili çalışmaların devam ettiği sırada Cumhuriyet'in ilanına karar verilmiştir. Cumhuriyet, ikinci dönem Büyük Millet Meclisi tarafından, 29 Ekim 1923 tarihinde ilan edilmiştir. Böylece Mustafa Kemal Atatürk, kendi ideolojileri etrafında milli kimliğin inşasını kolaylaştırmak amacıyla, ulusal rejimin kurulmasına yardımcı olmuştur. Bu meşrulaştırma biçimi, yeni devletin kurumlarıyla iyice pekiştirilecektir.

Türkiye Cumhuriyeti'nin ilanından sonra çözüme kavuşturulması gereken öncelikli meselelerden ilki, modern ulus-devletin milli kimliğinin tanımlanması meselesi olmuştur. Osmanlı İmparatorluğu'ndan, Türkiye Cumhuriyeti'nin ilanına kadar geçen süre zarfında, milli kimliğe dair yürütülen temel tartışmalar, üç temel ideoloji olan Osmanlıcılık, İslamcılık ve Türklük fikri üzerine cereyan etmiştir. Cumhuriyetin ilanı ile Türklük, devletle özdeşleştirilerek Türk milli kimliği siyasi bir kimlik olarak

yeniden şekillendirilmiştir. Ancak, bu yeni kimliğin içeriğinin ne şekilde doldurulacağı erken Cumhuriyet döneminde inişli çıkışlı bir seyir izlemiştir.

Cumhuriyet döneminde milli kimlik, yurt esasına bağlı vatandaşlıkla tanımlanmıştır. 1924 Anayasası'yla somut bir içeriğe kavuşturulan vatandaşlık esasına bağlı bu yeni milli kimlik, Mustafa Kemal Atatürk'ün, "Ne Mutlu Türküm Diyene" sözleriyle hayata geçirilmiştir (Koyuncu, 2014: 40). 1924 Anayasası Türkiye'de yaşayan herkesi Türk olarak tanımladı. Fransa'nın geç bir uyarlaması olarak, Cumhuriyetin ilanıyla belirginlik kazanan bu yeni milli kimliğe birey ancak devlet aracılığıyla sahip olabilecektir. Böylece milletin mürebbisi, vasisi olarak yüceltilen devlet, kendine biçtiği kimliğin kumaşından, vatandaşları adına milli kimliğini tasarlayacaktır (Bora, 1998a: 31).

Cumhuriyetin ilanıyla başlayan inşa döneminde Cumhuriyetin kurucu kadroları, batılı yaşam tarzlarının benimsendiği, Osmanlı İmparatorluğu'nun öncesinin özellikle vurgulandığı milli kimlik söylemini hayata geçirmeye çalışmıştır. Bu süre zarfında Cumhuriyet aydınları, dinin modern devletin kurumları içerisinde yer alamayacağı gerekçesiyle dini, milli kimliğin dışına taşımak istemiştir. Fakat İslamiyet'i modern devletin dışına taşıma politikasının altında yatan asıl neden, İslamiyet'in çağdaşığa sekte vurmasından kaynaklanmamıştır. Burada asıl neden Osmanlı İmparatorluğu'dur, başka bir ifadeyle dine dayalı siyasal yapının eski rejimin hatırlatıcısı konumunda olmasıdır. Ayrıca Cumhuriyet aydınları şunun da farkındadır ki; Milli Mücadele zaferi, İslami değerlerle kazanılmıştır ve bu nedenle halifelik makamı, saltanat makamından daha sonra kaldırılmıştır.

Bu duruma paralel olarak Cumhuriyet kadrolarının ve Mustafa Kemal Atatürk'ün fikir çerçevesinde oldukça etkili olan Ziya Gökalp'in İslam'a yaklaşımında da, bu değişiklik göze çarpmaktadır. Gökalp, ünlü, 'Türkleşmek, İslamlaşmak ve Muasırlaşmak' adlı makalesinde, milli kimliğin inşası adına, Türkleşmek, İslamlaşmak ve Çağdaşlaşmak ülküleri arasında bir çatışma olmadığı şeklindeki düşüncesini, Cumhuriyetin ilan edildiği 1923 yılında yayımladığı, *Türkçülüğün Esasları* adlı eseriyle bir kenara bırakmıştır.

Çok tuhaftır ki, milli kimliğin muallakta kaldığı bu süre zarfında Cumhuriyet aydınları milli kimliği inşa etmenin en önemli özelliklerinden olan 'öteki' unsurunu

kendi geçmişi ve eski kimliği üzerine temellendirmiştir. Böylece Türk milli kimliği Osmanlı İmparatorluğu'nun reddi mirası ve Batılılaşma fikriyatı üzerine kurulmuştur; Hatta bu batılılaşma yanlılığı son noktada, Türklerin batı medeniyetinin kurucusu olduğunu iddia eden bir söyleme dnşmştir (Bora, 1998a: 40).

Cumhuriyetin yönetici kadrosu, kendi icraatları ve ideolojileri doğrultusunda Türk milli kimliğini toplumun kültürel birikiminin bir kısmını yeniden dönüştürerek yaygın hale getirip, kültürel birikimin bir kısmını ise dışlayarak yeniden inşa etmiştir. Osmanlı İmparatorluğu'nun devamı olan Türkiye Cumhuriyeti'ne şekil veren Kemalist kadrolar, Cumhuriyetin ilanıyla gerekli gördükleri toplumsal ve siyasi dönüşüm politikalarını, 'Atatürk İlke ve İnkılapları' çerçevesinde hayata geçirmeye çalışmıştır.

Cumhuriyet yöneticileri, milli tarih ve lisanı topluma milli kimlik kazandırmanın temel bir ölçütü olarak kabul ederek, eğitimde modernleşmeyi gündeme getirmişlerdir. Cumhuriyet'in kurucusu Mustafa Kemal Atatürk de benzer şekilde, geleceğin güvencesini sağlam temellere dayalı eğitim üzerine inşa ettiğinden hükümetin en önemli görevi olarak, maarif işlerini göstermiştir. Böylece Mustafa Kemal Atatürk, bir devletin bekasının devamlılığı olarak gördüğü eğitim alanında reformlara ağırlık vermiştir. Ardından Mustafa Kemal Atatürk 1 Mart 1922 yılında, Türkiye Büyük Millet Meclisi'ndeki konuşmasında eğitim alanında gerçekleştirilecek inkılapların amacını, milli kimlik bilincine ve ilmi zihniyete sahip bir nesil yetiştirmek olarak tanımlamıştır (Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, 2006: 229-230).

Bu çerçevede eğitim alanında yapılan ilk düzenleme, 3 Mart 1924 yılında TBMM tarafından yürürlüğe konulan Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile gerçekleştirilmiştir. Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile eğitim ve ğretim kurumlarında bütünlük sağlanmış ve eğitime millilik vasfı yüklenmiştir. Ayrıca eğitim sistemi Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile tamamen laikleştirilmiştir (Zrher, 2011: 277).

Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nun ardından, Türk toplumu için gelenekten tamamen bir kopuşun ifadesi olarak yer yer eleştirilen harf devrimi gerçekleştirilmiştir. Falih Rıfkı Atay harf devriminin başlangıçta Mustafa Kemal Atatürk için, sadece bir yazı işi olduğunu belirterek Osmanlıca'nın, Türkçecilik akımının içinde yer almayacağının altını çizmiştir (Atay, 1968: 540-541). Ancak harf devriminin altında yatan asıl neden

ideolojiktir, harf devrimi aracılığıyla, Türk toplumu Osmanlının ve Ortadoğu'nun İslami geleneklerinden kopartılmıştır (Zürcher, 2011:279).

Nitekim Mustafa Kemal Atatürk ve arkadaşlarının desteğiyle, 1 Kasım 1928 yılında TBMM tarafından kabul edilen Latin harflerinden oluşan Türk alfabesi, Türk diline daha uygun olduğu gerekçesiyle yasallaştırılmıştır (Ahmad, 2011:101). Yeni Türk alfabesinin kabulüyle Türk toplumu tek bir hamle ile geçmişinden tamamen kopartılmıştır. Yeni harflerin kabulü ile tüm yurttaki Mustafa Kemal Atatürk'ün de başöğretmen sıfatıyla yer aldığı eğitim-öğretim seferberliği başlamıştır.

Yeni harflerin kabulünün ardından Türk dilinin diğer dillerle ilişkisini incelemek üzere, Türk Dil Kurultayları düzenlenmiştir. Mustafa Kemal Atatürk tarafından, 11 Temmuz 1932 yılında, Çankaya'da düzenlenen toplantıda dil işleriyle ilgili bir cemiyetin kurulmasına karar verilmiştir (Sadoğlu, 2010: 235). 12 Temmuz 1932 yılında bir reform programı çerçevesinde, Türk Dili Tetkik Cemiyeti adında kurulan derneğin amacı, Mustafa Kemal Atatürk tarafından konuşma diliyle yazı dili arasında bir bütünlük sağlamak ve Türkçenin diğer dillerle ilişkisinin tespiti için genel dilbilim çalışması gerçekleştirmek şeklinde belirlenmiştir (Sadoğlu, 2010: 236). Daha sonra Türk Dil Kurumu adını alacak olan Cemiyetin üyeleri Osmanlı sözcüklerinin yerine yenilerini getirmek amacıyla, lehçelerden eski edebi kaynaklardan ve Orta Asya'daki Türki dillerden sözcükler derlemeye başlamışlardır (Zurcher, 2011: 281).

Cemiyet'in üyelerinden olan Falih Rıfkı Atay'ın deyimine göre, bu süreçte birçok kelimeye ihtiyaç vardı ve bu kelimeler ya eski metinlerden araştırılarak bulunacak ya da yeniden üretilecekti (Atay, 1968: 541). Ancak cemiyet tarafından derlenen yeni sözcüklerin bir kısmını halk benimsemiş ve bu geçiş döneminde sadece cemiyetin üyeleri tarafından anlaşılan bir çeşit yapma dil ortaya çıkmıştır (Zurcher, 2011: 281). Dil reformunda yaşanan bu çıkmaz, Güneş Dil Teorisi'nin geliştirilmesiyle çözüme kavuşturulmuştur.

Güneş Dil Teorisi, bütün dillerin Orta Asya'da konuşulan tarihin en eski dönemlerine ait olan tek bir dilden çıktığını, bu kökene en yakın olan dilin Türkçe olduğu varsayımı ile bütün dillerin, en eski döneme ait olan Türkçeden oluşturulduklarını savunmaktadır. Güneş dil teorisindeki bu varsayımın temeli, dil reformu devam ederken, Türk Dil Tetkik Cemiyeti'nin varlığını desteklemek ve kuram

üretebilmesine katkı sağlamak amacıyla kurulan Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti kurumunun 1932 yılındaki birinci kurultayında oluşturulan Türk Tarih Tezi ile atılmıştır (Sadoğlu, 2010: 247).

Türk Tarih Tezi, cumhuriyet yöneticilerinin, yeni ulusal kimliği inşa etmek amacıyla kullandıkları en önemli araçlardan biridir. Yönetici kadro, Türk toplumunu uluslaştırma sürecinde kendi ideolojilerine uygun tarih söylemine ihtiyaç duymuştur. Bu nedenle Cumhuriyet elitleri tarafından tarih, Fransız uluslaşma örneğinde olduğu gibi vatandaşa milli kimlik kazandırmanın temel bir aracı olarak işlevselleştirilmiştir.

İKİNCİ BÖLÜM

RESMİ TARİH KAVRAMI VE TARİHSEL GELİŞİMİ

2.1. RESMİ TARİH KAVRAMI

Uluslar tarihsel geçmişleriyle var olurlar ve ulusların ortak tarihi belleği, milli kimliklerine doğrudan eklenmektedir. Toplumun kimliğiyle, uyumu büyük oranda kolektif hafızanın milli kimlik anlayışıyla çatışmamasına bağlıdır. Modern devletin bir ürünü olarak milli kimlik, toplumun hakim kültürünün ortaklıkları üzerinden inşa edilirken devlet, ortak kültürün anlam dünyasını oluşturmak için ortak tarihi geçmişi inşa eder. Resmi tarih kavramı, siyasi iktidarın meşruluğu için devlet erkleri tarafından yeniden kurgulanarak inşa edilen ortak tarih anlatısına denir (Pamuk, 2014: 141-145).

Yaşanılan tarih yerine yazılan tarihin savunuculuğunu üstlenen Yusuf Akçura resmi tarih kavramını, milletlerin ve kavimlerin varlıklarını muhafaza etmek, kuvvetlerini inkişaf etmek için yazılan ortak tarih anlatısı olarak tanımlamaktadır (Akçura, 2017:152).

Ziya Gökalp ise resmi-ulusal tarihi gelecek nesillere vatanını sevdirmek, milletini en saygıdeğer millet olarak tanıtmak amacıyla, geçmişindeki kahramanlıklarını, milletin şanlı şerefli serüvenini öğretmek için bilimsellik yerine sanatsal olarak gerçek tarihsel olguların dışında inşa edilen ortak tarih anlatısı olarak tanımlamaktadır (Gökalp, 2017: 80).

2.2. RESMİ TARİH KAVRAMININ TARİHSEL GELİŞİMİ

Resmi tarih kavramı Fransız Devrimi'nin milliyetçilik kavramı nezdinde modern devlete bırakmış olduğu en önemli miraslardan bir tanesidir. Devrimin ardından Fransa milli kimlik tahayyülünü Fransa tarihi, Fransa işaret ve sembolleri üzerinden temellendirmiştir. Fransa resmi tarihi, Fransız ulusunu meydana getirmek ve Fransa'nın bugününü meşrulaştırmak gayesiyle geçmişi referans alarak Fransız Devrimi' nin yoğun etkisi altında yeniden şekillendirilmiştir.

Fransa'nın tarihsel dönüşüm süreci incelendiğinde Fransa'nın ilk resmi tarih anlatısının 12. yüzyılda yazıldığı görülmektedir. Fransa'nın ilk ulusal tarih anlatısı, Fransız krallığının üstünlüğünü vurgulayarak yayılmacı siyasetini meşrulaştırmak, Fransız ulusunu yücelterek aynı kanı taşıyan bir ulus hissine sahip topluluğu meydana getirmek için ilki pagan (Truva ve Galya), ikincisi Hristiyan (Aziz Clovis) olmak üzere iki soy efsanesine dayandırılarak tasarlanmıştır. Fransız ulusunun kökenlerini anlatan Truva ve Galya efsanesine göre, Frankların efsanevi atası Francion Almanya'ya yerleşmek amacıyla Truva'yı terk etmiş ilerleyen süreçte ise Francion'un varisleri Galya'ya yerleşmiştir. Truvalı prenslerin göç destanlarıyla birlikte Fransa ulusunun etnik kökeni Truva'ya kadar dayandırılmış kraliyetin sınırları geçmişe referans ile genişletilmiştir. Hristiyan Aziz Clovis efsanesine göre ise, ilk Hristiyan Merovenj kralı olan Aziz Clovis hem aziz hem de kraliyet dininin, Fransız monarşisinin ve ulusunun kurucusu olarak destanlaştırılmıştır. Bu bağlamda Truva ve Galya efsanesi ile etnik köken olarak Truva'ya bağlanan Fransız ulusunun ruhani bütünlüğü Hristiyan dini üzerinden temellendirilmiştir (Lobera, 2007: 59) .

Fransız monarşisinin kuruluşunu köklü ve kahramanca bir geçmişe dayandırmak amacıyla iki temel mitolojik efsaneye dayandırılarak orta çağ tarihçileri tarafından oluşturulmuş resmi tarih anlatısına göre Fransa, Hristiyanlığa referansla ortaya çıkmış, köklü ve görkemli bir geleceğe sahip krallık olarak tanımlanmıştır. Fransız krallığı içerisinde yer alan uluslar ise tanrının vergisi olarak benimsenmiştir.

Orta Çağ tarihçilerinin bakış açısıyla tasarlanan resmi tarih anlatısı 19. yüzyıla gelindiğinde geçerliliğini kaybetmiştir. Fransız Devrimi'nin ardından monarşinin yerine ulus-devlet kavramının yerleştirilmesiyle birlikte Fransız tarihçileri, evrensel tarih ülküsünü boş bir hayal olarak algıladıkları için süpürüp atmıştır ve tarihsel yazım ülküsünü ulus inşası için monografi haline getirmişlerdir (Collingwood, 2015: 174).

Bu duruma paralel olarak, modern devlette tarih yapmak gibi bir görüş ortaya çıkmış, modern devlete ait ulusu meydana getirmek için tarih bilimi köklü ve temelden büyük bir değişime uğramak zorunda kalmıştır. Tarih biliminin bu denli yoğun ve köklü değişim geçirmesi dolayısıyla 19. yüzyıla tarih yüzyılı da denilmiştir.

19. yüzyılda ulus-devlet kavramının temelini oluşturan milliyetçilik kavramı, tarih tasarımına da ilham kaynağı olmuştur. Ranke, Herder, Michelet, Croce gibi tarih

biliminin seyrini değiştiren önemli tarihçiler tarafından tarih yazımı romantizm ve pozitivist ekole dayandırılarak Avrupa devletlerini çözümleme birimi olarak değerlendirilmiştir. Böylece tarih yazımı bir bilim dalı olarak nitelik kazanmıştır (Ersanlı, 2015: 22).

18. yüzyılın sonlarına doğru Avrupa’da ortaya çıkan romantizm akımı, halk eğitimi aracılığıyla aydınlanmış bir ulus meydana getirmeyi hedeflemiştir. Ancak bu durum tarih bilimi açısından devrim niteliğinde diyebileceğimiz çok farklı sonuçlar ortaya çıkartmıştır (Collingwood, 2015: 129). Romantik ekole göre tarih mitoslar, fabllar ve destanlar incelenerek anlamlandırılmalıdır. Romantik ekolden etkilenen 19. yüzyıl tarihçileri, uluslarını değerli kılmak amacıyla ortak tarih anlatısını yeniden tasarlamış ve ortak tarihi yeniden tasarlarken tüm ulusal geçmişi nostaljik bir hayranlıkla inceleyerek geçmişteki başarılarını ön plana çıkartmışlardır. Pozitivist tarih yazımı ise, 19. yüzyıl tarihçilerinin resmi tarih anlatılarını tarihsel olgulara referansla genelle yaparak şekillendirmesiyle ortaya çıkmıştır (Collingwood, 2015: 174).

Pozitivizm/olguculuk düşüncesinin temeli, olguların belirlenmesi ve belirlenen olgular çerçevesinde yasaların şekillendirilmesine dayandırılmaktadır. Fransa’da pozitivism kavramı tarih alanına 19. yüzyılın ikinci yarısında romantik akımdan ulusçuluk kavramına geçiş sağlandığı süreçte dahil olmuştur ve pozitivist tarih yazımı romantik tarih yazımına referansla şekillendirilmiştir. Romantik tarih ekolünün abartılı hali olan pozitivist tarihçilik tarih bilimini siyaset tarihi ile özdeşleştirdiğinden tarih araştırmalarının, toplumun tarihini dikkate alınmayarak toplumsal tarihin dışındaki olgular aracılığıyla gerçekleştirilmesine neden olmuştur (Rençber 2010: 12). Bu dönemde pozitivist tarih yazarlarındaki asıl gaye tarih araştırmalarını bilimsel kaynaklara dayandırmaktı. Pozitivist tarihçiler bu sayede siyasi iktidarı meşrulaştırmak için tasarladıkları resmi tarih anlatılarını siyasi olgular arasında nedensellik bağı kurarak meydana getirmiştir (Pamuk, 2014:102).

19. yüzyılda romantik ekolden etkilenen Fransız tarihçi Michelet Fransız tarihini bir bütün olarak değerlendirirken ortak tarih anlatımında ‘vatan aşkını’ esas alarak Fransız tarihine siyasi bir anlam yüklemiştir. Fransız tarihçiler tarafından tarih eğitim ile ulusun siyasi iradesi arasında yakın bir bağ olduğu sık sık vurgulanmıştır. Tarih eğitimi, milli kimliği inşa etmek için bir araç haline getirilmiş, tarih eğitimi, topluma ortak

kültür aktarımı bağlamında milli bilince sahip vatandaşı yetiştirmenin aracı olarak kullanılmıştır (Ersanlı, 2015: 31). Böylece Fransız Devrimi'nin ardından siyasi iktidar tarih eğitimiyle hayali bir duygu birlikteliğini ortak tarihi geçmişi olağanüstü bir görkem ve bağlılıkla yeniden tasarlayarak Fransız ulusuna aktarmıştır (Collingwood, 2015: 245).

Fransız devleti, tarih eğitimi aracılığıyla devletle bütünleşmiş resmi dile dayanan resmi tarih anlatısıyla “köylüleri Fransızlara dönüştürmeyi” ulusu millete ve bayrağa bağlamayı başarmış, Fransız milletini milliyetçilik fikrine referansla iktidarını meşrulaştırarak yeniden şekillendirmiştir (Hobsbawn, 2017: 121).

Fransız tarih yazarları gibi Alman tarihçiler de ulus inşasında tarih çalışmalarına ağırlık vermiştir, Alman tarihçilerin ulus inşası amacıyla gerçekleştirdikleri tarih çalışmaları da beraberinde tarih bilimini, hem yöntem hem de düşünce olarak dönüşüme uğratmıştır. Herder ve Ranke gibi romantik ekolden etkilenen Alman tarih yazarları milli kimliğin ruhunu tüm olguların üzerinde tutmuştur. Herder milli kimliğin inşası sürecinde tarihsel bilginin amacının Alman ulusunun diğer uluslardan var olan farklılıklarını anlamak ve ön plana çıkartmak için kullanılan bir yöntem olduğunu savunur. Herder ulusu bir organizmaya benzetmektedir. Bu nedenle Herder ortak tarihi belleği, yeniden tasarlarlarken dil ve kültür üzerine yoğunlaşmıştır (Lobera, 2007: 181) .

Bu süreçte Ranke ise tarih yazımını profesyoneller tarafından meydana getirilen saygın bir bilim haline getirmeyi hedeflemiştir. Ranke, tarih biliminin sadece gerçeklerle ilgilenmesi gerektiğini belirterek, geçmişte gerçekte neler yaşandığını ulusa aktaran resmi tarih yazımının, sadece devlet arşivindeki resmi belgelere dayandırılarak inşa edilebileceğini savunmuştur. Ranke'nin tarih çalışmalarındaki resmi belge vurgusunun ardından tarih yazımı için arşiv araştırmaları zorunlu hale gelmiştir (Şimşek, 2017: 13).

1918 yılına kadar milliyetçilik çalışmaları ulus-devletin ve tarihçiliğin şekillenmesiyle ilintili olarak gerçekleştirilmiş, milliyetçilik, ulusal tarihin bir parçası olarak algılanmış, akademik tarih yazıcılığı da ulusal çizgilerle şekillendirilmiştir (Gellner, 2013: 20).

Tarihçiler ortak tarihi geçmişi ulusal esaslar üzerinden kurgulamışlardır. Ulusal esaslar üzerine inşa edilen resmi tarih söylemi ise ulus-devlet örneğinde iktidar

tarafından toplumu homojenleştirmek için kullanmıştır. Tarih bilimi yaşadığı bu değişimle birlikte siyasi iktidar tarafından günümüzde geleceğin inşası için kullanılmıştır.

2.3. RESMİ TARİH KAVRAMININ TÜRKİYE’DE TARİHSEL GELİŞİMİ

2.3.1. Türk Tarih Tezi

Fransız Devleti’nin ulus-devlet inşa süreci takip edilerek Cumhuriyet’in ilk yıllarında milli kimliğin inşa süreci ile birlikte ortak tarihi bellekte yeniden inşa edilmiştir. Türk milletinin Fransız ve Alman tarih ekolünden etkilenecek inşa edilen ortak tarih anlatısı Türk Tarih Tezi’dir.

Türk Tarih Tezi ile birlikte Türk milletinin şanlı geçmişinin yaşandığı ortak tarihi toprak Orta Asya olarak belirlenerek milli kimliğin inşa sürecinde Türk milleti Orta Asya’da yaşanan olumsuz hava koşulları nedeniyle Anadolu’ya göç etmek zorunda kalan beyaz ırk olarak tanımlanmaktadır. Türk Tarih Tezi başlığı altında Türk milli kimliğinin inşa sürecine yön veren Türk Tarih Tezi’nin oluşumu ve amacı anlatılmaktadır.

2.3.1.1. Türk Tarih Tezi’nin Oluşumu

Türk milli kimliğinin inşa sürecinde toplumun geçmişe dayalı ortak tarihi belleğini yeniden tasarlamak amacıyla kullanılan yöntemlerden biri olan resmi tarih yazımı Türk siyasal hayatına, Cumhuriyet rejiminin ilk yirmi yılında ortaya atılan tarih tezleri aracılığıyla dahil olmuştur (Ortaylı, 2016b: 42). Milli kimliği inşa etmek, topluma hayal edilen ortak duygu birlikteliğini aşmak amacıyla tarih yazımına ve tarih eğitime duyulan ihtiyaç Osmanlı İmparatorluğu’nun son dönemlerinde ve Cumhuriyetin ilk yirmi yılında ortaya çıkmıştır.

Osmanlı İmparatorluğu döneminde tarih öğretim ve yazımı, İslam tarihine ve Osmanlı hükümdar ailesi tarihine dayandırılırken II. Meşrutiyet’in ilanından sonra yaşanan rejim değişikliğiyle birlikte Selçukluları ve Gaznelileri kapsayacak şekilde

tasarlanmıştır. Osmanlı İmparatorluğu'nun yerine Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasıyla birlikte tarih yazımı ve tarih eğitimi, Avrupa devletlerindeki tarih çalışmaları örnek alınarak yeniden şekillendirilmiştir (Kafesoğlu, 2017: 136).

Cumhuriyet'in ilk yıllarında ulusal bir kurgu olarak oluşturulan resmi tarih yazımı, romantizm, pozitivism ve Alman tarihçiliğinden esinlenilerek oluşturulmuştur. Cumhuriyet'in ilk on yılında tarihin yeniden inşa çalışmalarında Fransız romantik tarihçilerinin etkilerine sıklıkla rastlanılmaktadır, resmi tarihin inşa sürecinde tarih araştırmalarına özel bir önem atfedilerek tarih alanındaki araştırmalar derinleştikçe derinleştirilmiştir. Bu çerçevede tarihçiler geçmişte kendi varlıklarını bulmaya ve kendi kimliklerini yeniden konumlandırmaya çalışmışlardır (Beyatlı, 2017a: 135).

Bu dönemde romantik tarih yazımı, tarih ve vatan şuuru sayesinde büyük küçük bütün milletleri itibarsız olmaktan kurtarmış bu milletlere milli tarihlerini yeniden tasarlayabildikleri bitmek tükenmek bilmeyen yeni kapılar açmıştır. Bu sayede Osmanlı İmparatorluğu'nun hakim kültürü üzerine milli kimliği inşa etmek istemeyen Cumhuriyet aydınları, Cumhuriyetin ilk yıllarında resmi tarihi yeniden tasarlarken romantik tarih yazımından sıkça yararlanmışlardır (Ülken, 2016: 201).

Cumhuriyetin ilk yıllarında Cumhuriyet aydınları, milliyetçilik akımının da etkisiyle Cumhuriyet'i koruma gayesi içerisinde yeniden inşa ettiği milli kimlik anlayışını tarih yazımıyla toplumun nezdinde yeniden konumlandırmayı hedeflerken, romantik tarih yazıcılığından güç alarak milli kültürü yukarıdan aşağıya yeniden şekillendirerek Türk tarihine yeni mitolojik kaynaklar sunmuşlardır (Belge, 1997: 54). Cumhuriyet aydınları yeniden inşa ettiği milli kimlik tahayyülünü topluma benimsetmek amacıyla pozitivist tarih ekolüne başvurarak Cumhuriyet'in ideal devlet olgusunu, Alman tarih ekolünede referansla kırklı yıllara kadar sürdürmüştür (Pamuk, 2014: 103).

Türk milli kimliğinin inşa sürecinde, Fransa ve Almanya tarih yazıcılığına referansla oluşturulan resmi tarih tasavvuru, çok uluslu bir topluluğa sahip imparatorluğun mirasçısı olan Cumhuriyet rejimi tarafından toplumun homojenleştirilmesi amacıyla kullanılmıştır. Bu çerçevede ortak tarih, ortak kültür ve ortak dil oluşturma çabaları farklı kurumsal yapıları ortaya çıkartmıştır, 15 Nisan 1931 yılında kurulan daha sonrada Türk Tarih Kurumu adına alan TTTC kurumu da bu şekilde kurulmuştur (Pamuk, 2014: 63).

Cemiyet'in amacı, Osmanlı İmparatorluğu'nun hakim tarih anlayışından farklı bir çizgide, Türk Tarihini yeniden inşa etmektir (Ersanlı, 2015: 111). Bu amaç doğrultusunda Mustafa Kemal Atatürk'ün öncülüğünde başlayan tarih çalışmaları Türk Tarih Tezi'nin ortaya çıkartılmasıyla sonuçlanmıştır. Bu çerçevede ortaya çıkan tarih çalışmaları aracılığıyla, Cumhuriyet aydınları, kendi tasarladıkları milli kimlik söyleminin toplum tarafından içselleştirilmesini sağlamak için, toplumu kendi istediği duygu birlikteliği çerçevesinde şekillendirerek, kendi yönetim politikalarını meşrulaştırarak resmi tarih söylemini yeniden inşa etmiştir. Ancak Cumhuriyet aydınları bu yeni resmi tarih anlatısıyla, Avrupa milliyetçiliğinden örnekler alarak oluşturdukları Cumhuriyet rejimini, folklorik bir zemine oturtmayı hayal ederken toplumu belli belirsiz bir biçimde yönlendirerek, Türk halkını tartışma götürmez bir şekilde kendi öz kültüründen kopartmışlardır (Geller, 2016: 123).

Türk Tarih Tezi'nin hazırlandığı bu süre zarfında romantik, pozitivist ve Alman tarih yazıcılığı, Cumhuriyet aydınlarının tarih araştırmalarına oldukça çekici ve zengin bir zemin sunmuştur, ancak üst üste eklendiğinde oldukça karmaşık ve içinden çıkılmaz bir hal almıştır ve bu karmaşıklık günümüze kadar devamlılığını sürdüren resmi tarih anlatısının tartışma konusu temelini oluşturmuştur. Türk Tarih Tezi, tüm yanlışlığına rağmen Türk milli kimliğinin inşa sürecinde ortaya çıkan resmi tarih yazımına en önemli örnektir (Pamuk, 2014: 63).

2.3.1.2. Türk Tarih Tezi'nin Amacı

Cumhuriyet aydınları, Türk milli kimliğini; Osmanlılığın reddi, İslam'ı referans alan kimlik ve siyaset biçimlerinin reddi, Atatürk'ün efsanevi varlığı ve 'Atatürk milliyetçiliği' adı verilen Türklük anlayışı etrafında şekillendirmişlerdir (Pamuk, 2014: 62-63). Bu yeni kimlik anlayışıyla, İslam'ın siyasal ve kamusal alandan tasfiyesinin toplum üzerinde meydana getirdiği "maneviyat boşluğunun" giderilmesi amacıyla Türk Tarih Tezi oluşturulmuştur. Türk toplumunun zihnine kazınan bu eksiklik tarihte aranıp bulunan 'şanlı geçmiş' kurgusu ile ikame edilmeye çalışılmıştır (Başaran, 2007: 69).

Türk Tarih Tezi aracılığıyla Türk milli kimliğine, ezelden ve ebede uzanan özel bir önem atfedilerek yeni devletin milli kimliği yüceltilmiştir. Bu süreçte Mustafa Kemal Atatürk ve Cumhuriyet aydınları geçmişe dönük derin bir nostaljiden ve

hatırlamadan yana değildir. Bu nedenle Türk Tarih Tezi, toplumun Osmanlı İmparatorluğu'na ait hakim tarih anlatısını hatırlamasının asla mümkün olmayacağı, yeni tarihsel anlatılar üzerinden şekillendirilmiştir (Öğün, 2007: 315).

Türk toplumu için kültür devrimi özelliği taşıyan resmi tarih söylemine göre, Türk milletinin en eski tarihlerden beri sahip oldukları anlatılan milli özellikleri, Osmanlı İmparatorluğu'nun yönetimi boyunca uyuşturulmuş, ancak Cumhuriyet ve İnkılap hamlesiyle yeniden canlandırılmıştır (Bora, 1998a: 49). Kemalist tarih yazarlarına göre, İslamiyet gerçek Türk milli kimliğinin üstündeki ciladan başka bir şey değildir, bu nedenle Türk tarihi yeniden canlandırılmalıdır (Copeaux, 2013: 57).

Bu bağlamda “Türklük esastır, bu mevcudiyeti, tarih içinde araştırmak birbirini izleyen bir tarih zinciri içinde, tespit edilecek Türk medeniyeti ile övünmek yerinde olur. Fakat bu övünmeye, layık olmak için çalışmak lazımdır” ifadelerini kullanan Mustafa Kemal Atatürk'e referansla toplanıp çalışmaya başlayan Birinci ve İkinci Türk Tarih Kongreleri Türk Tarih Tezi'ni bilimsel bir temele oturmuştur (Türk Tarih Kurumu, 2010: 3).

Bu çerçevede oluşturulan Türk Tarih Tezi'ne göre, Türk milleti Orta Asya'da yaşayan beyaz ırktır. Bu beyaz ırk çeşitli göç dalgaları halinde dünyaya yayılarak dünya medeniyetinin temellerini atmıştır (Başaran, 2007: 69). Yeni bir dünya görüşüyle Türkiye Cumhuriyeti'ni kuran Mustafa Kemal Atatürk ve arkadaşları için Osmanlı İmparatorluğu örnek alınamazdı. Bu nedenle Atatürk, Türk toplumuna benliğini kazandırmak, Türk toplumunu; şerefli bir geçmişe sahip olduğuna ikna etmek için yıpranmamış, tenkitten uzak kalmış destani ve mitolojik bir tarihe İskitlere, Sümerlilere ve Hititlere sahip çıkmıştır (Kabapınar, 1992: 148). Türkiye Cumhuriyeti, Anadolu toprakları üzerinde kurulmasından mütevellit, Cumhuriyet yöneticileri, Türk ulusunun Orta Asya'dan geldiklerini ileri sürerek, Anadolu topraklarına da sahip çıkmışlardır.

Türk Tarih Tezine göre, brakisefal ve beyaz ırktan türeyen Türkler anayurtları olan Orta Asya'dan göçler yoluyla dünyaya yayılarak uygarlaşmayı tetiklemişler ve Anadolu'nun ilk yerli halkı olan Türkler, Sümer, Maya Aztek ve İnka Amerika uygarlıklarının kurucuları haline gelmişlerdir (Türkkan, 2007: 138). Türk Tarih Tezi ile tam da Cumhuriyet aydınlarının hayal ettikleri gibi Osmanlı İmparatorluğu Türk milleti

için referans olmaktan çıkartılarak, kökleri Orta Asya'da İslam olmayan, seküler bir kimlik tasarlamıştır (Başaran, 2007: 69).

Cumhuriyetin ilk yıllarında iktidar milli kimlik söylemi çerçevesinde inşa ettiği resmi tarih söylemini, topluma tarih eğitimi aracılığıyla aktarmaya çalışmıştır. Bu bağlamda tarih ders kitaplarına ve tarih öğretmenlerine özel bir önem atfedilerek ilkokul, ortaokul ve lise tarih kitapları yeniden hazırlanmıştır. Tarih eğitimi çağdaş muasır medeniyetler seviyesine ulaşmayı kendine amaç edinen Türk toplumunun ortak tarihi referanslarını inşa etmek için kullanılmıştır (Pamuk, 2014: 108).

Bu süreçte modern devlette, tarih ders kitapları Cumhuriyetin ilanından 1945 yılına kadar Türk Tarih Tezi ile şekillendirilmiştir. 1950 ve 1970 yılları arasında ise, Türk-İslam Sentezi yavaş yavaş olgunlaşarak 1970 ve 1980 yılları arasında tarih ders kitaplarında etkisini göstermiştir. Adalet ve Kalkınma Partisi'nin iktidara gelmesiyle birlikte Türk milli kimliği ile İslamiyet'i yeniden birleştirmeye çalışan Türk-İslam Sentezi canlılığını yeniden kazanmıştır (Copeaux, 2013: 42; Pamuk, 2014: 106).

2.3.1.3. Türk Tarih Tezi İle Şekillendirilen Tarih Ders Kitapları

Türk Tarih Tezi'nin oluşturulduğu bu süreçte tarih eğitime, siyasal iktidar tarafından milli kimlik söylemine paralel olarak inşa edilen tarih tasarısını topluma aktarma görevi yüklenmiştir. Böylece Türk Tarih Tezi etrafında şekillendirilen tarih kitapları, eski devletin geleneklerini dışarıda bırakarak resmi tarih söylemine uygun bir şekilde yeniden güncellenmiştir.

Cumhuriyetin ilanının ardından, Mustafa Kemal Atatürk'ün isteği üzerine resmi tarih çalışmaları hızlandırılmıştır. Ardından Türk Ocağı'nın bir uzantısı olan Türk Tarihi Tetkik Heyeti, tarih tasarısını kurumsal bir çerçeveye oturtma görevini üstlenmiştir. Resmi tarih tasarısını kurumsal bir çerçeveye oturtmak amacıyla kurulan, Türk Tarihi Tetkik Heyeti'nin üyeleri arasında Rusya'dan gelerek Türkçülük akımını ateşleyen aydınlardan Yusuf Akçura ve Ahmed Ağaoğlu, Reşid Galip, Said Maksudi, Hasan Cemil, Şemsettin Günaltay ve Afet İnan bulunmaktadır (Copeaux: 2013: 59-60) .

Türk milli kimliğine uygun tarih tasavvurunu Türk tarihi ve milli kimliğiyle özdeşleştirmek amacıyla Mustafa Kemal Atatürk'ün emriyle çalışmaya başlayan Türk

Ocağı Türk Tarihi Heyeti üyeleri tarafından, 1930'ların sonuna doğru *Türk Tarihi'nin Ana Hatları* isimli kitap yayımlamıştır (Kabapınar, 1992: 144).

Heyet üyeleri tarafından, kitabın ilk üç sayfasında Cumhuriyet dönemine kadar yazılan tarih kitaplarının çoğunda Türklerin dünya tarihindeki rollerinin şuurlu veya şuursuz olarak küçültüldüğü belirtilerek Türklerin ataları hakkında yanlış bilgiye sahip olmalarına neden olan bu durumun Türklerin kendisini tanımasına ve gelişimine zarar verdiği *Türk Tarihinin Ana Hatları* adlı kitabını, bu yanlışlığı düzeltmek amacıyla Türk halkı özellikle Türk gençliği için kaleme alındığı ifade edilmektedir (Türk Tarihinin Ana Hatları, 1931: 1).

Türk Tarihinin Ana Hatları kitabının “Beşer Tarihine Methal” bölümünde Avrupa'daki insanların henüz göl kasabaları ve dolmenler inşa ettiği tarihlerde doğudaki Türklerin en mühim sanatları doğrudan bir keşifle bulmuş olduğu, Orta Asya yaylalarında bulup işledikleri demir, altın ve bakır madenleriyle elde ettikleri icatların ticaret aracılığıyla dünyaya yayıldığı ancak Orta Asya'da ortaya çıkan iklim değişikliği nedeniyle Türklerin bu bölgeden ayrılmak zorunda kaldığı anlatılmaktadır (Türk Tarihinin Ana Hatları 1931: 29-30).

Bu anlatı çerçevesinde Fransız tarih yazıcılığının da etkisiyle Türk milleti, Osmanlı İmparatorluğu'ndan ayrı bir noktada konumlandırılarak ana vatani olan Orta Asya'da büyük medeniyetler icra eden ve tüm dünyaya medeniyet tesis eden diğer milletlerden daha saygın bir millet olarak yüceltilmiştir.

1930'da bir cilt olarak hazırlanan *Türk Tarihinin Ana Hatları* kitabı ilk etapta Türk Ocağı Türk Tarihi Heyet üyeleriyle kitap hakkında fikir alışverişinde bulunabilmek amacıyla sadece 100 adet bastırılmıştır. Lise tarih derslerinde okutulmak amacıyla hazırlanan bu eser, tarih öncesi dönemlerin özellikle altını çizerken Osmanlı tarihini çok yüzeysel bir şekilde anlatmıştır. İsmail Hakkı Uzunçarşılı'ya göre, altı yüz sayfadan oluşturulan bu eser içerisinde Osmanlı tarihi sadece elli sayfada ortaokul tarih kaynakları kullanılarak hazırlanmıştır ve bu durum Mustafa Kemal Atatürk'ün de çok hoşuna gitmemiştir (Uzunçarşılı, 2017: 198).

Türk Tarihinin Ana Hatları Mustafa Kemal Atatürk ve dönemin aydınları tarafından pek beğenilme de milli kimliğin inşa sürecinde ortaya çıkan resmi tarih tasarısının, Türk Tarih Tezi'nin işlendiği ilk kitap olma özelliğinden dolayı erken

Cumhuriyet dönemi aydınları için özel bir öneme sahiptir. Bu nedenle *Türk Tarihinin Ana Hatları* kitabı tüm eksikliklerine rağmen, Türk milletinin anayurdunu Orta Asya olarak tanımlayıp resmi tarih söylemini tamamladığı için *Türk Tarihinin Ana Hatlarına Methal* adında bir giriş makalesi biçiminde yeniden düzenlenerek liselerde yardımcı ders kitabı olarak okutulmak üzere hükümet tarafından bastırılıp dağıtılmıştır (Ersanlı, 2015: 124).

Türk Tarihinin Ana Hatları çalışmasının ardından tarih araştırmalarını hızlandırmak amacıyla Türk Ocaklarının bir uzantısı olan, ağırlıklı olarak Osmanlı İmparatorluğu'ndan önceki tarih devirlerini araştıran Türk Ocağı Türk Tarih Tetkik Heyeti'nin yerine, 12 Nisan 1931 yılında TTTC kurulmuştur. TTTC'nin ilk kadrosu Türk Tarih Tetkik Heyeti içerisinde yer alan, Reşit Galip, Hasan Cemil Şambel, Şemsettin Günaltay, Yusuf Akçura, Sadri Maksudi, Ahmet Ağaoğlu ve Atatürk'ün manevi kızı Afet İnan'dan oluşturulmuştur ayrıca cemiyetin çalışmalarını Mustafa Kemal Atatürk yakından takip etmiştir. (Türkkan, 2007: 140).

Günümüzde Türk Tarih Kurumu olarak çalışmalarını sürdüren Cemiyet'in ilk görevi resmi söylem etrafında yeni okul kitaplarının içeriğini hazırlamaktır. Mustafa Kemal Atatürk'ün, "tarih yazmak tarih yapmak kadar önemlidir" sözlerine referansla çalışmaya başlayan TTTC üyeleri, *Tarihin Ana Hatları*'ndan esinlenerek Türk Tarih Tezi'ne uygun bir şekilde 1931 yılının sonuna doğru dört ciltlik lise tarih kitaplarını hazırlamıştır. İlk olarak dört cilt olarak oluşturulan lise tarih kitapları, ortaokullar için basitleştirilerek üç cilt haline getirilmiştir (Ersanlı, 2015, 115).

Türk milletine tarihteki hakkını vermek amacıyla liselerde okutulmak üzere dört ciltlik genel tarih meydana getirdiklerinin altını çizen Yusuf Akçura, Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulduğu süre zarfında okullardaki Osmanlı İmparatorluğu döneminden kalan tarih kitapların değiştirilmesinin mümkün olmadığını belirterek, eski kitapların milliyet ve halkçılık esaslarına uygun olacak şekilde ıslah edildiğini vurgulamıştır (Akçura, 2017: 178).

Lise tarih kitaplarının basımıyla başlayan bu süreç 1933 yılında sistematikleştirilmiş, böylece hükümet okul kitaplarının icra görevini kendi üzerine almıştır okullarda okutulacak bütün kitaplar devletin kontrolüne tabi tutulmuştur. Kitapların haricinde atlas harita gibi diğer kaynaklarda devlet kontrolüyle hazırlanarak

öğrencilerin kullanımına sunulmuştur. Cumhuriyetin ilk yıllarında ders kitaplarıyla başlayan tekelleşme politikası günümüzde de siyasal iktidarların kendi meşrulukları sağlamak amacıyla hala geçerliliğini korumaktadır.

Cemiyet tarafından dört cilt olarak yazılan lise tarih kitaplarının, Şemsettin Günaltay tarafından kaleme alınan *Tarih I* de tarih öncesi dönemler ve ilk çağ medeniyetleri incelenerek Türk ulusu yüceltmıştır. 384 sayfadan oluşan *Tarih I*'in giriş kısmında yer alan 'Beşer Tarihe Giriş' adlı bölümde tarih öncesi dönemler, ırklar ve tarihi devirler işlenmiştir.

Beşer Tarihe Giriş kısmında, "Türkler tarihte her vakit göze çarpan Türk ırkı, daima üstün kalan ortak dilleriyle ve bu dille aktarılan kültürleriyle ortak tarihi hatıralarıyla bugün olduğu gibi dün de millet denecek büyük bir insan topluluğudur" şeklinde kullanılan ifadelerle, Türk ulusu diğer medeniyetler karşısında yüceltilmiştir. Kitabın giriş kısmında kullanılan bu ifadeler resmi söylemle paralel bir şekilde Türk ulusunu tarihte benliğini en çok koruyan ırk olarak nitelendirilerek Osmanlı'nın mirasçısı olan Türk milletinin eski kabuğunu kırmıştır (Copeaux, 2013: 63;Ersanlı, 2015: 127-128).

Tarih I kitabının "Büyük Türk Tarihi ve Medeniyetine Bir Nazar" isimli bölümünde, ise Türklerin ana yurdu olarak Orta Asya vurgulanmıştır. Ardından iklim değişikliği nedeniyle Orta Asya'da yaşanan göçlere ağırlık verilerek tarihi çağlardaki bazı krallıklar, Türkler ya da Türk kökenli topluluklar olarak nitelendirilmiştir.

Bu bağlamda *Tarih I* kitabında "Etiler Küçük Asya'ya hakim imparatorluk kurmuştur. Etilerin kurdukları bu devlete şeklini veren Türk ulusudur" şeklinde yer alan ifadeler aracılığıyla Türk milletini Etilerin kurucusu olarak aktarmışlardır. Böylece Türk milleti en medeni topluluk olarak Etilere eklenmiştir. Ardından, bu tanıma çok benzer bir ifade ile ilk çağ devirlerinde Küçük Asya'yı oluşturan halk olarak tanımlanan "Hitit uygarlığı Hata Türkleri" olarak kitabın içerisinde yerini almıştır (Ersanlı, 2015: 128).

Orta Zamanlar Tarih II kitabının giriş kısmında, Türk tarihinin Cumhuriyetin ilanına kadar en az araştırılan konulardan biri olduğu belirtilerek, bin yıldan beri süre gelen İslamlık ve Hristiyanlık davalarının doğurduğu husumet yüzünden Türklerin savaşçı hırçın olarak gösterildiğini, Osmanlı İmparatorluğu'nun Osmanlılık siyaseti

nedeniyle Türk tarihinin geriletildiği vurgulanmıştır. Türk tarihinin inkar edilmiş ve unutturulmuş simasını ve hakikatini tüm gerçekleriyle anlatmak amacıyla bu kitabı yazdıklarını belirterek, Türk tarihinin gerilemesinden Osmanlı İmparatorluğu’nu sorumlu tutmuşlardır (Ayrancı, 2014: 130).

Orta Zamanlar Tarih II kitabının, Asya’da Türk İmparatorluğu isimli sekizinci bölümünde, Türk Tarih Tezini tamamlayıcı şekilde Türk devletlerinin özellikleri anlatılarak Türk milletinin altıncı asırda Türk adıyla tarih sahnesinde yerini aldığı belirtilerek bu söylem Çin belgelerinde “Tukyu” adının kullanılmasıyla belgelendirilmiştir (Ersanlı, 2015: 33).

Orta Zamanlar Tarih II kitabının, İslam tarihi isimli on dördüncü bölümünde, İslam tarihinden önce bir Arap medeniyetinin olmadığı İslamiyet döneminde ise medeniyeti oluşturanların kesinlikle Türkler olduğu vurgulanarak medeniyeti var etme olgusu yine Türk milletine atfedilmiştir. Ayrıca kitabın giriş kısmında İslamiyet’in Arap Yarımadasının sınırlarını aşıp Türk kavimleri tarafından kabul edilip Türk milleti ile ödeşikten sonra büyük bir din haline geldiği de belirtilmiştir (Ayrancı, 2014: 131). *Tarih I* de olduğu gibi bu kitaptaki asıl gayede, Türk Tarih Tezine paralel olarak Türk milletini Osmanlı İmparatorluğu’nun dışında yeniden konumlandırmaktır.

Tarih III kitabında ise Osmanlı İmparatorluğu’nun kuruluşundan başlayarak Türkiye Cumhuriyeti’nin ilanına kadar geçen süre anlatılmıştır. Ancak burada Osmanlı İmparatorluğu’nun kuruluşu rastlantısal bir olay gibi aktararak Osmanlı İmparatorluğundan belli belirsiz bahsedilmiştir. *Tarih III* kitabında Osmanlı İmparatorluğu ile Türk tarihi arasında direk bağ kurmamaya özen gösterilmiştir (Ersanlı, 2015: 133). Bu durum kitapların resmi ideoloji etrafında nasıl şekillendirildiğini gözler önüne sermektedir.

Tarih IV kitabını diğer üç kitaptan ayıran en önemli özellik bu kitabın yakın tarih kurgusuyla yazılmış olması ve Türkiye Cumhuriyetinin kuruluşunu anlatmasıdır. *Tarih IV* kitabının giriş kısmında Türk milletinin yeni bir devlet daha kurması adlı bir başlıkla kitaba giriş yapılarak dünya tarihinde Türkler kadar çok ve büyük devletler kuran başka bir milletin olmadığı ilk medeni devletin de Türk milleti tarafından kurulduğu vurgulanmıştır (Karabağ, 2018: 562). Kitabın yeni bir Türk devleti başlıklı birinci kısmında, Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluşu tarih öncesi ve tarih sonrası kurulan

Türk devletleriyle bağdaştırılarak anlatılmıştır. Osmanlı İmparatorluğu'nun ise Türk milletinin şanlı devletler geçmişini uzun bir süre kesintiye uğrattığı algısı oluşturulmuştur (Ersanlı, 2015: 134).

Nihat Sami Banarlı, Türk Tarih Tezi çerçevesinde oluşturulan bu kitaplar ile Sümerlilerin, Etilerin Türk olduklarını ispat etmeye çalışarak Türk milletini en eski çağlara ait bir millet olarak konumlandırmanın ve bunu yaparken de Osmanlı tarihine karşı kin ve nefret duygusu uyandırarak Türk tarihinin Osmanlı İmparatorluğu döneminde kabuslu bir uykuya daldığı şeklindeki söylemler inşa etmenin milli tarihimizi zarar veren en büyük hastalık olarak değerlendirmektedir (Banarlı, 2008: 131).

Örneklerden de anlaşılacağı üzere, Cumhuriyet aydını mili kimlik duygusunun kökenlerini Osmanlı'nın olmadığı bir geçmişe referansla inşa ederek Türk milletini tarihteki en eski ve en köklü milletlerden biri haline getirmiştir. Cumhuriyet aydınları tarih ders kitapları ve tarih eğimi aracılığıyla da benimsedikleri bu ideolojilerini ülkenin geleceğini oluşturacak olan her yaştan nesle aktarmıştır. Türk tarihinin geçirdiği bu değişimle birlikte okullarda Osmanlı tarihini anlatan kitapların yerini Sümer ve Hitit medeniyetlerini anlatan kitaplar almıştır.

2.3.2. Birinci Türk Tarih Kongresi (2-11 Temmuz 1932)

Birinci Türk Tarih Kongresi, Mustafa Kemal Atatürk'ün isteği üzerine 2 ve 11 Temmuz 1932 tarihinde Türk Tarih Tezi'ni daha resmi bir çerçevede genişletmek ve tarih ders kitaplarını geliştirmek amacıyla, Maarif Vekaleti ve TTTC'nin üyeleri tarafından düzenlenmiştir. Bu nedenle kongreye katılım sağlayanların çoğunluğunu, ortaokul, lise öğretmenleri ve üniversite profesörleri oluşturmaktadır.

Mustafa Kemal Atatürk'ün de katıldığı Kongrenin açılış konuşmasını yapan Maarif Vekili Mahmut Esat Bozkurt, bir millet geçmişte olup biteni, memleketini ve dilini edebiyatını, sanatlarını ve idari, siyasi, medeni varlığını ancak tarihten öğrenebileceğini belirterek tarihin önemini vurgulamıştır. Ardından, şimdiye kadar okudukları kitapların tamamının bu amaca uymadığını belirterek, resmi tarih tasavvuru

etrafında yazılan tarih kitabından alıntılarla Türk ulusunun dünya medeniyetlerinin kurucusu olduğunun altını çizmiştir (Bozkurt, 2010: 5).

Mahmut Esat Bozkurt, tarihin uydurma ve yanlış bilgiden tamamıyla değiştirilerek, bilimsel yöntemlerle gerçeğin millet ve memlekete hizmet edecek bu günün ve yarının Türk nesline anlatmak ve milletimiz ve eski medeniyetimiz hakkında doğru bilgiyi öğretmek için milli tarihin hazırlanmasının şart olduğunu savunmaktadır. Mahmut Esat Bozkurt'un bu fikri kongrenin toplanma nedenini açıklamaktadır (Bozkurt, 2010: 11-13).

Birinci Türk Tarih Kongresi'nde tartışmalar genel olarak, tarih öncesi ve tarih sonrası dönemlere ait kaynak kullanımı, Türk dilinin diğer dillerle ilişkisi, Orta Asya'da göçe neden olan iklim değişikliği ve Türk Tarih Tetkik Cemiyeti tarafından hazırlanıp basılan kitaplarının incelenmesi üzerinden sürdürülmüştür.

Birincisi Tarih öncesi ve tarih sonrası dönemlere ait kaynak kullanımı meselesi, Türk Tarih Tezi'ndeki genel kanıya göre resmi tarih yazarları, Türk ulusunu yüceltmek amacıyla tarih öncesi dönemlere ağırlık verilmiştir. Ancak tarih öncesi dönemler ders kitaplarında anlatılırken ikincil kaynaklardan yararlanılmıştır. Bu tartışmada apaçık tarihin zaman sorunu ile ilgilidir (Ersanlı, 2015: 143). Bu müzakere, Afet İnan, Fuat Köprülü ve Hasan Cemil Çambel arasında gerçekleşmiştir.

Tarih üzerine araştırma yapması için Mustafa Kemal Atatürk tarafından yönlendirilen Afet İnan, tarihten önce devirler ve Türk ulusu arasında bağlantı kurabilmek için coğrafyadan yararlanmak gerektiğine dikkat çekmiştir. Afet İnan, tarihi, jeoloji ve ulusal coğrafyaya bağlayan Rene Gerin ve Fransızların köklerinin Orta Asya'dan geldiğini iddia eden H. Martin ve antropolojiden yararlanarak, "Türklerin anayurdu Orta Asya yaylasıdır!.. Türkler bu beşikte milattan önce 9000 yıl evvel kültür sahibi bir ırk olarak bulunmaktadır" ifadelerini kullanmıştır (İnan, 2010a: 22-31; Ersanlı, 2015: 151).

Afet İnanın "Tarihten Evvelki Zamanlar ve Tarih Fecri" konuşmasından sonra söz alan Fuat Köprülü, "Türk Tarihi hakkında şimdiye kadar Avrupa'da yapılmış olan tetkikat henüz daha başlangıcında denilebilecek bir haldedir" diyerek Afet İnan'ın başvurduğu kaynakların tarih tezinin olgunlaşma aşamasında yetersiz kaldığını belirtmiştir (Köprülü, 2010: 42). Fuat Köprülü'nün bu eleştirisi İkinci Tarih

Kongresi'nde gerçekleştirilen resmi tarih anlatısını bilimselleştirme çalışmalarıyla çürütülmüştür.

İkinci tartışma, Türkçe ve diğer lisanlar arasındaki ilişki üzerinden gerçekleştirilmiştir. Türk milletinin yüceltiildiği bu dönemde Türk lisanı üzerindeki genel kanı tüm dillerin Türk dilinden türetildiği yönündedir. Bu konuda asıl mesele ise ulusal dilin tarih yazıcılığı alanında nasıl kullanılacağıdır. Samih Rıfat, Türk dilinin diğer diller üzerindeki etkilerini konu alan çalışmasını sunmak için, muhterem müderris ve muallimler diyerek konuşmasına başlamıştır, Türkçe ve Diğer Lisanlar Arasındaki İrtibatlar isimli bildirisi ile Osmanlı İmparatorluğu'ndan sonra kullanılan sözcüklerin Arapçadan ya da Farsçadan gelmediğini kanıtlamaya çalışmıştır (Rıfat, 2010: 52). Samih Rıfat'ın konuşmasının ardından Ahmet Caferoğlu söz alarak, TTTC tarafından bastırılan dört ciltlik tarih kitaplarının içerisindeki bazı eksiklikleri dile getirmek istemiştir.

Ahmet Caferoğlu, Özellikle Han ve Hane kelimeleri üzerinde durarak han ve hane kelimesinin Türkçe kon kelimesinden türetildiği savına karşılık, söz alarak han ve hane kelimelerinin Arapça hendek kelimesi kazmak anlamına geldiğini vurgulamıştır. Ardından Orhon kitabelerinde 'z' harfinin t, d ve y harfine dönüştüğü gerekçesiyle han ve hane sözcüklerinin Türkçe olmadığı kanaatinde olduğunu dile getirmiştir (Caferoğlu, 2010: 85). Samih Rıfat ise Türklüğü yücelmek adına meselenin Türkçeden diğer dillere geçen kelimelerin ayniyeti, birliği meselesi olduğu ifadelerini kullanarak eleştiriye ötelemiştir.

Üçüncü tartışma, Orta Asya'dan göçe yol açan coğrafi ve doğal değişiklikler üzerinde gerçekleştirilmiştir. Kongreye katılan tarihçiler kuraklık nedeniyle Türk ulusunun doğudan batıya doğru göç ettiği konusuna şüpheli yaklaşarak göçün başlıca nedeni olmayacağını savunmuşlardır. İklim değişikliğine yönelik tartışma Zeki Veli Togan ve Sadri Maksudi arasında gerçekleşmiştir.

Türk Tarih Tezi'ne göre, Orta Asya'da yaşanan iklim değişikliği, ana yurttan kalan Türklerin tarihleri ve kültürel hayatlarında farklı etkilere neden olmuştur. Bu iklim değişikliği Türk ırkını göçebe bir hayat yaşamaya mecbur bırakmıştır. Bu göçler sayesinde Türk milleti diğer toplulukların medenileşmesini tetiklemiştir.

Ancak Zeki Velidi Togan’a göre, göçlerin asıl nedeni siyasaldır coğrafi bir zorunluluk olan kuraklık sonucu gerçekleşmemiştir (Togan, 2010: 170). Zeki Veli Togan’ın bu eleştirisini Said Maksudi kabul etmeyerek kuraklık nedeniyle Türklerin göç ettiği savında ısrar etmiştir böylece aralarında tartışma başlamış kongre sonuna gelindiğinde ise Sadri Maksudi’ninde belirttiği gibi iklim değişikliği nedeniyle Türk milletinin göç etmek zorunda kaldığına dair söylem kongre üyeleri tarafından kabul görmüştür. Gerçekliği mümkün olmayan bu söylem, tarih ders kitapları ve Cumhuriyetin ilk yıllarında yayınlanan tarihi romanlarla desteklenerek günümüze kadar aktarılmıştır (Ersanlı, 2015: 144-175). Romantik tarih yazımına referans ile oluşturulan bu söylemin yanlışlığı aşıkardır ancak kongre üyeleri bu söylem ile Türk milletine diğer milletler nezdinde kuruculuk misyonu yükleyerek Türk milleti yüceltilmiş, Türk milletini medeniyet ve kültür nezdinde en üst noktada konumlandırmıştır.

Dördüncü tartışma ise, aynı yıl basılan ders kitaplarının incelenmesi üzerine gerçekleştirilmiştir. Kongre çalışmaları esnasında bazı üyeler tarafından lise ve ortaokul tarih ders kitapları içerisinde Türk ırkının, Sümer ve Mısır gibi büyük medeniyetlerin, tüm büyük hanedanların ve imparatorlukların üzerinde en etkileyici güç olarak aktarılmasından kaynaklanan rahatsızlık dile getirilmek istenmiş, ancak eksiklerin farkında olan tarih yazarları resmi tarih tasarısının dışına çıkmamak gayesiyle endişelerini açıkça dile getirememişlerdir (Ersanlı, 2015: 145).

Tüm bu tartışmaların yaşandığı süre zarfında Türk Tarih Kongresi başkanı olan Yusuf Akçura “Tarih yazmak ve tarih okutmak” adlı çalışması ile tarih yazımının 19. yüzyıl ve 20. yüzyılda geçirdiği aşamalara dikkat çekmek istemiştir. Yusuf Akçura “meşrutiyetin fiilen ilgasından sonra Abdülhamit döneminde padişahın ve hükümetin politikalarıyla umumi tarihin budandığını belirterek, II. Abdülhamit dönemi tarih eğitim politikalarının eksikliğini eleştirmiştir. Ardından aynı bildiri ile Yusuf Akçura, Osmanlı İmparatorluğu döneminde Fransız tarih yazımı örnek alınarak hazırlanan tarih çalışmalarının 19 yüzyılın ikinci yarısında ortaya çıktığını belirterek, konuşmasını milli kültür ve milli terbiye çerçevesinde tarih meselesinin esaslı olarak Türkiye Cumhuriyeti aydınları tarafından gerçekleştirildiğini vurgulayarak tamamlamıştır (Akçura, 2017: 177-190).

Bu tartışmaların etrafında Türk Tarih Tez'inin temellerini sağlam zemine oturtmak amacıyla toplanan Birinci Türk Tarih Kongresi tamamlanmıştır. Kongre boyunca eksiklikler tartışılarak hangi noktaların üzerinde durulması gerektiği kongre üyelerince belirlenmiştir. Kongrenin ardından Türk Tarih Tetkik Cemiyeti, Türk Tarih Kurumu adını almıştır.

2.3.3. İkinci Türk Tarih Kongresi (20-25 Eylül 1937)

İkinci Türk Tarih Kongresi, 20 Eylül 1937 yılında, Türk Tarih Tezi'ne bilimsellik kazandırmak amacıyla düzenlemiştir. Katılımcıların büyük bir çoğunluğu üniversite profesörlerinden oluşmuştur. Kongreye uluslararası bir özellik katmak amacıyla Avrupa ülkelerinden de araştırmacılar dâhil edilmiştir.

İkinci Türk Tarih Kongresi'nin açılış konuşması, Maarif Bakanı Saffet Arkan tarafından gerçekleştirilmiş, Saffet Arkan açılış konuşmasında Türk Tarih Kurumu'nun amaçlarını dile getirerek kurumun bilimsel çalışmaları hakkında bilgi vermiştir. Ayrıca Saffet Arkan, tarih araştırmalarının ilk kongrede çıkan kaynak problemini gidermek çelişkileri önlemek adına bilimsel bulgulara dayandırıldığını, özellikle arkeoloji ve antropolojiden yararlanılarak yapılan bu araştırmaların geçerliliğinin çürütülemeyeceğini de dile getirmiştir (Ersanlı, 2015: 205).

Saffet Akan'ın açılış konuşmasının ardından söz alan Afet İnan Bükreşte katılmış olduğu antropoloji ve arkeoloji kongresinden bahsederek arkeoloji kazıları başta olmak üzere Türk tarihine kaynaklık edecek olan her türlü malzemenin araştırılıp gün yüzüne çıkartılmasının tarihi hedefi olduğunu altını çizmiştir. Ayrıca Afet İnan, "Türk Tarih Kurumu'nun arkeoloji faaliyeti" çalışması ile Eti İmparatorluğu'nun merkezi olarak değerlendirilen Alacahöyük'teki arkeoloji kazılarının halen devam ettiğini belirterek, yapılan kazılar sonucunda bu bölgede Helenistik, Roma, Bizans, Selçuk ve Osmanlı İmparatorluğu'na ait tarihi eserlerin bulunduğunu kongre üyelerine takdim etmiştir. Arkeoloji araştırmaları sonucunda elde edilen bu bulguların ise milli kültür tarihi için çok değerli olduğunu belirterek konuşmasını tamamlamıştır (İnan, 2010b: 9-14).

Afet İnandan sonra söz alan Türk Tarih Kurumu Genel Sekreteri Muzaffer Göker, “Türk Tarih Kurumunun ilmi ve idari faaliyeti” çalışması ile arkeoloji araştırmalarının geldiği son durumu kongre üyelerine anlatırken yurt dışında çeşitli arkeoloji kongrelerine katıldıklarını Alacahöyük’ten çıkartılan tarihi eserlerin 1936 yılında Oslo’da katıldıkları kongrede büyük bir ilgi uyandırdığını belirtmiştir (Göker, 2010: 15-19).

Afet İn an ve Muzaffer Göker’in tutumundan da anlaşılacağı üzere ikinci kongrede, birinci kongrede olduğu gibi tarih eğitimi ya da tarih alanındaki araştırmalar hakkında bir fikir alışverişi yapılmamıştır. İkinci kongrede daha çok arkeolojik kazılar üzerinden fikir beyanı yapılarak, arkeoloji ve tarih özdeşleştirilmiştir. Resmi tarih tasarısının arkeolojik çalışmalarla harmanlanması sonucunda Cumhuriyet yöneticilerinin milli kimlik söylemiyle oluşturulan Türk Tarih Tezi bilimsel bulgulara dayandırılarak taçlandırılmıştır.

İkinci Türk Tarih Kongresi’nde resmi tarih söylemini tamamlayan iki çalışma göze çarpmaktadır. İlk çalışma Şemsettin Günaltay’ın “İslam dünyasının inhitatı sebebi Selçuk istilas ı mıdır?”, ikincisi hatta en önemlisi Afet İn an tarafından kaleme alınan “Türk-Osmanlı Tarihinin karakteristik noktalarına bir bakış” adındaki çalışmadır.

Şemsettin Günaltay “İslam dünyasının inhitatı sebebi Selçuk istilas ı mıdır?” isimli çalışması ile Selçuklu Devletinin istilalarının İslamiyet’in gelişimini olumsuz yönde etkilemediğini belirterek tam tersine İslam medeniyetine Türklerin olumlu yönde katkıda bulunduğunu savunmaktadır. Günaltay’a göre İslam dünyasının siyasal, toplumsal ve ekonomik açıdan en kötü döneminde kurulan Selçuklu Devleti, kurulduğu ilk günden itibaren büyük başarıları olan milli bir orduya sahiptir. Selçuklu Devleti bu ordu teşkilatıyla İslam dünyasının huzur ve güvenliğini sağlayarak bilimsel gelişmeleri hızlandırmıştır (Günaltay, 2010: 365).

Afet İn an “Türk- Osmanlı Tarihinin karakteristik noktalarına bir bakış” isimli çalışmasını kongre üyelerine takdim konuşmasında Türk milletinin tarihinin en çok bilinmesi gereken kısım olduğunu belirterek, Türk tarihinin hatalarının da yeni nesle aktarılması gerektiğini vurgulamıştır. Ne yazık ki Afet İn an’ın Türk tarihi içerisinde hata olarak değerlendirdiği tarihsel dönem Osmanlı İmparatorluğu dönemidir. Osmanlı İmparatorluğu’nu Türk tarihinin hatası olarak değerlendiren Afet İn an, Osmanlı

İmparatorluğu’nu son dönemlerinde dini siyasete alet eden, ordusunda disiplini kalmamış maliyesi bozuk bir devlet olarak tanımlamaktadır (İnan, 2010c: 764).

Afet İnan “Türk - Osmanlı Tarihinin karakteristik noktalarına bir bakış” isimli çalışması ile Osmanlı İmparatorluğu’na ait tarihsel süreci dört döneme ayırmıştır. Afet İnan Osmanlı İmparatorluğu’nun birinci dönemini kuruluş, ikinci dönemini büyüme ve gelişme, üçüncü dönemini duraklama ve gerileme dönemi son olarak da dördüncü dönemini dağılma dönemi olarak sınıflandırmıştır. Afet İnan bu başlıklar altında Osmanlı İmparatorluğu’nun tarihini anlatırken Osmanlı İmparatorluğu’nu zaman zaman yücelten çoğunlukla da küçümseyen bir tavır sergilemiştir. Ayrıca Afet İnan’a göre, 14. yüzyılda Avrupa devletlerinden üstün olan Türk-Osmanlı varlığı, gelişmeleri takip edemediği için 20. yüzyılda ‘hasta adam’ lakabını alacak kadar düşkünlük göstermiştir (İnan, 2010c: 764). Afet İnan’ın Osmanlı İmparatorluğu’nun yıkılışını anlatan bu söylemi tarih ders kitaplarıyla Cumhuriyet döneminden günümüze kadar taşınmıştır.

Şemsettin Günaltay ve Afet İnan tarafından hazırlanan çalışmaların en dikkat çekici noktası, tarih anlatılarının liselerde tarih derslerinde okutulmak üzere bastırılan tarih ders kitaplarındaki anlatıyla aynı olmasıdır. Cumhuriyet aydınlarının resmi tarih anlatısı, Türk tarihini tarihten önceki zamanlardan başlatarak devamında Selçuklu Devleti ile Türk tarihi taçlandırılır son olarak da Selçuklu Devleti’nden Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluşuna atlamaktadır. Resmi tarih anlatısına göre Türkler Osmanlı ile tesadüfi tanışmıştır bu nedenle de Osmanlı İmparatorluğu’ndan belli belirsiz bahsedilerek Selçuklu Devleti’nden Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluşuna atlayan bir tarih anlatısı yerinde olmuştur.

Birinci Türk Tarih Kongresi ve İkinci Türk Tarih Kongresi’ndeki tarihsel çalışmalarla temellendirilen Cumhuriyet rejiminin milli kimlik söylemi, Türk Tarih Kurumu, Türk Dil Kurumu, Halkevleri ve Köy Enstitüleri aracılığıyla da hem teorik olarak geliştirilmiş hem de günümüze kadar yaygınlaştırılmıştır.

2.3.4. Türk Tarih Tezi'ne Karşılık Türk-İslam Sentezi

Tek parti iktidarı boyunca Cumhuriyet rejiminin ideolojisi etrafında oluşturulan yeni milli kimlik söylemini desteklemek amacıyla tasarlanan Türk Tarih Tezi milli kimlik söylemini tamamlayacak şekilde kurgulanmıştır. Türk Tarih Tezi'nde Türklüğe ve Türk milletine özel bir önem atfedilirken Müslüman Osmanlı İmparatorluğu'nun tarihi geçmişi, Türk tarihinin içerisinde kısmen yalıtılmıştır.

Cumhuriyetin ilk yıllarında Cumhuriyet aydınlarının benimsedikleri ve Türk Tarih Teziyle aktardıkları “Türklerin ulusal karakterlerinin yüksek ruhani ve temiz olduğu, fakat bunların tarihsel süreç içerisinde nedeni bilinmeyen bir şekilde kaybolduğu ve bunun en büyük failinin de İslami dönem olduğu” şeklindeki düşüncelerine karşılık Türk-İslam Sentezi ortaya çıkmıştır (Usta, 2011: 170).

Türk-İslam Sentezi, Mustafa Kemal Atatürk'ün ölümünden sonra resmi tarih yazımına karşı, batılılaşma yolunda yapılan dönüşümün toplum üzerindeki yıkımını eleştiren, Türk tarihinin Asyalı ve Müslüman özellikleri üzerine vurgu yapan bir görüş olarak filizlenmeye başlamıştır (Copeaux, 2013: 79). Türk-İslam Sentezine göre, din milli kimliği oluşturan kültürün özüdür bu nedenle Türk milleti kendi geçmişleriyle İslamiyet arasındaki sentezin bir bütünü olan Osmanlı/İslam geçmişinden oluşan milli kültürüne dönüş yapmalıdır. Türk-İslam Sentezi'nin asıl amacı, Türk Tarih Tezi'yle yeniden tasarlanan Türk tarihini, Türkler ile İslam dinin buluşması eksenini üzerinden yeniden konumlandırmaktır (Bilgili, 2014: 2).

Bu bağlamda Türk-İslam Sentezi'nin başlangıç tarihi, Şemsettin Günaltay'ın Türk Tarih Kurumu'nun başkanı olduğu sırada, TTTC tarafından *Tarih I* cildini okullarda okutulmak amacıyla yeniden kaleme aldığı 1939 yılı olarak belirlenmektedir. (Türkkan, 2007: 144). Ancak 1965 yılına kadar Türk-İslam Sentezi'ne, eğilimin dışında tarih ders kitaplarında köklü bir değişim yaşanmamıştır (Akça, 2007: 41).

Resmi ideolojinin savunuculuğunu yapan CHP'nin tek parti iktidarının son yıllarına gelindiğinde parti içerisinde kırılmalar yaşanmış, Adnan Menderes, Refik Koraltan ve Fuat Köprülü batılılaşma uğruna her şeyi tabulaştıran tek parti hükümeti tarafından partiden ihraç edilmiştir. Bu ihraç Türk siyasal hayatı içinde bir kırılma noktasıdır. 7 Ocak 1946 tarihinde Demokrat Parti'nin kuruluşu ile çok partili siyasal

hayata geçilmiştir. 14 Mayıs 1950 yılında tek başına iktidara gelen, Demokrat Parti iktidarı boyunca eğitim alanında düzenlemeler yapılmıştır ancak tarih ders kitaplarının içeriğinde bir değişiklik gözlenmemektedir. 1950-1960 Demokrat Parti iktidarı boyunca tarih öğretmenin vazifesi milli kimlik bilincine sahip gençleri yetiştirmek olmuştur. Tarih ders kitapları ise bireyin ‘milli şuuru’ belirleyen araçlar olarak kullanılmaya devam etmiştir. Eğitim alanında Kemalist girdinin kabuğunu kırmak amacıyla yapılan tek yenilik, tek parti iktidarı boyunca isteğe bağlı öğretilen din dersinin ilkokullarda zorunlu ders haline getirilmesidir (Taşdöven, 2013: 39).

Demokrat Parti iktidarına karşı 27 Mayıs 1960 yılında gerçekleştirilen askeri darbenin ardından siyasal demokrasi kesintilere uğramış, Milli Birlik Komitesi yönetime el koymuştur. Milli Birlik Komitesi, Demokrat Parti iktidarının son yıllarında okullarda yaşanan olumsuzları gerekçe göstererek, 1964-1965 eğitim öğretim yılında Lise ve Ortaokul Eğitim Yönetmeliğini yeniden düzenlemiştir yapılan bu düzenleme ile eğitimin amacı, Türkiye Cumhuriyeti’nin milli ahlakını benimsemiş vatandaşı yetiştirmek olarak tanımlamıştır yönetmelik değişmiş ancak söylem değişmemiştir (Akça, 2007: 40) .

Tüm bu gelişmelerin seyrinde Türk-İslam Sentezi görüşü, 1961 yılından sonra Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü’nün kurulmasıyla birlikte ciddi bir yol almıştır, ancak kendisine ifade alanı bulabilmek için Aydınlar Ocağı’nın kuruluşunu beklemek zorunda kalmıştır (Coupeaux, 2013: 81). Bir kültür olarak İslam’ın, Türk milli kimliğinin temeli olan halk kültüründen ayrılması mümkün değildir. Ancak Cumhuriyetin ilk yıllarında milli kimliği aşlamak amacıyla Kemalist reformlarla birlikte toplumun geleneksel tarihsel belleği ve kültürel bağlılıkları reddedilmiş; bu durum ise toplumun kendi öz kültürüne yabancılaşmasına neden olmuştur (Karpat, 2014b: 312).

1960’ların ortasına gelindiğinde, Kemalist rejimin baskısı hafifleyince toplum içerisindeki huzursuzluk bir anda gün yüzüne çıkmıştır. Bu bağlamda, dönemin aydınları modernleşmeyi reddetmeden milli kimliğin, tarihsel ve kültürel geleneklerini kapsayacak şekilde yeniden tanımlanması için bir çıkış kapısı, bir ara formül olarak Türk-İslam Sentezi’ni geliştirmiş Aydınlar Ocağı da bu sayede kurulmuştur.

14 Mayıs 1970 yılında İbrahim Kafesoğlu’nun başkanlığında kurulan Aydınlar Ocağı üyelerinin büyük çoğunluğu akademisyenlerden oluşmaktadır. Aydınlar Ocağı,

1961 yılında, 1960 askeri darbesinin baskılarına karşı sağ görüşlü aydınlar tarafından kurulan, ismi Necip Fazıl Kısakürek tarafından belirlenen Aydınlar Kulübü'nün devamıdır.

Aydınlar Ocağı, Cumhuriyet aydınlarının ortaya attığı milli kimlik söyleminin toplumda meydana getirdiği huzursuzluklara çözüm üretebilmek için, Türk milli kültür ve şuuru geliştirmek amacıyla kurulan sivil bir örgüttür (Özcanbaz, 2013: 65). Aydınlar Ocağının bu amacı, 1970'lerin sonlarına doğru MSP ve MHP tarafından desteklenmiştir (Zürcher, 2011: 414). Bu sayede Ocak üyeleri, Türk siyasal hayatının çalkantılı olduğu siyasal sistemin sürekli kesintiye uğradığı dönemde, milliyetçiler ile İslamcıların görüşlerini Türk-İslam Sentezi çerçevesinde birleştirmiştir (Coupeaux, 2013: 84).

Türk siyasal hayatında yaşanan olumsuzluklar, eğitim politikalarına da yansımış, CHP ve MSP tarafından kurulan koalisyon hükümeti 24 Haziran-4 Temmuz 1974 tarihleri arasında "IX. Milli Eğitim Şurası" düzenlenmiştir. Şuranın 102 nolu kararı ile 1974-1975 Eğitim Öğretim Yılı Uygulama Planı kısmında zorunlu eğitimin gereği olarak, öğrencilere tamamen veya kısmen parasız kitap vermek suretiyle ilkokul ve ortaokul kitaplarında tek tip kitap uygulamasına geçilmiştir (Milli Eğitim Bakanlığı, 1974).

Hükümetin tek tip kitap uygulaması kararıyla birlikte, 1976 ve 1977 eğitim öğretim yılından itibaren, Aydınlar Ocağı'nın kurucusu olan İbrahim Kafesoğlu ve onunla birlikte Altan Deliorman tarafından yazılan tarih ders kitapları ilkokul, ortaokul ve liselerde okutulmaya başlamıştır. Bu sayede Türk-İslam Sentezi fikri ders kitaplarında kendine ufak ufak yer edinmiştir. Gelecek kuşakların yetişmesini sağlayacak Kafesoğlu ve Deliorman tarafından yazılan tarih ders kitaplarının en önemli özelliği, laiklik çerçevesinde yapılan 'Türk-İslam Sentezi' vurgusudur (Akça, 2007: 69-71).

İbrahim Kafesoğlu ve Altan Deliorman'ın *Tarih II* ders kitabında dört halife döneminden belirli ölçüde bahsedilerek Cumhuriyet elitleri tarafından Osmanlı İmparatorluğu'na göre Cumhuriyet rejimine daha uygun bulunan ve bu nedenle gelecek nesiller tarafından iyice öğrenilmesi gereken Büyük Selçuklu Devleti'ne özel bir önem atfedilmiştir. Büyük Selçuklu Devleti'nin kurucusu Tuğrul Bey'in devlet yönetimi,

Selçuklu sultanının dünya hükümdarı ilan edilmesi başlıklı bölümde “ Halifeler bütün İslam aleminin hem dünya, hem de din başkanı idi. Tuğrul Bey dünya işlerini üzerine aldı ve halifeler sadece din başkanı olarak kaldılar” şeklinde kullanılan ifadelerle aktarılmıştır (Kafesoğlu ve Deliorman, 1976: 65). Selçuklu sultanı Tuğrul Bey’in iktidarının Cumhuriyet rejiminin laiklik algısını anlatan bu kitap Türk-İslam Sentezi görüşünün izlerini taşımaktadır. Ancak Türk Tarih Tezi’nin izleri ve dönemin algısı tarih ders kitaplarında hala etkisini sürdürmektedir. Bu nedenle İbrahim Kafesoğlu ve Altan Deliorman tarafından hazırlanan lise tarih ders kitaplarında da Selçuklu Devleti taçlandırılmış Osmanlı İmparatorluğu silik bir şekilde anlatılarak Selçuklu Devletinden, Türkiye Cumhuriyeti’ne geçiş yapılmaya çalışılmıştır.

Bu süre içerisinde ideolojik nedenlerle dayatılan resmi tarih yanlışlığının, farkında olan Aydınlar Ocağı üyeleri, Türk milli kültürünün tek gerçeği olarak Türk-İslam Sentezi’ni savunmaya devam etmiştir. Aydınlar Ocağının üyeleri, Türk Tarih Tezi çerçevesinde hazırlanan tarih kitaplarının ortaya çıkardığı eksikliği her platformda dile getirerek siyasi iktidarın bu duruma bir çözüm bulması gerektiğini vurgulamışlardır. Nihayet Ocak üyelerinin çabaları sonuç verir ve 1982 Anayasası ile kurulan Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu’nun raporunda Türk-İslam Sentezi’ne yer verilir (Coupeaux, 2013: 86).

12 Eylül 1982 askeri darbesinin ardından, AKDTYK 1982 Anayasası’nın 134. maddesi ile Atatürk tarafından kurulan, Türk Dil Kurumu, Türk Tarih Kurumu ve Atatürk Araştırma Merkezi’nin birleştirilerek kamu tüzel kişiliği kazandırılmasıyla kurulmuştur. 1982 yılında kurulan AKDTYK’nın en önemli özelliği Türk-İslam Sentezi fikrini resmileştirmesidir (AKDTYK, 2010). AKDTYK’nın 1986 yılında hazırladığı ‘milli kültür’ raporuna göre, “Türkiye dünyanın en zengin kültür mirasına sahip ülkelerden biridir ve Türk milleti bozkır ve İslam medeniyetlerinin, sentezlerinin kurucusu ve temsilcisidir” şeklinde yapılan bu tanım Aydınlar Ocağının Türk-İslam Sentezi görüşünün birebir aynısıdır böylece sentez resmi çerçeveye oturtulmuştur (Coupeaux, 2013: 86-87).

Türk tarihi açısından, Türk-İslam Sentezi’nin en güzel örneği, Malazgirt Meydan Muharebesi’dir. Malazgirt Meydan Muharebesi, 1071 yılında Büyük Selçuklu Devleti’nin Hükümdarı Alparslan Bey’in, Bizans İmparatorluğu’nun ordularını

Malazgirt Ovasında yenilgiye uğratması sonucunda, Türklere Anadolu'nun kapılarını sonsuza dek açan savaş olarak adlandırılmaktadır. Ayrıca bu söylem ders kitaplarında halen geçerliliğini korumaktadır. Dolayısıyla Anadolu topraklarında yaşayan Türk milletinin ortak tarihi geçmişi için bir dönüm noktası olan bu savaş, Cumhuriyet rejiminin ideolojisiyle şekillendirilen Türk Tarih Tezi'nin izlerini halen taşımaktadır.

Malazgirt Meydan Muharebesi aracılığıyla Orta Asya'dan Anadolu'ya göçü anlatan resmi tarih söylemini şanlı bir zaferle meşrulaştırılmıştır. Türk Tarih Tezi'ndeki kronolojik geçmiş sağlam temellere oturtulmuştur. Böylece Türk milletinin Anadolu topraklarına gelerek burada kök salıp Türkiye Cumhuriyeti'ni kuruluşunu anlatan resmi tarih anlatısının tarihsel kronolojisi, Malazgirt Zaferi ve Selçuklu İmparatorluğu ön plana çıkartılarak, ardından silikte olsa Osmanlı İmparatorluğu'nun tarihsel geçmişinden bahsedilerek buradan Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşuna bağlantı yapılarak tamamlanmaya çalışılmıştır.

Malazgirt Meydan Muharebesi'nin sonucu resmi tarih tasavvuru etkisiyle hazırlanan lise tarih ders kitaplarında, “Sultan Alparslan, İslam ve batı dünyasında büyük yankılar uyandıran bu benzersiz zaferi ile kısa sürede Türk yurdu halini alan Anadolu'nun ebedi geleceğini tayin etmiştir” şeklinde kullanılan ifadelerle öğrencilere aktarılmıştır (Kafesoğlu ve Deliorman, 1976: 71). Malazgirt Savaşı'nın Müslümanlar için önemli olduğunu da vurgulayan bu söylemden de anlaşılacağı üzere Türk-İslam Sentezi ders kitaplarında ufak ufak kendisine yer edinmeye başlamıştır.

Bu sayede Türk-İslam Sentezi tarih ders kitapları içerisinde kendisine yer edinmeye çalışırken Kemalist girdilerle oluşturulan resmi tarih tasavvurunun etkileri de 1989 yılında sonuç vermeye başlamıştır. Nitekim Yüksel Turhal tarafından hazırlanan *Tarih Lise II* adlı tarih ders kitabının İlk Türk-İslam devletlerinin kültür ve medeniyet başlık bölümünde ilk Müslüman-Türk devletlerinin bilim ve fikir hayatına verdiği önemi vurgulamıştır. Ardından resmi tarih söylemine yakın bir şekilde Osmanlı İmparatorluğu için şu ifadeleri kullanarak “Osmanlı İmparatorluğu'nun son iki yüz yılında, bilim alanında büyük bir gerileme görüldü. Türk bilim ve fikir hayatı Cumhuriyetin ilanı ile yeniden canlandı. Atatürk eğitim öğretimi laikleştirdi ve ilim adamları en büyük ilgiyi Atatürk'ten gördüler” demiştir (Turhal, 1989: 56). Yüksel Turhal kullandığı bu ifadelerle Mustafa Kemal Atatürk döneminde uygulanan eğitim

politikalarını üzerinden Cumhuriyet yönetimini yüceltirken, milli kimliğin ötekisi ilan edilen Osmanlı İmparatorluğu'nu resmi tarih tasavvuruna uygun bir şekilde yermiştir.

1990'lı yıllara gelindiğinde ise tarih ders kitaplarına yakın geçmiş eklenmeye başlamıştır. Osmanlı tarihini, her padişahın yaptığı savaş ve anlaşma çerçevesinde barbarlık olarak öğrencilere aktaran kitaplar yerini, Osmanlı toplumunun kültürel yapısı ve konumunun daha ağırlıklı olarak işlendiği kitaplara bırakmıştır. Yahya Kemal Beyatlı'nın ve Fuat Köprülü'nün çizgisini izleyerek İslami bir millet tasarımı, Cumhuriyet rejiminin modern milli devlet ideolojisine uyarlamaya çalışan muhafazakar tarihçiler, Osmanlı İmparatorluğu'nu Türk Tarih Tezi'nin tam aksine Türk milli devleti olarak tanımlamaktadır. Bu dönemde Cumhuriyet yöneticilerinin resmi tarih ideolojisi, muhafazakar tarih anlatısından etkilenecek Osmanlı İmparatorluğu'ndan Türkiye Cumhuriyeti'ne aktarılan milli devlet sürekliliği bakiyesini resmi tarih söylemine dahil etmiştir. Ayrıca Cumhuriyet döneminde üstü örtülerek yok sayılan Osmanlı İmparatorluğu'nun tarihi ile barışılarak Osmanlı İmparatorluğu'nun klasik dönem sosyal ve kültürel yapısına hayranlık duyulmaya başlanmıştır (Bora, 1998b: 89).

Atatürk'ün başarılarının vurgulanarak anlatıldığı, Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük ders kitaplarının içeriği ise Kurtuluş Savaşı ve Atatürk'ün başarılarından, ulus-devlet, anayasa ve Cumhuriyet rejimini kapsayan bir anlatımla oluşturulmuştur (Ersanlı, 2015: 272). İnkılap tarihi ve Atatürkçülük ders kitaplarında olduğu gibi, İlkokullarda hayat bilgisi ders kitaplarının içerisinde, Mustafa Kemal Atatürk'e özel bir önem atfedilmiştir.

1990'lı yıllarda ders kitaplarının tümünde derslerin içeriğinin dışında, milli kimlik duygusunu tetikleyen kitabın başından sonuna kadar yerleştirilmiş anlatımlarda bulunmaktadır. Kitapların ilk sayfasında, Kurtuluş Savaşı sonunda yazılan İstiklal Marşı ve Türk bayrağı, sonraki sayfada gençliğe hitabe ve Mustafa Kemal Atatürk'ün resmi yer almaktadır bu durum günümüzde de devam etmektedir. Kitapların sonunda ise, öğretmen marşı ve Türkiye haritası yer alırken günümüz kitaplarında öğretmen marşına yer verilmemiştir. İstiklal Marşı Türk milletinin vatani uğruna canını düşünmeden ortaya koyduğu milli mücadele örneğinin yansımasıdır bu nedenle milli kimlik duygusunu her daim taçlandırmaktadır. Gençliğe hitabe ise başöğretmen olarak eğitime her zaman önem veren Mustafa Kemal Atatürk'ün gençliğe nasihatidir.

Kitaplardaki bu tasarım ile milli kimlik duygusu genç nesillere aktarılmaya aşılanmaya devam edilmiştir.

Mili Eğitim Bakanlığı tarafından 1993 yılında tarih ders kitapları yeniden düzenlenmiştir. Güncel haliyle MEB'in onayladığı zorunlu tarih ders kitaplarının konuları, “Tarih I, Tarih II ve Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük” olarak belirlenmiştir (Ersanlı, 2015: 272). Bu tarih ders kitaplarında en büyük değişim Osmanlı tarihinde belirmiştir. Osmanlı Tarihini anlatan *Tarih II*, kitabında Osmanlı devleti en uzun ömürlü Türk devleti olarak aktarılmıştır. Osmanlı devlet yönetimi ise şu ifadelerle anlatılmıştır; “Devletin güçlü ve adaletli yönetimi sürdüğü müddetçe çeşitli milletler rahat olarak yaşadılar. Bu milletlerin önemli bir bölümü varlığını korudu, Müslüman olup Türkler arasına karışmadı” (Ersanlı, 2015: 265).

Bu ifadelerden de anlaşıldığı üzere 1990’larda Türk-İslam Sentezi görüşünün etkileri tarih ders kitaplarına yansımıştır. Fransız İhtilalinin ardından, Fransa örnek alınarak başlayan resmi tarih anlayışı ancak 1990’lı yıllarda Türk kültürüyle özdeşleşmeye başlamıştır. 2000’li yıllara gelindiğinde ise, Osmanlı İmparatorluğu’nun 700. yıl dönümünün de etkisiyle birlikte Osmanlı tarihini ele alan eserlerin çokça sayısı artmıştır.

Türk Tarih Tezi’nin yazımı ile başlayan bu süreçte tek gerçek vardır ki Kemalist tarihçiler 1931-1945 arası gerçekleştirdikleri tarih reformunu, 1960-1980’li yılların aydınlarına aktarmayı başarmışlardır. Dolayısıyla siyasi partiler değişse bile Kemalist tarihçilerin Cumhuriyetin ilk yıllarında tohumlarını ektikleri tarihsel anlatı 1960-1980’li yıllarda meyvelerini vermiştir. Tarih ders kitaplarında değişiklik yapma ihtiyacı ise Türk-İslam Sentezi’nin etkisiyle ancak 1990’lı yıllarda hissedilmiştir. Bu sayede Türk siyasal hayatında, Türk Tarih Tezi’nin ve Türk-İslam Sentezi’nin savunulduğu bu iki ideolojinin anlam kargaşası yarattığı tarihsel süreçte 2000’li yıllara gelinmiştir.

2000’li yıllara gelene kadar geçen bu süre zarfında, Türk milli kimliğini Osmanlı İmparatorluğu’nun kalıntılarından temizlemek amacıyla tasarlanan resmi tarih, topluma son derece katı betonlaşmış bir geçmiş bilgisi aktarmıştır (Koçak, 2014: 117). Bu süre zarfında Cumhuriyet aydınları milli kimliği topluma benimsetmek amacıyla formal eğitimden her daim yararlanmıştır, Cumhuriyet aydınları tarih eğitimi ile farkında olmadan Osmanlı İmparatorluğu’nun kültürel değerlerine yabancılaştırdığı Türk

toplumunun hafızasında bir boşluk oluşturmuştur. Böylece milli kimliği inşa etmek için kullanılan resmi tarih anlatısı toplumun tamamı tarafından benimsenmemiş dolayısıyla toplumsal huzursuzluklar baş göstermiştir. Toplumsal huzursuzlukların ortaya çıktığı bu süreç Türk-İslam Sentezi'nin meydana gelmesine zemin hazırlamıştır. Türk-İslam Sentezi görüşüyle birlikte Osmanlı İmparatorluğu yeniden önem kazanmıştır.

Osmanlı İmparatorluğu'nun ve İslamiyet'in hoşgörüsünü kendisine referans noktası olarak seçen Adalet ve Kalkınma Partisi'nin iktidarı boyunca resmi tarih yazımının yanlışlığı akademisyenler bilim adamları ve siyasetçiler tarafından sıkça dile getirilmiştir. Adalet ve Kalkınma Partisi yöneticileri her fırsatta Türk-İslam Sentezi görüşlerine yakın bir söylemle resmi tarih anlayışını eleştirmiştir. Adalet ve Kalkınma Partisi yöneticilerine göre bir neslin kendi geçmişini bilmeden yetişmesi kabul edilir bir durum değildir. Açık ve net bir tablo vardır ki Türk Tarih Tezi tartışmaya açık pek çok dayanağı bulunmaktadır. Türk toplumunun ortak tarihi geçmişinden, Müslüman/Osmanlı'nın kültürel özelliklerini silmek mümkün değildir. Bu bağlamda AK Parti'nin siyasi iktidarı boyunca bu durumun farkında olan AK Parti yöneticileri, Türk toplumunun silinmiş kültürel özelliklerini yeniden canlandırmaya çalışacaktır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ADALET VE KALKINMA PARTİSİ'NİN MİLLİ KİMLİK TAHAYYÜLÜNDEKİ RESMİ TARİH TASAVVURU

3.1. AK PARTİ'NİN KURULUŞU VE İKTİDARA GELİŞİ

3.1.1. AK Parti'nin Kuruluşu

AK Parti, Fazilet Partisi'nin 22 Haziran 2001 yılında Anayasa Mahkemesi'nin kararıyla kapatılmasının ardından, parti yöneticilerinin 'gelenekçiler ve yenilikçiler' olarak fikir ayrılığına düşmesinin sonucunda 14 Ağustos 2001 yılında Recep Tayyip Erdoğan ve arkadaşları tarafından kurulmuştur (Ergün, 2015: 193).

AK Parti'nin kuruluşuna giden süreç Milli Görüş Hareketi ile başlar. Milli Görüş Hareketi, Cumhuriyet'in ilanından sonra milli kimliğin inşa sürecinde, Cumhuriyet aydınlarının Batılılaşma gayesiyle Osmanlı Devleti'ni ötekileştirilmesine bir tepki olarak ortaya çıkmıştır. Milli Görüş Hareketi, İslam'ın milli kimlik ve semboller dünyasının merkezde kabul görmesi talebidir; dindarları dışlandıkları ekonomik, sosyal ve kültürel yapıya dahil etme mücadelesidir (Nebati, 2014: 147).

Milli Görüş Hareketi, Necmettin Erbakan tarafından kurulan Milli Nizam Partisi aracılığıyla siyasal bir ideolojiye dönüştürülmüştür. Milli Görüş ideolojisinin şekillendiği ilk siyasal parti olan Milli Nizam Partisi, 12 Mart 1971 yılında Genelkurmay Başkanı'nın Başbakan'a, kesin uyarı niteliğinde askeri muhtıra vermesiyle, 20 Mayıs 1971 tarihli Anayasa Mahkemesi kararıyla kapatılmıştır (Nebati, 2014: 154). Anayasa Mahkemesi kararıyla kapatılan Milli Nizam Partisi'nin ardından, Milli Görüş Hareketi'ne referansla birbiri ardına Milli Selamet Partisi, Refah Partisi, Fazilet Partisi ve Saadet Partisi kurulmuştur. Ancak Milli Selamet Partisi, Refah Partisi ve Fazilet Partisi de, Milli Nizam Partisi ile aynı kaderi paylaşarak laikliğe aykırı davrandıkları gerekçesiyle kapatılmıştır.

28 Şubat 1997 yılında demokrasiyi sık sık kesintiye uğratan ordunun baskısı yeniden hissedilmiştir. Refah Partisinin, 24 Aralık 1995 yılında gerçekleştirilen genel

seçimlerden birinci parti olarak çıkmasına rağmen kurulacak olan koalisyon hkmetlerine katılmasını önlemek için, ordu tarafından özel bir çaba harcanmıştır. 1960 askeri darbesinden, sonra Türk siyasal hayatında rejimi korumakla kendisini görevli sayan ordu İslam'ı referans alan bir partinin merkezde söz sahibi olmasını istememiştir.

Ordunun baskısı üzerine, 53. hükümet Mesut Yılmaz ve Tansu iller tarafından kurulmuş, yeni kurulan koalisyon hkmetinde yaşanan anlaşmazlıkların zerine Başbakan Mesut Yılmaz istifa etmiştir. Bunun ardından 54. hükümet Doğru Yol Partisi ve Refah Partisi tarafından kurulmuştur, Necmettin Erbakan'ın başbakan olmasıyla ordunun baskısı iyice hissedilmeye başlamıştır, çeşitli bahanelerle ordu sürekli olarak rahatsızlığını dile getirmiş ve 28 şubat 1977 günü Milli Güvenlik Kurulu toplantısının ardından alınan kararlar aracılığıyla Refah Partisi ordu tarafından uyarılmıştır. Milli Güvenlik Kurulu'nun kararıyla Anayasa ve Cumhuriyet yasalarının uygulamasından asla taviz verilemeyeceği, laikliğin sadece rejimin değil demokrasinin de güvencesi olduğu vurgulanarak, sekiz yıllık zorunlu eğitime geçilmesine ve kılık kıyafet kurallarına uyulması gerektiğine karar verilmiştir. Ayrıca 18 maddelik ek metin hazırlanarak bu metinde yer alan önerilerin Erbakan Hkmeti tarafından uygulanması istenmiştir. Bu sayede 28 şubat süreci başlamıştır.

Necmettin Erbakan'ın 18 maddelik ek metini imzalamamasının ardından Refah Partisi'ne karşı bir karalama kampanyası başlatılmıştır. Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı Vural Savaş tarafından 21 Mayıs 1997 yılında laikliğe aykırı davrandıkları gerekçesi ile Refah Partisi'ne kapatma davası açılmıştır ve Anayasa Mahkemesi'nin kararıyla 16 Ocak 1998 yılında Refah Partisi kapatılmıştır (zdemir, 2015: 179).

Refah Partisi'nin kapatılmasının ardından, kurulacak olan Fazilet Partisi içerisinde görüş ayrılıkları iyiden iyiye ortaya çıkmış, beliren görüş ayrılıkları nedeniyle Milli Görüş Hareketi ilk defa 'Gelenekçiler' ve 'Yenilikçiler' olarak ikiye ayrılacaktır. Refah Partisi'nin kapatılmasından, Necmettin Erbakan'ı sorumlu tutan yenilikçiler, İslami kimliğe dayalı hak ve özgürlüklerin savunuculuğunun sert ayrıştırıcı bir söylem yerine daha demokratik ilkeler çerçevesinde gerçekleştirilmesi gerektiğini belirtmiştir (Bulaç, 2010: 53).

28 Şubat post-modern darbesi sonucunda yaşanan olumsuzluklardan hareketle yeni bir yol haritası çizen Recep Tayyip Erdoğan, Abdullah Gül ve arkadaşlarından oluşan yenilikçiler, siyasi ideolojilerini belirlerken kendilerine Gelenekçilerden farklı bir yol çizmiş, yeniliğe açık liberal ve demokratik bir tavır takınmışlardır. İki görüş arasındaki farklılıklar genel başkanlık seçimi için düzenlenen Fazilet Partisi kongresinde iyice belirginleşmiştir. 14 Mayıs 2000 yılında düzenlenen kongrede genel başkanlık yarışı Necmettin Erbakan'ın desteklediği Recai Kutan ile Yenilikçiler grubunun adayı Abdullah Gül arasında geçmiştir. Necmettin Erbakan'ın desteğiyle Recai Kutan genel başkanlığa seçilmiş, Recep Tayyip Erdoğan'ın Siirt'te okuduğu şiir yüzünden tutuklu olması nedeniyle kongreye Abdullah Gül'ü aday göstererek katılan Yenilikçiler ise genel başkanlık seçimini çok az farkla kaybetmiştir (Türk, 2014: 197). Bu durum Fazilet Partisi üyelerinin büyük bir kısmının değişim istediği şeklinde yorumlanmıştır.

Fazilet Partisi'nin 22 Haziran 2001 yılında Anayasa Mahkemesi kararıyla kapatılmasının ardından Milli Görüş Hareketi tarihinde ilk kez iki ayrı partiye bölünmüştür. (Nebati, 2014: 199). Fazilet Partisi'nin kapatılmasından bir ay sonra, Necmettin Erbakan'ın desteklediği Recai Kutan'ın liderliğinde eski eğilimleri temsil eden Gelenekçiler Temmuz 2001 yılında Saadet Partisi'ni kurmuşlardır. Yenilikçiler grubu ise bu oluşuma dahil olmamış, 14 Ağustos 2001 yılında AK Parti'yi kurmuşlardır (Türk, 2014: 197).

Fazilet Partisi'nin kapatma kararının ardından yeni dönem için görüşmelerin yapıldığı süre zarfında parti politikalarının gözden geçirilmesini isteyen Yenilikçiler grubunun ayrı bir parti kurma kararını 61. Hükümet Bilim Sanayi ve Teknoloji Bakanı Nihat Ergün, *Adım Adım Siyaset* isimli kitabında kendisinin de içerisinde bulunduğu Abdullah Gül başkanlığında kurulan yenilikçi hareket grubunun parti büyüklerine “Bir partimiz daha kapatıldı, yeni ve daha doğru bir şey yapalım bunun için aktörleri, politikaları gözden geçirmek gerekiyor” şeklindeki ifadelerle taleplerini ilettiklerini belirterek, ancak taleplerinin geri çevrilmesi üzerine yeni bir parti kurma kararı aldıklarını anlatmaktadır (Ergün, 2015: 193).

Bu çerçevede 14 Ağustos 2001 yılında Fazilet Partisinden ayrılan siyasetçilerin öncülüğünde kurulan AK Parti'nin benimsediği yeni söylem 'muhafazakar demokratlık' olarak ifade edilmiştir (Ergün, 2015: 201).

AK Parti, toplumda yaşanan huzursuzluklardan ve siyasi başarısızlıklardan ders çıkartarak ve tüm toplumu kucaklayan bir siyasi söylem geliştirerek, parti üyelerinin, liberaller, aşırı olmamak kaydıyla solcular, akademisyenler ve çeşitli meslek gruplarındaki iş adamları gibi toplumun her kesiminden oluşmasına özen göstermiştir. AK Parti, Recep Tayyip Erdoğan, Abdullah Gül, Bülent Arınç, Cemil Çiçek, Binali Yıldırım, Burhan Kuzu, Gürdal Akşit, Abdüllatif Şener gibi isimlerin öne çıktığı, kurucular listesiyle, Mehmet Ali Şahin, Hayati Yazıcı ve Sadık Yakut tarafından hazırlanan parti tüzüğü çerçevesinde 14 Ağustos 2001 yılında kuruluş dilekçesinin Adalet Bakanlığına verilmesiyle kurulmuştur (Özdemir, 2012: 197).

3.1.2. AK Parti'nin İktidara Gelişi

AK Parti'nin kurulduğu süre zarfında, Türk siyasal hayatında yaşanan gerilimlerin etkisi, koalisyon hükümetlerinin başarısızlıkları ve ordunun sık sık müdahalesi üzerine ülke ekonomisi bir türlü toparlanamamış halk artık siyasetçilerden umudunu kesmiştir. 28 Mayıs 1999 tarihinde Demokratik Sol Parti, Milliyetçi Hareket Partisi ve Anavatan Partisi'nin koalisyon hükümetinin Başbakanı Bülent Ecevit'in 10. Cumhurbaşkanı eski Anayasa Mahkemesi başkanı Ahmet Necdet Sezer'le Şubat 2001 yılında yaşadığı tartışma sonrasında 2001 krizi patlak vermiştir. 2001 krizi ve koalisyon hükümetinin başarısızlıkları ülkeyi kaosa sürüklemiş, ardından hükümet 3 Kasım 2002 yılında erken seçim kararı almak zorunda kalmıştır.

Koalisyon hükümetinin erken seçim kararı almak zorunda kaldığı bu süreçte, toplumun her kesimine hizmet etmeyi kendisine amaç edinen AK Parti, toplumu sınıflandırmamak adına Milli Görüş fikriyle arasına mesafe koymaya özen göstererek, İslamcı bir parti olmadığını özellikle altını çizmiştir. Bu nedenle AK Parti başörtüsü meselesinin çözülmesi gereken bir insan hakları sorunu olmakla birlikte öncelikleri arasında olmadığını vurgulayarak, Avrupa Birliği sürecine önem verileceğini, ülkede yaşanan ekonomik krizde etkisiyle Uluslararası Para Fonu tarafından hazırlanan

ekonomik programının bazı değişikliklerle birlikte devam ettirileceği ve Amerika Birleşik Devletleri ile iyi ilişkiler kurulacağını vaat etmiştir (Bulaç, 2010: 101).

Türk siyasal hayatı için bir dönüm noktası olan 3 Kasım 2002 seçimlerine gidilen bu süreçte AK Parti hükümetin erken seçim kararından henüz bir yıl önce kurulmuş olmasına rağmen, seçim çalışmaları boyunca benimsediği siyasi ideolojik söylem ve tavırla toplumun büyük bir kısmının ilgisini çekerek güvenini kazanmayı başarmıştır. Türk toplumu tarafından 3 Kasım 2002 yılında tek başına iktidara getirilmiştir.

16 Kasım 2002 tarihinde, AK Parti'ye hükümet kurma görevi verilmiştir. Ancak AK Parti'nin genel başkanı olduğu halde Recep Tayyip Erdoğan'ın siyaset yasağı devam ettiğinden, 58. hükümet Abdullah Gül tarafından kurulmuştur. Abdullah Gül'ün Başbakanlığında kurulan hükümet, ana muhalefet partisi olarak mecliste yerini alan CHP'nin de ortaklığıyla anayasa değişikliği yaparak Recep Tayyip Erdoğan'ın siyasi yasaklılığını sonlandırmıştır. Bu sayede Recep Tayyip Erdoğan 9 Mart 2003 Siirt milletvekili yenileme seçimine aday olarak katılmış ve Siirt milletvekili olarak meclise girmiştir. Recep Tayyip Erdoğan'ın, siyasal yasaklılığının kaldırılması akabinde Abdullah Gül istifa etmiştir. AK Parti'nin genel başkanı olarak Recep Tayyip Erdoğan, 15 Mart 2003 yılında Başbakan olarak Türkiye Cumhuriyeti'nin 59. hükümetini kurmuştur (Andı, 2016: 48).

2002 yılında tek başına iktidara gelen AK Parti, Recep Tayyip Erdoğan'ın öncülüğünde toplumun her kesimini kucaklayan ve onlara hizmet etmeyi amaç edinmiş bir parti olarak siyaset sahnesinde yerini almıştır. Bu şuurla yola çıkan AK Parti, 17 yıllık siyasi iktidarı boyunca Türk toplumunun milli kimliğini yeniden şekillendirerek, Türk milli kimliğine hak ettiği değeri yeniden tahsis etmeye çalışmıştır.

Bu bağlamda Recep Tayyip Erdoğan, 18 Mart 2003 tarihli 59. hükümet programı sunuş konuşmasında “muhafazakar demokrat çizginin, muhafazakarlığın genlerine ve tarihi kodlarına uygun şekilde, toplumun kültürel geleneklerine yaslanarak Türk siyasetine yeni bir soluk getireceğini” vurgulamıştır (TBMM Genel Kurul Tutanağı, 2003a).

Recep Tayyip Erdoğan, kullanmış olduğu bu ifadelerle Türk toplumunun kültürel gelenekleri içerisinde erken Cumhuriyet dönemi aydınları tarafından kopartılıp

atılan İslamiyet’e hak ettiği değerin verileceğini ifade etmektedir. Recep Tayyip Erdoğan’ın da vurguladığı gibi AK Parti, 2002 yılından günümüze kadar Cumhuriyetin ilanından sonra inşa edilen Türk milli kimliğinin içerisine İslamiyet’in hoşgörüsünden yola çıkarak İslamiyet’i yeniden entegre etmeye çalışmıştır.

3.2. AK PARTİ’NİN MİLLİ KİMLİK TAHAYYÜLÜ VE TARİH TASAVVURU

3.2.1. AK Parti’nin Milli Kimlik Tahayyülü

AK Parti’nin 2002 yılında iktidara gelmesiyle birlikte Türkiye Cumhuriyeti’nin ilanının ardından Cumhuriyet aydınları tarafından batılılaşma perspektifiyle inşa edilen Türk milli kimliği yeniden şekillendirilmiştir. AK Parti muhafazakar demokrat siyasi kimliğine referansla, batılılaşma uğruna Müslüman/Osmanlı’nın ötekileştirildiği milli kimlik kavramını ve Kemalist resmi tarih yazımını reddetmektedir.

Türkiye’de bütün siyasi ideolojilerin milliyetçilik kavramından türemiş olduğu bir gerçektir. Bu nedenle Türk toplumu için ‘liberal’, ‘muhafazakar’, ‘sosyalist’, ‘radikal’, ‘komünist’ ve ‘İslamcı’ ideolojiler tek başına bir anlam ifade etmemektedir, ancak siyasi iktidarlar tarafından birleştirildiğinde bir anlam kazanırlar (Belge, 2003: 27). Bu bağlamda AK Parti de iktidara geldiği ilk günden itibaren muhafazakarlığı milliyetçilikle birleştirerek ‘muhafazakar demokrat’ siyasi bir ideoloji inşa etmiştir.

Tanıl Bora’ya göre, muhafazakarlık, bütünüyle modernleşmeyi reddetmemektedir, muhafazakarlık modernleşmeyi aşırılıklarından arındırarak toplumu gelenekle barıştırma gayesiyle ortaya çıkmıştır (Bora, 1998a: 82). Bu çerçevede AK Parti yöneticileri de modernleşmenin aşırılıklarını reddederek Türk milletini geleneğiyle barıştırmayı amaçlamıştır.

AK Parti’nin muhafazakar demokrat siyasi kimliğini, *Muhafazakar Demokrasi* adlı kitabında 26. Dönem AK Parti milletvekili Yalçın Akdoğan, dünya üzerindeki muhafazakar çizgi ile kıyaslayarak on parametre üzerinden açıklamaya çalışmıştır. Yalçın Akdoğan’a göre, AK Parti toplumun kültürel farklılıklarını ayırıştırmadan

zenginlik olarak kabul ettiğinden dolayı muhafazakar demokrasi kavramını benimsemiştir.

Muhafazakarlığa göre siyaset bir uzlaş alanıdır. Muhafazakarlık kavramı ise, toplumsal hayattaki çeşitlilik ve farklılıkları siyasal alanda tanıtmakla birlikte bu farklılıkları uzlaşya davet etmektedir. Bu sayede toplumsal ve kültürel farklılıklar demokrasinin üreteceği tolerans ve hoşgörü zemininde siyasal hayata olumsuzluk olarak değil renklilik olarak katılmaktadır (Akdoğan, 2003: 5).

Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulduğu günden bugüne kadar Cumhuriyet yöneticilerinin, çok uluslu bir imparatorluktan tek bir millet inşa etmek amacıyla tasarladıkları milli kimlik söylemi Türk toplumunu kutuplaştırmıştır. Türk toplumunun sınıflandırılmasıyla ortaya çıkan toplumsal huzursuzlukların ve kültürel krizin Türk siyasal hayatında meydana getirdiği çıkmazı inceleyerek kendilerine bu durumdan ders çıkartan AK Parti yöneticileri, AK Parti'nin muhafazakar demokrat siyasi bir kimliğe sahip olduğunun altını her platformda çizmiştir.

Milli kimlik kavramı ile toplumun siyasi talepleri arasında bağlantı kurma çabası sadece AK Parti'ye özgü bir durum değildir. AK Parti'nin milli kimlik tahayyülünü siyasi iktidarını meşrulaştırmak amacıyla milli kimliği yeniden inşa eden diğer partilerden ayıran en önemli özellik, Türk siyasal hayatında ortaya çıkan milli kimlik krizini olumsuz bir durum olarak değerlendirmeyerek pozitif olumlu bir durum olarak değerlendirip parti politikalarını bu algı üzerinden tasarlamasıdır.

Taner Akçam'a göre Osmanlı İmparatorluğu'nun yıkılışının ardından kurulan Türkiye Cumhuriyeti, Osmanlı toprakları üzerinde kurulmuş bir gecekondudur. Cumhuriyet rejimi ise bu topraklar üzerinde kalan Türk halkı tarafından çekilmiş el frenidir (Akçam, 1993: 27). Taner Akçam kullanmış olduğu bu ifadelerle Türkiye için yeni bir milli kimlik arayışının kaçılmaz olduğunu vurgulayarak erken Cumhuriyet döneminde inşa edilen milli kimlik söyleminin görevini tamamladığını, bu söylemi sürdürme çabasının Türkiye'de kimlik krizine yol açtığını işaret etmiştir.

Bu nedenle milli kimlik krizinin en şiddetli döneminde iktidara gelen AK Parti yeni modeller üzerinde düşünmek zorunda kalmıştır. Bu çerçevede AK Parti, her türlü dayatmacı, toplum mühendisliğine karşı çıkarak, toplumun homojenleştirildiği kimlik siyasetini reddeden toplumun tüm kesimi kucaklayıcı kitle partisi olarak kimliklerin

barış ve uzlaşma içerisinde varlık imkanı bulabildiği kimlik siyasetini benimsemiştir (Akdoğan, 2003: 95). Kimliklerin barış ve uzlaşma içerisinde varlık imkanı bulabildiği kimlik siyasetini benimseyen AK Parti siyasi iktidarı boyunca milli kimlik tahayyülünü, Türk demokrasisinin normalleştirildiği bakış açısı üzerinden kurgulamıştır.

Buke Koyuncu'ya göre AK Parti, muhafazakar demokrat siyasi kimliğine referansla, kendisini 'anaakım' (mainstream) olarak kabul etmekte ve böylece Türkiye'nin öz değerlerini de sahiplenmektedir. Bu süreçte Recep Tayyip Erdoğan ve AK Parti yöneticileri anaakım politikasına sahip çıkarak tahayyül ettikleri Türk milli kimliğinin inşa sürecini normalleştirmiştir. Ayrıca AK Parti yöneticileri toplumun öz değerlerine sahip çıkarak hükümetten devlete nüfus aşamasında Türk toplumunun kültürel değerleri içerisinde özel bir öneme sahip olan İslam'ı milli kimlik için ana referans noktası olarak yeniden konumlandırmıştır (Koyuncu, 2014: 76-77).

AK Parti 2011 yılında belirlediği *Hedef 2023 Siyasi Vizyonu* ile Türk demokrasisini ayrıştırmadan uzak farklılıkların iç içe geçtiği uzlaşma kültürü üzerinden inşa etmiştir (AK Parti, 2012: 4-5). Bu bağlamda AK Parti'nin kurucusu ve genel başkanı Recep Tayyip Erdoğan, 8 Temmuz 2011 tarihli 61. hükümet programı sunuş konuşmasında Türk siyasal hayatını normalleştirdiklerini vurgulayarak "her kimliğin kendisini rahatça ifade edebildiği ve geliştirdiği bir ortamda, ayrıştırıcı kimlik siyaseti yapmadan, kimliklere saygı duyan birlikteliği esas alıyoruz" demiştir (TBMM Genel Kurul Tutanağı, 2011). Recep Tayyip Erdoğan'ın, 61. hükümet programı sunuş konuşmasında kullandığı bu ifadeler de bizlere AK Parti'nin milli kimlik tahayyülü hakkında ipuçları vermektedir.

Nitekim AK Parti yeni milli kimlik söylemini, batılılaşma fikriyle milli kimliğin içerisinden ötekileştirilen İslam'ın kültürel aidiyet temelleri üzerine oturtmuştur. AK Parti'ye göre İslam ilahî ortak bir değerdir. Bu bağlamda Recep Tayyip Erdoğan Hedef 2023'e referansla hazırlanan demokratikleşme paketini açıkladığı sırada Kemalist girdilerle oluşturulmuş milli kimlik söylemini ağır eleştirilere tabi tutmuştur. Ardından da "artık Türkiye'de kimlik dayatan, makbul vatandaş tanımlayan vatandaşların kökeniyle, inancıyla dünya görüşüyle uğraşan, toplumun feryadına kulak tıkayan vatandaşını asimile eden bir devlet anlayışı yoktur" demiştir (*Hürriyet Gazetesi*, 2013a).

Muhafazakar demokrat siyasi kimliğıyle AK Parti, İslam'ın hoşgörüsüne referansla toplumun ortak tarihi ve kültürel özelliklerinden meydana gelen çeşitliliğine saygı duyduğunu her fırsatta dile getirmiştir. AK Parti, iç politikada İslam'ın hoşgörüsünü referans alarak hizmet siyaseti izlediğı gibi dış politikada da İslam'ın hoşgörüsünden yola çıkarak Türkiye'yi doğu ile batı arasında küresel barış vizyonunu destekleyen köprü ülke konumuna getirmiştir.

Barışçıl bir siyaset izlemeyi kendisine amaç edinen AK Parti, İslamiyet'e referansla yeniden şekillendirdiğı milli kimlik söylemini Mehmet Akif Ersoy ile taçlandırmıştır. AK Parti yöneticileri, erken Cumhuriyet dönemi aydınlarının İslam düşünürü olması nedeniyle Türk edebiyatı içerisinde yalıtılıp silikleştirdiğı milli şairimiz Mehmet Akif Ersoy'a referansla yakın tarih vurgusu yaparak 'Asım'ın Nesli Projesini" gündeme getirmiştir.

Recep Tayyip Erdoğan'a göre Mehmet Akif Ersoy sadece başarılı bir şair ya da İslam düşünürü değildir, o aynı zamanda modern bilgiyi alan bir insandır (Erdoğan, 2012: 382). Mehmet Akif Ersoy tarafından ideal gençlik olarak vurgulanan 'Asım' dindar gençlik yetiştirmek istiyoruz ifadelerini kullanan Recep Tayyip Erdoğan tarafından Türk gençliğinin örnek alması gerektiğı bir model olarak sunulmuştur (Koyuncu, 2014: 131).

Gezi Parkı eylemlerinin gerçekleştirildiğı süre zarfında Recep Tayyip Erdoğan AK Parti'nin başarısının kesinlikle çatışma ve kutuplaşmadan kaynaklanmadığının altını çizerek, "Biz Asım'ın nesliyiz" demiştir ve milli kimliğin en önemli unsurlarından olan öteki kavramını toplumsal çatışmayı gerçekleştiren ve destekleyenler üzerinden yeniden kurgulamıştır (*Hürriyet Gazetesi*, 2013b).

Recep Tayyip Erdoğan, Türk gençliğinin, her platformda çatışmadan uzak olması gerektiğini vurgulayarak medeniyetini, kültürünü, örf ve adetlerini bilen geleceğini bu çerçevede tasavvur eden bir gençlik olması gerektiğinin altını çizmiştir (Andı, 2015: 90). Recep Tayyip Erdoğan'ın öncülüğünde AK Parti yöneticileri tarafından "Türk gençliği, Hz Ömer gibi adaletli hakkı hatırlatan ve hakkı hatırlayan omurgalı bir gençlik" olarak tanımlanmıştır (*Milliyet Gazetesi*, 2014a). Recep Tayyip Erdoğan bu gençlik tanımıyla Mehmet Akif Ersoy'un ve Necip Fazıl Kısakürek'in Türk toplumuna sunduğı ideal gençlik tiplerini işaret etmiştir.

Mehmet Akif Ersoy'un ideal gençlik tanımına göre Milli Mücadele Zaferi'ni kazanan Türk gençliği modern bilgiyi ahlakını ve öz değerlerini kaybetmeden almalıdır. Modern bilgiyle yoğrulan bu gençlik, modern bilgidan yola çıkarak Türkiye'nin maddi açıdan kalkınmasını sağlayacak manevi değerlerini harekete geçirmelidir.

Bu cihetten hani, hiç yılmasın, oğlum, gözünüz;

Sade Garb'ın yalnız ilmine dönsün yüzünüz.

O çocuklarla beraber gece gündüz didinin.

Giden üç yüz senelik ilmi sık elden edinin.

Fen diyarından sızan namütenahi pınarı

Hem için, hem getirin yurda o naflı suları (Ersoy, 2017:547).

Safahat kitabının altıncı kısmında ki bu dizeler ile Mehmet Akif Ersoy Asım'a batının ilim, fen ve teknolojisini alması gerektiğini öğütlemektedir. Bu bağlamda Mehmet Akif Ersoy'un ideal gençlik olarak Türk gençliğine ithaf ettiği 'Asım' modern olduğu kadar dinine de son derece bağlıdır. Milli kimlik tahayyüllerini gelecek kuşaklara aktarırken Asım'la özdeşiren Recep Tayyip Erdoğan ve AK Parti yöneticileri tarafından, hem dindar hem de çağdaş gençlik vurgusunun özellikle altı çizilmiştir.

Recep Tayyip Erdoğan, 12. Cumhurbaşkanı olarak katıldığı "Asım'ın Neslinden Bir Usta Recep Tayyip Erdoğan" adlı programda AK Parti olarak Asım'ın neslini ayağa kaldırmanın mücadelesini verdiklerini belirterek, kültürüne sahip çıkan ve bu değerlerini batının ilim ve teknolojisiyle birleştiren bir gençliğin peşinde olduklarının altını çizmiştir (TCCB, 2015a).

Recep Tayip Erdoğan'ın bu vurgusu Sivil Toplum Örgütleri tarafından da içselleştirilmiştir. Türkiye Gençlik Vakfı Kocaeli temsilcisi Yusuf Yazıcı, TÜGVA olarak hem dindar hem de ilmine ve sanatına düşkün bir nesil yetiştirmeyi hedeflediklerini belirterek, bu neslin yirmi sene sonra Türkiye'nin en iyi anne ve babaları olacağını vurgulamıştır (Gül, 2017: 5).

Bu çerçevede AK Parti yöneticileri, ideal gençlik tipini milli kimlik tanımına uygun biçimde yeniden şekillendirirken Cumhuriyet aydınları tarafından İslam düşünürü olması sebebiyle silikleştirilen Mehmet Akif Ersoy'u yücelterek inşa etmeye çalıştığı milli kimlik söylemini hem taçlandırmış hem de meşrulaştırmıştır.

2002 yılından günümüze kadar AK Parti milli kimlik söylemini, batılılaşma uğruna kendi öz değerlerini öteki kabul eden Cumhuriyet ideolojisiyle inşa edilen milli

kimliğin karışıklığı üzerinden kurgulamıştır ve geleneğe referansla yüceltmıştır. Bu sayede Türk siyasal hayatındaki iktidarı boyunca AK Parti, Türk toplumuna batının modernliğinin kendi örf ve ananelerimizle özdeşleştirildiği bir milli kimlik tanımı sunmuştur. AK Parti, bu yeni milli kimlik söylemiyle İslamiyet'i Osmanlı İmparatorluğu'nun halefi olan Türk toplumunun hakim kültürünün içerisine yeniden entegre etmiştir.

3.2.2. AK Parti'nin Milli Kimlik Tahayyülü ile Gerçekleştirilen Hükümet Politikaları

AK Parti de siyasi iktidarı döneminde benimsemiş olduğu milli kimlik söyleminin meşruluğunu kendisinden önceki tüm siyasi iktidarlar gibi eğitim aracılığıyla sağlayacaktır. Milli kimlik ideolojilerini toplumla özdeşleştirerek yeni bir nesil yetiştirmeyi amaçlayan siyasi iktidarlar için her zaman devlet eğitiminin ya da milli eğitimin amacı insanları kendi makinesine göre yani kendi politikalarına göre yetiştirmek olmuştur (Üken, 2016: 62) .

Bu çerçevede Recep Tayyip Erdoğan tarafından kurulan 59. Hükümetin AB politikaları kapsamında şekillendirdiği eğitim politikalarını, 2004 yılının Ağustosunun ilk haftasında, dönemin Milli Eğitim Bakanı Hüseyin Çelik, “Türkiye'nin Birikimi” olarak açıklamıştır (Bulaç, 2010: 188).

AK Parti'nin eğitim politikalarına yöneltilen eleştiriler üzerine 26 Ağustos 2004 yılında Hüseyin Çelik, yeni müfredatla ilköğretim ve ortaöğretim için düzenlenen eğitim programının, bir tepki sonucu oluşturulmadığının özellikle altını çizerek eski eğitim politikalarının “demokrasiye duyarlı” olmadığını bu nedenle yeni bir düzenleme gerçekleştirme kararı aldıklarını açıklamıştır (Ergüder, 2004: 1).

AK Parti tarafından, Türkiye Cumhuriyeti'nin geleceğini temsil edecek gençlerin, çağdaş demokratik küresel dünyaya entegre bir eğitim alması gerekliliği savunulmuştur. Bu bağlam da AK Parti hükümetin yeni eğitim stratejisini, laik, insan merkezli ve çağdaş uygarlık gereklerine uygun bir eğitim modeli olarak belirlemiştir (TBMM Genel Kurul Tutanağı, 2003b). Belirlediği bu stratejiyle AK Parti, eğitim alanında milli kimlik tahayyülüne paralel bir çerçeve çizerek toplumun tüm kesimini

kucaklayan bir politika izlemiştir. Bu süreçte özellikle Doğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu’da okula gidemeyen kız çocukları için ‘Haydi Kızlar Okula’ kampanyasını düzenlemiştir. Ayrıca okullarda ücretsiz kitap uygulamasına da geçilmiştir.

AB ile iyi ilişkilerin kurulmaya çalışıldığı bu dönemde AB üyeliği kapsamında tarih ders kitaplarında da yenilik yapılması gerekliliği gündeme gelmiştir ancak AK Parti’nin 2002-2007 yılları arasındaki siyasi iktidarı boyunca erken Cumhuriyet dönemi eğitim politikalarından çok farklı köklü bir değişiklik yapılmamıştır. AK Parti 60. hükümet döneminde ilk önceliğini eğitim politikalarına ayırmıştır. 60. hükümetin eğitim programı kapsamında AK Parti, eğitimin altyapısını iyileştirmeyi hedefleyerek, ilköğretim ve ortaöğretim düzeyindeki okulları, kültürel değerler etrafında bireye aidiyet duygusunun yüklendiği kimlik inşa süreci olarak kabul etmektedir (TBMM Genel Kurul Tutanağı, 2007). Recep Tayyip Erdoğan, 2007-2008 eğitim öğretim yılı açılış mesajında “eğitimin her alandaki kalkınmanın en önemli unsur olduğunu vurgulayarak, eğitim alanındaki eksiklikleri hızla gidermeyi öncelikli hedef olarak belirlediklerini” ifade etmiştir (*Yenişafak Gazetesi*, 2007).

AK Parti 60. hükümet döneminde belirledikleri eğitim politikalarıyla nitelikli vatandaş yetiştirmeyi hedeflemiştir. Bu amaçla bilimsel bilginin yanında ezber zihniyetinden vazgeçilerek bilişim teknolojileri, drama, tiyatro, heykel ve satranç gibi seçmeli derslerle öğrenciler düşünmeye ve sorgulamaya yönlendirilmiştir. Bu çerçevede bilişim sınıflarının sayısının artırılmasına önem verilmiştir. Ayrıca 60. hükümet döneminde her ile bir üniversite projesi kapsamında üniversitelerin sayısı da artırılmıştır. AK Parti’nin benimsediği yeni milli kimlik söylemine referansla 2009 yılında bazı üniversitelerde Kürtçe eğitim vermeye başlanmıştır. AK Parti gerçekleştirdiği bu atılımlarla 60. hükümeti döneminde tüm kimliklere baskı uygulanmadan kendi kültürel değerleri çerçevesinde yaşantılarını sürdürebileceklerinin garantisini vermek istemiştir. AK Parti politikalarına göre Laz, Çerkez, Türk ve Kürt gibi her etnik unsur saygındır ve kimliklerinin tanımaması gibi bir durum söz konusu değildir bu kimliklerin çatısı, üst kimliği Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlığıdır. Bu çerçevede Recep Tayyip Erdoğan ve AK Parti milletvekilleri, farklılıkların bu ülkenin zenginliği olduğunu sıklıkla vurgulayarak önceki dönemlerde oluşturulan farklılıkları reddeden milli kimliği eleştirmiştir.

Toplumun tüm kesimlerini kucaklayıcı tavırla, hükümet tarafından demokratikleşme adına gerçekleştirilen Kürt açılımı ve Alevi sorunlarına yönelik çözüm önerileri beraberinde 2009 yerel seçim süreci başlamıştır. 29 Mart 2009 yılında gerçekleştirilen yerel seçimler, medya ve diğer siyasi partilerle hükümet arasında, kutuplaşmanın yaşandığı bir seçim ortamında gerçekleştirilmiştir.

Nitekim AK Parti 29 Mart 2009 yerel seçimlerinden yüzde 38,39'luk bir başarıyla bir seçimi daha geride bırakmıştır. Ancak yerel seçimlerden birinci parti olarak çıkmasına rağmen AK Parti oylarında düşüş yaşamıştır. AK Parti'nin oylarının düşmesinde, Amerika Birleşik Devletlerin'de başlayan ekonomik kriz, Kürt açılımının yansımaları ve MHP ve CHP'nin bazı illerde birleşerek birbirlerini güçlü kılmaları etkili olmuştur. Recep Tayyip Erdoğan 29 Mart 2009 yerel seçimleri sonuçlarını AK Parti'nin kendi kendisiyle yarışı olarak değerlendirmiştir. Ayrıca AK Parti'nin kitle partisi olduğunu belirterek, millete hizmet için iktidara geldiklerini bir kez daha vurgulamıştır (*Sabah Gazetesi*, 2009).

Buke Koyuncu'ya göre, Recep Tayyip Erdoğan, kullanmış olduğu bu ifadeler le kendisi ve partisini Cumhuriyetin kuruluşuna ilişkin referanslardan yola çıkarak millete hizmet etmek için iktidara gelmiş bir kurtarıcı olarak konumlandırmaktadır (Koyuncu, 2014: 66). Diğer yandan AK Parti kendisine yöneltilen laiklik karşıtlığı iddialarını da bertaraf ederek, kendisini Atatürk ve Cumhuriyet ile özdeşleştirmektedir. Bu sayede AK Parti milletvekilleri, Mustafa Kemal Atatürk'ün ülkenin ortak değeri olduğunu sıklıkla vurgulayarak, Mustafa Kemal Atatürk'ü kendisiyle bütünleştiren Kemalizm ideolojisini de eleştirmektedirler.

Yeni milli kimlik söylemiyle laiklik karşıtı olarak adlandırılmak istemeyen AK Parti, 2011 genel seçim çalışmalarına, 'Türkiye Hazır Hedef 2023' seçim sloganı ile start vermiştir. AK Parti yöneticilerinin Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşunun yüzüncü yılını hedefleyen seçim beyannamesinde ilk önceliği 'sivil Anayasa' olmuştur (AK Parti, 2012: 17). Hedef 2023 Siyasi Vizyonu seçim sloganı AK Parti yöneticileri Cumhuriyet'in yüzüncü yılına sahip çıkarak Türk siyasal hayatındaki konumunu sağlamlaştırmıştır. AK Parti Hedef 2023 sloganıyla girdiği 12 Haziran 2011 genel seçimlerden, yüzde elliye yakın bir oy oranı ile birinci parti olarak çıkmıştır. Seçim sonuçlarının belli olmasıyla birlikte Recep Tayyip Erdoğan, demokrasi birlik ve

beraberlik çağrısı yaparak “bu gün benim milletim kazanmıştır, yetmiş dört milyonun hükümeti olacağız” ifadelerini kullanmıştır (*Hürriyet Gazetesi*, 2011). Recep Tayyip Erdoğan, inşa ettiği milli kimlik söylemine referansla kullandığı bu ifadelerle AK Parti’yi Türk toplumunun tamamıyla özdeşleştirmiştir.

Seçim sonuçlarının ardından, 6 Temmuz 2011 yılında 61. hükümet Recep Tayyip Erdoğan tarafından kurulmuştur. 61. hükümet dönemi siyasal çalışmaların en yoğun gerçekleştirildiği bir dönem olmakla birlikte AK Parti için bir dönüm noktası olmuştur. AK Parti yöneticileri, hükümet kurulduktan sonra Hedef 2023 seçim beyannamesinde de vurgulandığı gibi Türkiye Cumhuriyeti’nin yüzüncü yılına yakışır bir demokratikleşme atılımı gerçekleştirmek amacıyla sivil anayasa hazırlığına öncelik vermiştir.

Recep Tayyip Erdoğan tarafından, 61. hükümet programı sunuş konuşmasında partisinin ayrıştırıcı kimlik siyaseti yapmak yerine toplumun tüm değerlerine saygı gösteren milli kimliği esas aldığını ve bundan sonrada esas alacağını tekrar tekrar vurgulamıştır.

61. hükümet dönemi AK Parti’nin ‘muhafazakar demokrat’ siyasi ideolojisi çerçevesinde Türk milli kimliğini Osmanlı ve İslam vurgusu üzerinden yeniden inşa ettiği dönem olmuştur. Bu çerçevede 2011 yılı Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından ‘Mehmet Akif Ersoy’ yılı olarak ilan edilmiştir. Mehmet Akif Ersoy’a Cumhuriyet aydını tarafından II. Abdülhamid döneminde İslamcılığı savunduğu için İstiklal Marşı’nın yazarı olmasına rağmen gerekli önem gösterilmemiştir. Cumhuriyet’in ilk yıllarında Mehmet Akif Ersoy da İslami inanış ve görüşleri dolayısıyla Cumhuriyet aydınlarının titizlikle üzerinde durduğu kavmiyetçi bir anlayışı benimsememiştir. Bu nedenle Mehmet Akif Ersoy’un İstiklal Marşı dizlerinde Türk kelimesine rastlanmamaktadır (Mete, 2007: 76).

Recep Tayyip Erdoğan, AK Parti’nin 4. Olağan kongresinde “ kökü mazide olan gençlere her zaman inandığını ve her zaman güvendiğini belirterek, gençlerin gönül dünyalarını Fuzuli’nin, Mehmet Akif’in, Necip Fazıl’ın, Nazım Hikmet’in dizelerinden beslediklerini” vurgulamıştır (*Star Gazetesi*, 2012). Recep Tayyip Erdoğan, AK Parti’nin milli kimlik tahayyülüne uygun olarak şekillendirmek istediği gelecek nesiller

için Mehmet Akif Ersoy'un öncülüğünde İslam düşünürlerini referans noktası olarak tanımlamıştır.

AK Parti 61. hükümet döneminde, milli kimliği inşa etmenin en önemli araçlarından olan eğitim sisteminde gerçekleştirdiği yeni düzenlemeler aracılığıyla eğitim alanında bir dönüşüm başlatacaktır. AK Parti tarafından, 2011 yılında zorunlu eğitim süresi 12 yıla çıkartılmış, 2012 ve 2013 eğitim öğretim yılından itibaren, 12 yıllık zorunlu eğitim yönetmeliği kapsamında 4+4+4 şeklinde eğitim sistemine geçilmiştir. Bu yeni eğitim sistemi ile ilkokul ve ortaokullar yeniden ayrılmış, 28 Şubat post-modern darbe sonrasında ilkokul ve ortaokulların birleştirilmesiyle kapatılan İmam Hatip Ortaokulları ise yeniden açılmıştır (Koyuncu, 171-174: 2014).

Ayrıca bu yeni düzenleme ile ortaokul ve lise müfredatına Hazreti Muhammed'in Hayatı ve Kuran'ı Kerim dersi seçmeli ders olarak eklenmiştir. AK Parti tarafından sürekli gündeme getirilen, genel liseler, meslek liseleri ve imam hatip liseleri arasında eşitsizliğe neden olan katsayı farkı da 2012 yılından itibaren kaldırılmıştır. Bu yeni düzenlemeler çerçevesinde AK Parti üyeleri İslam'ı milli kimliğin içerisine yeniden dahil ederek, dindar bir nesil yetiştirmek istediklerini açıkça dile getirmiştir.

AK Parti'nin yeni milli kimlik inşa sürecinde 61. hükümet döneminde gerçekleştirdiği bu politikalar, laikliğe aykırı davranılarak Türkiye'de şariat yönetimi kurulmak istenildiği şeklinde ağır eleştirilere maruz kalmıştır. 61. hükümet politikalarına karşı yöneltilen eleştiriler kapsamında Amerika Birleşik Devletleri'nin, The Times dergisi yazarı Bobby Ghosh 18 Kasım 2011 tarihli "Erdoğan'ın Yolu" başlıklı makalesinde "AK Parti'yi eleştirenler yanıldılar; Türkiye İran olmadı. Üniversitelerdeki başörtüsü yasağını sessizce kaldırmasının dışında, Erdoğan'ın politikalarının Atatürk'ün mirasına bir saldırı olarak görülmesi zor, aksine Erdoğan tam bir batı onayı" ifadelerini kullanmıştır (Ghosh, 2012: 29).

Recep Tayyip Erdoğan, AK Parti'nin yeni milli kimlik söylemine paralel olarak gerçekleştirdiği politikalar ve dindar gençlik vurgusuna yönelik yöneltilen eleştirilere 'muhafazakar demokrat' siyasi kimliğe sahip olarak bizden ateist bir nesil mi yetiştirmemizi bekliyorsunuz? Biz muhafazakar demokrat, vatanının ve milletinin tarihten gelen ilkelerine sahip çıkan bir nesil yetiştireceğiz" diyerek cevap vermiştir (Hürriyet Gazetesi, 2012a). Recep Tayyip Erdoğan, geleneğe vurgu yaparak kullandığı

bu ifadelerle AK Parti olarak Osmanlı'nın dışlanmadığı milli kimlik tahayyülüne uygun bir nesil yetiştirmek istediklerini açıkça dile getirmiştir.

Hedef 2023 seçim beyannamesi kapsamında dünyanın onuncu büyük ekonomisine sahip ülke olmayı hedefleyen AK Parti, 21. yüzyıl bilişim çağına uygun bir biçimde eğitim kalitesini artırmayı amaçlamıştır. Bu amaçla 2012 yılında Fırsatları Artırma Teknolojiyi İyileştirme Hareketi Projesi kapsamında okullarda akıllı tahta ve tablet bilgisayar uygulamasına geçilmiştir.

Recep Tayyip Erdoğan, Fatih Projesi tanıtımı amacıyla düzenlenen törende, “hem çağdaş hem dindar bir nesil yetiştireceğiz, bu ülkenin çocukları ellerindeki tabletlerle dünyayı takip ederek milli ve manevi değerlerini tarihini ve medeniyetini en güzel şekilde öğrenecektir” demiştir (*Hürriyet Gazetesi*, 2012b). Recep Tayyip Erdoğan, Fatih Projesini tanıtmak amacıyla düzenlenen törende kullanmış olduğu bu ifadelerle dindar bir nesil yetiştirmek istediklerini tekrar tekrar vurgulamıştır. Ayrıca Recep Tayyip Erdoğan, batılılaşma gayesiyle Müslüman/Osmanlı'nın ötekileştirildiği milli kimliği, gelecek nesle aktarılabilmek için CHP'nin tek parti hükümeti döneminde köy enstitüleri ve halkevleri aracılığıyla uyguladığı dayatmacı eğitim politikalarını da eleştirmiştir.

61. hükümet döneminde AK Parti tarafından, eğitimde eşitliğin sağlanması amacıyla 2012 yılında dershanelerin kapatılması gündeme getirilmiştir. Dershanelerin kapatılmasının hükümet tarafından gündeme getirilmesiyle başlayan bu süreç AK Parti'nin FETÖ'nün dayandığı cemaate karşı net bir tavır almasını sağlamıştır. Recep Tayyip Erdoğan, büyük bir kısmının üniversite sınavına yönelik öğrenci yetiştiren dershanelerin kapatılması konusunun uzun süredir müzakere edildiğini belirterek, “biz her zaman şunu söyledik; vatandaşımızın bu konuda ezilmektedir görüyoruz ki üniversite hazırlık kursları belli bir doyuma ulaşmıştır, şimdi gelsinler okullaşsınlar” demiştir (*Türkiye Gazetesi*, 2012). Ayrıca Recep Tayyip Erdoğan, gerekli koşulların eksiliğini dile getirerek dershaneçilikle ilgili merdiven altı üretim benzetmesi de yapmıştır. Dershanelerin okullara dönüştürülme politikasının ardından bu dönemde ülkede büyük bir dersane ağına sahip olan FETÖ tarafından AK Parti ve hükümete karşı fütursuzca bir karalama kampanyası başlatılmıştır.

Bu bağlamda hükümet, devlet okullarında eğitim gören öğrencileri bir yıl boyunca gündelik hayattan soyutlayarak yarışa sokan dershanelerin belirli bir çerçevede özel okullara dönüştürülmesi konusunu talep ederek devlet teşviki ile bu okullara destek sağlayacaklarını belirtmiştir. Ancak ülkeyi bölmek isteyen FETÖ tarafından bu durum ideolojik bir şekilde hükümet ve devlet karşıtlığına dönüştürülmüştür.

17-25 Aralık Kumpas Olayları ile birlikte değerlendirilmesi gereken bu sürecin seyrinde AK Parti, ‘muhafazakar demokrat’ siyasi kimliğine uygun bir şekilde 2014 yılında ‘Büyük Medeniyet Yolunda İnsan, Demokrasi ve Şehir’ başlıklı yerel seçim beyannamesini halka sunmuştur. Beyannamenin sunuş kısmında, Recep Tayyip Erdoğan insan ve şehri birbiriyle özdeşleştirerek şu ifadeleri kullanmıştır.

Güzel insanların güzel şehirleri olmuştur. Pencereden baktığında Süleymaniye’yi, Sultanahmet’i, şadırvanları, hanları, kervansarayları, tabiatla ve insanla uyum içindeki evleri, o evlerin avlularını, çiçekle bezenmiş küpeşelerini, insan ruhuna huzur veren sokaklarını gören, bununla büyüyen çocuklar, medeniyet mirasımızı omuzlamış, kadim bir tarihten aldıkları ilhamla aydınlık bir istikbalin hayalini kurmuşlardır. AK Parti hareketi, tıpkı medeniyetler gibi şehirlerden yola çıkarak; şehri merkez olarak alıp bütün insanlığı kucaklayarak gelişmiş, büyümüş bir harekettir (AK Parti, 2015a: 9).

Recep Tayyip Erdoğan, seçim beyannamesinde kullandığı bu ifadelerle, AK Parti’nin toplumun tüm kesimlerini kucaklayıcı kitle partisi olduğunu bir kez daha hatırlatarak milli kimlik söylemine paralel olarak İstanbul ve diğer tüm şehirlerin tarihi geçmişine uygun bir şekilde yeniden inşa edileceğini vurgulamıştır. Ayrıca Recep Tayyip Erdoğan yayınladığı seçim beyannamesi ile AK Parti’nin topluma hizmet üretmek için iktidara geldiğini bir kez daha vurgulamıştır.

AK Parti 61. hükümet döneminde, kendisine yöneltilen tüm eleştirilere ve karalama kampanyalarına rağmen parti olarak ülkenin geleceğini temsil edecek gençlere ve onların fikirlerine her zaman önem verdiğini vurgulamıştır. Ayrıca 61. hükümet döneminde 2023 Siyasi Vizyonunda da belirlediği gibi demokratikleşme paketi kapsamında önce üniversitelerde ardından da kamuda başörtüsü yasağını kaldırmıştır. Bu sayede AK Parti muhafazakar demokrat siyasi kimliğiyle örtüşür şekilde toplumun farklılıkları üzerinde normalleşmeyi sağlamayı hedefleyerek farklılıklarla bir bütün olmanın altını çizmiştir. Seçimler yaklaşırken Recep Tayyip Erdoğan, “AK Parti gençliğinin eli sopalı ve Molotof kokteylli gençlik olmayacağını, bu gençliğin bilgisayarlarıyla birlikte ilmi düşüncüyü ön plana çıkartarak, ülkesini 21. yüzyıla yakışır şekilde temsil edeceğini” vurgulamıştır (Milliyet Gazetesi, 2014b).

Tüm bu gelişmelerin gölgesinde gerçekleştirilecek olan 30 Mart 2014 yerel seçimlerine AK Parti yöneticileri tarafından özel bir önem atfedilmiştir. Recep Tayyip Erdoğan ve AK Parti yöneticileri tarafından 30 Mart günü ülke üzerinde oynan tüm kirli oyunların bozulacağını altı çizilerek seçim süreci “İstiklal Mücadelesine” benzetilmiştir. AK Parti, bu istiklal mücadelesi benzetmesini “Millet Eğilmez, Türkiye Yenilmez” sloganlı seçim reklamı aracılığıyla da desteklemiştir. Seçim çalışmaları devam ederken Recep Tayyip Erdoğan, CHP’nin paralel yapı ile beraber çalıştığını vurgulayarak, 30 Mart yerel seçimlerini devletin tüm kademelerine yerleşmiş paralel yapı ile mücadele bir milat olarak adlandırmıştır. Recep Tayyip Erdoğan 11 Şubat 2014 yılında gerçekleştirdiği grup toplantısında, “30 Mart Türkiye düşmanlarının ve maşalarının kaybedeceği, aziz milletimin kazanacağı bir tarih olacak” demiştir (*Hürriyet Gazetesi*, 2014a).

30 Mart yerel seçim sonuçlarına göre AK Parti, yüzde 42,87’lik oy oranı ile birinci parti seçilmiştir. AK Parti, paralel yapıyla mücadelede bir dönüm noktası olarak adlandırdığı yerel seçimlerden halkın takdirini kazanarak çıkmış ve kendisine yöneltilen tüm suçlamaları bertaraf etmiştir. 30 Mart seçim sonuçlarının ardından Recep Tayyip Erdoğan, seçim sonuçlarını istiklal mücadelesi zaferiyle özdeşleştirerek halka seslenmiştir.

Recep Tayyip Erdoğan, Bosna Hersek, Kosova ve Avrupa’da AK Parti’yi destekleyenlere teşekkür ederek “Tıpkı Kurtuluş Savaşı öncesinde olduğu gibi dünyanın dört bir köşesinde ellerini semaya açıp, Türkiye’nin İstiklal Mücadelesine yürekleriyle, dualarıyla destek olan tüm kardeşlerimize şükran ve duygularımı sunuyorum demiştir” (AK Parti, 2014a). Recep Tayyip Erdoğan AK Parti’nin milli kimlik söylemine referansla kullanmış olduğu bu ifadelerle AK Parti’nin seçim zaferini ‘Kurtuluş Savaşı’ ile özdeşleştirerek seçim sonuçlarını yorumlamıştır.

30 Mart yerel seçim sonuçlarının ardından 11. Cumhurbaşkanı Abdullah Gül’ün görev süresinin dolması üzerine cumhurbaşkanlığı seçimleri gündeme gelmiştir. Türk siyasal hayatında cumhurbaşkanının ilk defa halk tarafından seçileceği bu süreçte AK Parti tarafından 61. Hükümetin Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan aday olarak gösterilmiştir. Recep Tayyip Erdoğan adaylığının açıklanmasının ardından “12. Cumhurbaşkanının halk tarafından seçilmesiyle vesayet siteminin sona ereceğini, halk

tarafından seçilmiş cumhurbaşkanı ve başbakan ile Türkiye'nin daha da büyüyeceğini hatta uçacağı vurgulamıştır” (Sabah Gazetesi, 2014). Ayrıca Recep Tayyip Erdoğan, cumhurbaşkanlığı adaylığı sürecinde her konuşmasında millete hizmet etmeye devam edeceğini hizmet siyasetini her zaman sürdüreceğini de vurgulamıştır.

10 Ağustos 2014 günü Recep Tayyip Erdoğan yüzde 51,79'luk oy oranı ile halk tarafından seçilen Türkiye Cumhuriyeti'nin 12. Cumhurbaşkanı olmuştur. Recep Tayyip Erdoğan seçim sandıklarının büyük bir çoğunluğunun açılmasının ardından 10 Ağustos gecesi Ankara'da gerçekleştirdiği balkon konuşmasında yeni Türkiye vurgusu yaparak şu ifadeleri kullanmıştır.

Milletimiz bir bayrağımız bir vatanımız bir devletimiz bir hepimiz aynı ecdadın, aynı kültürün ve aynı medeniyetin aynı tarihin evlatlarıyız, her birimiz bu devletin sahipleriyiz. Müslüman, Hristiyan, Musevi Süryani ve Alevi'den önce Türkiyeli vardır. Bu günden itibaren farklılıklarımızı zenginlik olarak görerek yeni bir istikbali inşa etmek istiyorum gelin birlikte farklı bir Türkiye Türk, Kürt, Laz, Çerkez, Boşnak, Roman, Pomak başörtülü ve başı açığın kutuplaştırılmadığı bir Türkiye inşa edelim (AK Parti, 2014b).

Recep Tayyip Erdoğan balkon konuşması sırasında kullandığı bu ifadelerle yeni Türkiye hayali çerçevesinde 12 yıllık başbakanlık süreci döneminde de vurguladığı gibi farklılıkların zenginlik olarak algılandığı homojenleştirilmediği bir milli kimlik tarifi yapmıştır.

Recep Tayyip Erdoğan'ın cumhurbaşkanı seçilmesinin ardından, AK Parti yeni genel başkanını belirlemek için 27 Ağustos 2014'te ilk defa olağanüstü kongre düzenlemiştir. AK Parti 1. Olağanüstü Kongresinde genel başkanlık görevine 61. hükümetin Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu getirilmiştir. Recep Tayyip Erdoğan bu gün sadece isimler değişiyor dediği olağanüstü kongrede gençlere teşekkür ederek şu ifadelerle seslenmiştir,

Gençler sizler bu milletin umudusunuz, sizler Sultan Alparslan'dan Osmangazi'ye, Fatih Sultan Mehmet'ten, Ulu Hakan Abdülhamit Han'a, Gazi Mustafa Kemal'den, Adnan Menderes'e, Turgut Özal'dan, Profesör Doktor Necmettin Erbakan'a uzanan bir kutlu davanın kahraman neferlerisiniz (AK Parti, 2014c).

Recep Tayyip Erdoğan kongrede bulunan gençlere hitap ederken kullandığı bu ifadelerle AK Parti'nin muhafazakar demokrat siyasi kimliği çerçevesinde şekillendirdiği milli kimlik söylemine paralel bir şekilde Selçuklu Devleti'nden başlayarak Osmanlı İmparatorluğu vurgusu yapmış, ardından Mustafa Kemal Atatürk'e

sahip çıkarak AK Parti'nin Cumhuriyet rejiminin savunucusu olduğunun bir kez daha altını çizmiştir.

Recep Tayyip Erdoğan'ın ardından Genel Başkanlık görevine getirilen Ahmet Davutoğlu'da kongrede AK Parti ile Osmanlı Devleti arasında bağlantı kurmuştur. Ahmet Davutoğlu, genel başkanlığa getirildiği tarihi kongrede, AK Parti olarak yeni bir Türkiye adına 12 yıl boyunca büyük bir yenilenme hareketi gerçekleştirdiklerinin altını çizmiştir.

Hep Birlikte Yeni Türkiye vurgusu yapılan kongrede Ahmet Davutoğlu konuşmasını şu ifadelerle devam ettirmiştir; “Osmanlı İmparatorluğu'nun 1402 yılında fetret dönemine girdiğini ve Fatih Sultan Mehmet'in fetret döneminden elli yıl sonra İstanbul'un kapılarını araladığını işaret ederek Osmanlı İmparatorluğu'ndan 600 yıl sonra fetrete düşen Türkiye Cumhuriyeti'nin, AK Parti politikalarıyla yeni bir medeniyete yeni bir yola yürüdüğünü vurgulamıştır” (AK Parti, 2014d).

Akif Pamuk, Ahmet Davutoğlu'nun 61. hükümet döneminde Dışişleri Bakanlığı'na getirilmesini AK Parti'nin Osmanlı İmparatorluğu vurgusunun en bariz örneği olarak yorumlamaktadır (Pamuk, 2014: 164). Akif Pamuk'un bu yorumu yapmasındaki en önemli neden Ahmet Davutoğlu'nun Türk dış politikasını yönlendiren Stratejik Derinlik adlı kitabıdır. Ahmet Davutoğlu, Stratejik Derinlik adlı kitabında Osmanlı İmparatorluğu'nu bulunduğu coğrafyadaki kültürlerin kesiştiği alan olarak görmekte ve ideal barış düzenini tesis eden devlet olarak tanımlamaktadır (Bölükbaşı, 2016: 187). Ahmet Davutoğlu hem Dışişleri Bakanlığı hem de Başbakanlık görev süresi boyunca AK Parti'nin muhafazakar demokrat siyasi kimliği bağlamında Cumhuriyetin ilanının ardından batılılaşma amacıyla ötekileştirilen Müslüman/Osmanlı İmparatorluğu'na sık sık vurgu yapmıştır.

Recep Tayyip Erdoğan'ın 12. Cumhurbaşkanı seçilmesinin ardından başbakan olarak seçilen Ahmet Davutoğlu, 62. hükümet döneminde yeni anayasa çalışmalarına önem verilmiştir. Ahmet Davutoğlu'nun başbakanlığı sürecinde AK Parti 7 Haziran genel seçimlerine hazırlanmış, seçim sonuçlarından 40,87 oy oranı ile birinci parti olmasına rağmen tek başına iktidar olamamış ve Ahmet Davutoğlu'nun başbakanlığında seçim hükümeti kurulmuştur. Nitekim AK Parti, istikrar vurgusu yaptığı 1 Kasım 2015 seçimlerinden Ahmet Davutoğlu'nun liderliğinde oy oranını artırarak yüzde 49,49 oy

oranı yeniden tek başına iktidara gelmiştir. Ahmet Davutoğlu 1 Kasım 2015 seçim sandıklarının açılmasının ardından Ankara’da gerçekleştirdiği balkon konuşmasında, “sizler iradenize sahip çıkarak sandığı birliği kardeşliği sağduyuyu seçtiniz. Sadece Türkiye’de değil tüm dünyada barışı hakim kılmak için oylarınız kullandınız” diyerek AK Parti’ye oy verenlere teşekkür etmiştir (*Milliyet Gazetesi*, 2015). Bu ifadelerle istikrar vurgusunun altını çizen Ahmet Davutoğlu 64. hükümetin başbakanı olmuştur, fakat AK Parti İkinci Olağanüstü Kongresinde genel başkanlık ve başbakanlık görevinden istifa ederek genel başkanlık görevini Binali Yıldırım’a devretmiştir. Böylece 65. hükümet 24 Mayıs 2016 tarihinde Binali Yıldırım tarafından kurulmuştur.

65. hükümet döneminde 15 Temmuz 2016 yılında Fetullahçı Terör Örgütü tarafından gerçekleştirilmek istenen darbe girişimiyle birlikte AK Parti’nin milli kimlik söyleminde bazı değişikliklere gidilmiştir. AK Parti ve Türkiye Cumhuriyeti için kırılma noktası olan bu hain darbe girişiminin ardından siyasi partiler kartlarını yeniden dağıtmak durumunda kalmıştır.

15 Temmuz 2016 sabahı MHP’nin genel başkanı Devlet Bahçeli “hükümetin yanındayız” ifadelerini kullanarak hükümete bu süreçte destek olmuştur. Nitekim 15 Temmuz 2016 yılından bu güne AK Parti ve MHP birlikte hareket etmiş ittifaklar yaparak iki seçim süreci atlattır.

Recep Tayyip Erdoğan, 3 Kasım 2016 yılında Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından düzenlenen Yaşayan İnsan Hazineleeri “Geleceğe Aktarılan Mirasın Temsilcileri” ödül töreni açılış konuşmasında 15 Temmuz 2016 tarihinin Türkiye Cumhuriyeti için bir dönüm noktası olduğunun altını çizerek “Cumhuriyetimizin 93 yıllık geçmişi boyunca arayışı içinde olduğumuz bileğimiz ve yüreğimizi aynı gaye için bir araya getirme sıkıntımızı 15 Temmuz’la birlikte geride bıraktığımızı düşünüyorum” demiştir (TCCB, 2016a). Bu bağlamda Recep Tayyip Erdoğan Türk milletinin “tek millet, tek bayrak, tek vatan ve tek devlet” ilkesinden yana olduğunu da her fırsatta vurgulamıştır.

Recep Tayyip Erdoğan, ödül töreni açılış konuşmasında kullanmış olduğu bu ifadelerle 2002 yılından günümüze kadar AK Parti yöneticilerinin muhafazakar demokrat siyasi ideolojiyle inşa ettiği toplumsal dinamiklere dayanan değişim ve dönüşümün lokomotif olan milli kimlik tahayyülünün amacını açıklamıştır. Recep

Tayyip Erdoğan bu konuşmasıyla AK Parti'nin millik tahayyülünün amacını gerçekleştirdiğini belirterek, AK Parti'nin milli kimlik tahayyülü çerçevesinde Türk milletinin “tek millet, tek bayrak, tek vatan ve tek devlet” ilkesiyle bir birine kenetlendiğinin altını çizmiştir.

3.2.3. AK Parti'nin Tarih Tasavvuru

AK Parti, İslamiyet'i referans alarak inşa ettiği milli kimlik söyleminde, Cumhuriyetin ilanı ile oluşturulan resmi tarih tasavvurunu reddetmektedir. Bu çerçevede AK Parti, milli kimliği inşa etmenin en önemli araçlarından biri olan resmi tarih anlatısını, Türk Tarih Tezi'nin karşıtlığı üzerinden yeniden şekillendirmiştir.

AK Parti, muhafazakar demokrat siyasi kimliğine referansla tanımladığı milli kimlik söylemi çerçevesinde, Osmanlı İmparatorluğu'nun hoşgörüsünü ön plana çıkarmaya özen göstermiştir. Recep Tayyip Erdoğan, Başbakanlığı ve Cumhurbaşkanlığı dönemi boyunca köksüz bir milletin ayakta kalmasının mümkün olmadığını sıklıkla vurgulayarak, Osmanlı tarihi kültür ve medeniyetini ön plana çıkartarak, geçmişe referansla geleceğin inşa edilmesi gerektiğinin altını çizmiştir. Bu bağlamda milli kimlik kavramını şekillendiren en önemli unsurlardan biri olan ortak tarihi bellek, AK Parti iktidarı döneminde Osmanlı İmparatorluğu'nun tarihi mirasına sahip çıkılarak yeniden şekillendirilmiştir.

Recep Tayyip Erdoğan ve AK Parti yöneticileri tarihsel olayları meydana getiren en önemli unsurun devletler olduğunu vurgulamaktadırlar. Bu bağlamda Türkler, Anadolu'ya geldikten sonra kurmuş oldukları Selçuklu Devleti, Osmanlı İmparatorluğu ve Türkiye Cumhuriyeti ile Orta Doğu'nun, hatta Avrupa'nın tarihini yeniden şekillendirmişlerdir (Kaplan, 2016a: 22). Ancak Cumhuriyetin ilk yıllarında tüm çalışmalarını Osmanlı İmparatorluğu'nun tarihsel geçmişine toptan bir reaksiyon olarak gerçekleştiren Cumhuriyet aydınları, Osmanlı İmparatorluğu'na ait tarihin Türk milletini geriye götüreceği gerekçesiyle, toplumun dini duygularını ve Osmanlı tarihini yok sayarak kendi tarihine mesafeli bir nesil yetiştirilmesine neden olmuştur (Kaplan, 2016b: 20-23). Kemalist tarih yazıcılığıyla Osmanlı İmparatorluğu'na düşman olarak kendi tarihinden kopuk bir şekilde yetiştirilen bu nesil bu durumuyla övünmektedir (Beyatlı, 2017a: 104).

1923-1945 yılları arasında CHP'nin tek parti iktidarı döneminde gerçekleştirdiği siyasi politikaları ve Kemalist tarihçiliğin Osmanlı tarihini yok saymasıyla birlikte Türk toplumunun hafızasında bir boşluk oluşturulmuştur. Toplumun hafızasında oluşturulan bu boşluk hissi 1945'lerin sonlarına doğru dini ve milli değerlerine sahip çıkan yeni bir nesli gün yüzüne çıkartmıştır. Ayrıca toplumun hakim kültürel özelliklerinin reddedilmesiyle oluşan bu boşluk hissi Türk siyasal hayatında toplumsal çatışmanın zeminini de hazırlanmıştır. Bu bağlamda yaşanan acı tecrübelerin ardından 1945'lerin sonlarına doğru toplumun dini ve milli değerlerine sahip çıkılması gerektiğini savunan neslin fikir bakiyesiyle yetiştirilen AK Parti yöneticileri, ortaya çıkan bu sorunları çözebilecek olan tarih anlayışının ideolojik resmi tarih olmadığına kanaat getirerek sosyal-kültürel tarihe yönelmiş olan resmi tarih tasavvurunu reddetmiştir (Köseoğlu, 2015: 81).

AK Parti, milli kimlik söylemine referansla inşa ettiği yeni tarih tasavvurunu, Fuat Köprülü'nün 'Muhafazakar Tarih Anlatısı' doğrultusunda kurgulamıştır. Köprülü'nün muhafazakar tarih anlatısına göre; İslamiyet'ten önceki Türk tarihini anlamadan İslamiyet'ten sonraki dönemleri, Osmanlı İmparatorluğu'nun tarihini anlamadan Türkiye Cumhuriyeti'nin tarihini açıklayabilmek mümkün değildir. Fuat Köprülü muhafazakar tarih anlayışıyla Kemalist tarihçiliğin tam aksine Osmanlı İmparatorluğu'nu Türk tarihinin en önemli parçası saymıştır (Alpay, 2013: 105).

12. Cumhurbaşkanı olarak Recep Tayyip Erdoğan, 29 Nisan 2016 tarihinde katıldığı Kut'ül Amare Zaferi'nin 100. Yıl dönümü töreninde Türk Tarih Tezi'ni reddettiğini belirterek şu ifadeleri kullanarak “ Her kim ki yenilgileriyle, zaferleriyle son 200 yılımızı hatta 600 yılımızı soyutlayıp eski Türk tarihinden Cumhuriyete atlıyorsa biliniz ki, o milletimizin de devletimizin de hasmıdır” demiştir (TCCB, 2016b). Recep Tayyip Erdoğan Kut'ül Amare Zaferi'nin 100. Yıl dönümünde kullanmış olduğu bu ifadelerle Fuat Köprülü'nün muhafazakar tarih anlayışında olduğu gibi Osmanlı İmparatorluğu'na sahip çıkarak, Türk Tarih Tezi'nin savunucusu olan Tek Parti CHP'sini ağır bir dille eleştirmiştir.

AK Parti'nin iktidarı döneminde, Osmanlı tarihinin önem kazanması ile resmi tarih yazımı tartışmaları yoğunluk kazanmıştır. Cemil Koçak'a göre, tartışmaların yoğunluk kazanmasının en önemli nedeni, yeni tarih anlayışının ortaya çıkmasıyla

birlikte resmi tarih anlatısı etrafında şekillendirilen tarih ders kitaplarında anlatılanların ve belirli ritüelleri tarih diye sunanların, gerçek tarihçiler karşısında çaresiz kalmasıdır (Koçak, 2014: 96).

Böylece 2000’li yıllarda pek çok tarihçi resmi tarih anlatısının yanlışlığına dikkat çekerek Türkiye Cumhuriyeti’nin Osmanlı İmparatorluğu’nun mirasçısı olduğunun altını çizmiştir. Resmi tarih tasavvuru hakkında İlber Ortaylı şu ifadeleri kullanarak, “Diliyle, diniyle, toprağıyla ve elbette insanlarıyla Osmanlı’nın halefi biziz; dolayısıyla Türkiye redd-i miras hakkına sahip değildir” demiştir (Ortaylı, 2016c: 95).

İlber Ortaylı’ya göre Selçuklu Devleti’ne vurgu yaparak Türkiye Cumhuriyeti’ne atlayan Türk Tarih Tezi, altı asırlık bir boşluktur. Türk milli kimliğini oluşturan en önemli unsur ise Osmanlı İmparatorluğu’nun tarihidir (Ortaylı, 2016d: 109-111).

Ayrıca AK Parti, milli kimlik tahayyülünü sadece Osmanlı İmparatorluğu medeniyet bakiyesi üzerinden meşrulaştırmamıştır. AK Parti, milli kimlik tanımını Mustafa Kemal Atatürk’e referansla da meşrulaştırmaktadır. AK Parti yöneticileri tarafından Cumhuriyet’in ilanının 100. yılı olan 2023 yılı AK Parti’nin “*Hedef 2023 Siyasi Vizyonu*” ile özdeşleştirilmiştir. AK Parti Cumhuriyet rejimine ve Mustafa Kemal Atatürk’e sahip çıkarak kendisini merkeze yerleştirerek ve kendisini devletle özdeşleştirerek toplumun tüm kesimini kucaklayıcı, gücünü halktan alan bir kitle partisi haline dönüştürmüştür.

Recep Tayyip Erdoğan 26 Şubat 2013 tarihli AK Parti grup toplantısında, millet kavramına değinerek 1940 tarihli Türk Antropoloji Enstitüsü Tarihçesi adlı kitap üzerinden resmi tarih anlatısını ve CHP’nin politikalarını eleştirmiştir. Recep Tayyip Erdoğan Mustafa Kemal Atatürk’e referansla şu ifadeleri kullanmıştır.

Bakınız 1 Mayıs 1920’de Gazi Mustafa Kemal Meclisi tanımlarken, burada maksut olan, Meclisi alinizi teşkil eden zevat yalnız Türk değildir, yalnız Çerkez değildir, yalnız Kürt değildir, yalnız Laz değildir fakat hepsinden mürekkep anasırı İslamiyedir, samimi bir mecmuadır diyor bizim millet anlayışımızı şekillendiren işte budur (Akşam Gazetesi, 2013).

Bu ifadelerle Recep Tayyip Erdoğan AK Parti’nin İslami referanslarla oluşturmaya çalıştığı milli kimlik tanımını meşrulaştırırken, çözüm süreci kapsamında Kürt Açılımı, Aleviler ve Romanlara karşı yürüttükleri politikalara karşı yöneltilen eleştirilere de açıklık getirmiştir. Nitekim AK Parti bu yeni milli kimlik söylemiyle

İslam'ın hoşgörüsünden yola çıkarak, Şeyh Edebali'ye, Hacı Bektaşî Veli'ye, Mevlana'ya, Yunus Emre'ye ve Mustafa Kemal Atatürk'e referansla, toplumun kültürel değerleri içerisinde yer alan tüm renkleri bir arada tutmayı hedeflemiştir. Bu nedenle Recep Tayyip Erdoğan ve AK Parti yöneticileri tarafından, Yunus Emre'nin "Yaratılanı severim yaratandan ötürü", Osman Gazi'nin fikir hocası olan Şeyh Edebali'nin "İnsanı yaşat ki devlet yaşasın" sözü parti politikalarıyla özdeşleştirilmiştir.

AK Parti yeni milli kimlik tahayyülü ile Cumhuriyet tarihine sahip çıkarak, yakın tarihe de sık sık vurgu yapmıştır. Cumhuriyet tarihi ile ilgili anlatılanların resmi tarih tasavvuru nedeniyle eksik anlatıldığını, hiç gerçekleşmemiş olayların olmuş gibi aktarıldığını ya da gerçekleşen olayların hiç anılmayarak unutturulmaya çalışıldığını belirten Cemil Koçak, resmi tarih anlatısının etkisinin AK Parti iktidarı ile kısmen kırılabilme aşamasına geldiğini vurgulamıştır (Koçak, 2014:157-161).

Bu süreçte Recep Tayyip Erdoğan tarihte gerçekleşen olayların özellikle gençler tarafından iyi analiz edilmesi gerektiğinin her zaman altını çizmiş yakın tarih vurgusuyla eleştiriler yapmıştır. Recep Tayyip Erdoğan, 24 Mayıs 2014 tarihinde Almanya'da gerçekleştirdiği bir konuşmasında, "Çok acılar yaşadık kimliklerimiz hep hakir görüldü, Türk, Kürt, Alevi, Sünni, diyerek maneviyatımızı yok saydılar" demiş ve konuşmasına kendine has üslubuyla başörtülü olduğu için meclise sokulmayan Merve Kavakçı'yı hatırlatarak devam etmiştir. Ardından halkın taleplerine hiçbir zaman saygı gösterilmediğinin altını çizerek, halk tarafından seçilen bir başbakanın Adnan Menderes'in antidemokratik yollarla görevine son verildiğini vurgulayarak idam edildiğini hatırlatmıştır (*Hürriyet Gazetesi*, 2014b). Recep Tayyip Erdoğan, Almanya'da gerçekleştirdiği bu konuşmasında Türk vatandaşlarına yakın tarih vurgusu yaptığı gibi, pek çok platformda da antidemokratik yöntemlerle hükümetlerin düşürüldüğü askeri darbeleri, başörtüsü yasağını, bu yüzden ortaya çıkan problemleri hatırlatarak dönemin siyasi partilerini eleştirmiştir.

Tüm bu gelişmelerin çerçevesinde AK Parti, iktidara geldiği 2002 yılından bu güne kadar İslami referanslarla şekillendirdiği yeni kimlik anlayışına paralel olarak kökleri Osmanlı İmparatorluğu'na dayanan yeni bir tarih anlatısı geliştirmiştir. AK Parti yöneticilerine göre, Türkiye Cumhuriyeti'nin yaşadığı kimlik sorununun temel nedeni, batılılaşma amacıyla İslam medeniyetinin de siyasi olarak merkez konumunda bulunan

Müslüman/Osmanlı Devleti'nin terk edilmesidir. Bu nedenle AK Parti'nin siyasi politikaları içerisinde Osmanlı İmparatorluğu vurgusu özel bir öneme sahip olmuştur.

AK Parti yöneticileri tarafından öze dönüş olarak yorumlanan Osmanlı tarihi vurgusu AK Parti'yi Neo-Osmanlıcılığın savunucusu haline getirmiştir. AK Parti yöneticileri tarafından uygulanan hükümet politikaları dış basında da Neo-Osmanlıcılık olarak algılanmış, Kanada'nın 20 Eylül 2011 tarihli *National Post* gazetesi, Türkiye Cumhuriyeti'ni Osmanlı İmparatorluğu'nun demokratik mirasçısı olarak adlandırmıştır (Segal, 2011: 46). Aynı şekilde Azerbaycan'ın 19 Eylül 2011 tarihli *Yeni Müsavat* gazetesi de, AK Parti politikalarını yeni Osmanlıcılık şeklinde değerlendirmiştir (Rövşenoğlu, 2011: 50). Ancak Neo-Osmanlıcılık politikası AK Parti tarafından kabul edilmemiştir.

AK Parti'nin yeni tarih anlatısıyla İstanbul'un Fethi, Çanakkale Zaferi ve Kutlu Doğum Haftası İslami referanslarla ön plana çıkartılarak yeniden şekillendirilmiştir. Böylece AK Parti iktidarı boyunca Osmanlı İmparatorluğu'na referansla güncellenen tarih anlatısı formal ve informal eğitim, milli bayramlar, çeşitli gün ve haftalarla meşrulaştırmıştır.

3.2.3.1. Ertuğrul Gazi'yi Anma ve Söğüt Şenlikleri

Kökü geçmişte gözü gelecekte bir Türkiye profili çizen AK Parti için Osmanlı İmparatorluğu'nun ilk başkenti olan Söğüt'ün ayrı bir önemi vardır. Türkiye Cumhuriyeti'ni Osmanlı İmparatorluğu'nun halefi olarak gören AK Parti, her yıl Bilecik ilinin Söğüt ilçesinde Osmanlı İmparatorluğu'nun kurucusu Osman Gazi'nin babası Ertuğrul Gazi'yi anmak ve gelecek nesillere hakim kültürü aktarmak amacıyla düzenlenen şenliklerde birlik beraberlik ve kardeşlik vurgusu yapmıştır.

Ertuğrul Gazi'yi Anma ve Söğüt Şenlikleri'ni, Türk toplumuna köklü medeniyetini hatırlatan bir fırsat olarak değerlendiren Recep Tayyip Erdoğan, barış ve hoşgörü vurgusu yaparak “Tasavvur ettiğimiz medeniyetin kökleri elbette bizde olacak, ama tıpkı Osman Gazi'nin rüyasında olduğu gibi dalları tüm dünyayı içine alacaktır. Çünkü coğrafi sınırların değil medeniyet gücünün esas alındığı bir çağda yaşıyoruz” ifadelerini kullanmıştır (*Hürriyet Gazetesi*, 2007). 63. hükümetin Başbakanı Ahmet Davutoğlu ise, 734. Ertuğrul Gazi'yi Anma ve Söğüt Şenlikleri kapsamında, Ertuğrul

Gazi ve Şeyh Edebali'yi, her zaman adaletin ve hoşgörünün savunuculuğunu yapmış devletin ilk mimarları olarak tanımlamıştır. Osmanlı Devleti'nin ilk başkenti Söğüt için ise, “600 yıllık tarih birikimine yön veren medeniyetin kökü, kuruluşun toprağı ifadelerini” kullanmıştır (AK Parti, 2015b).

Bu sayede Ertuğrul Gazi'yi Anma ve Söğüt Şenlikleri aracılığıyla AK Parti, demokrasi ve insan hakları üzerine kurulu sanat, edebiyat ve kültür alanında altı yüz yıllık birikimle oluşturulan Osmanlı medeniyet mirasına sahip çıkmıştır. Böylece AK Parti, milli kimliğin varlığı için olmazsa olmaz koşullarından biri olan ortak tarihi belleği köklü bir geçmiş, kültür ve medeniyet vurgusuyla resmi tarih anlatısının tam tersine Osmanlı İmparatorluğu'nun kuruluşu üzerinden yeniden güncellemiştir.

3.2.3.2. Diriliş Ertuğrul Dizisi ve Payitaht Abdülhamit Dizisi

Muhafazakar demokrat siyasi kimliğine referansla gelenekle modernlik arasında bağ kuran AK Parti, 21. yüzyıl ruhuna uygun şekilde televizyon, internet ve sosyal medya aracılığıyla toplumun hakim kültürel değerlerini gelecek kuşaklara aktarmayı hedeflemiştir. Böylece AK Parti'nin yeni tarih anlatısını destekleyen Diriliş Ertuğrul dizisi 10 Aralık 2014 tarihinden itibaren, Türkiye Radyo Televizyon Kurumu'nun (TRT) kanalı TRT1'de yayınlanmaya başlamıştır. AK Parti Hükümeti, Diriliş Ertuğrul dizisiyle, Osmanlı İmparatorluğu'nun kuruluşunu ve köklü medeniyet birikimini, Kayı boyunun lideri Ertuğrul Bey'in tarihsel deneyimleri üzerinden gelecek kuşaklara aktarmayı hedeflemiştir.

Recep Tayyip Erdoğan, 12. Cumhurbaşkanı olarak katıldığı 3 Mart 2017 tarihli 3. Milli Kültür Şura toplantısında Diriliş Ertuğrul dizisinin yurt içinde ve yurt dışında ilgiyle takip edildiğini belirterek, toplumun kültürel değerlerinin popüler kültür karşısında varlığını yitirmemesi adına bu tür projelerin özellikle desteklenmesi gerektiğinin altını çizmiştir (TCCB, 2017a). Recep Tayyip Erdoğan, 8 Mart 2017 tarihli TRT'nin Cumhurbaşkanı Özel Yayın programında, Diriliş Ertuğrul dizisini torunlarının ilgiyle izlediğini belirterek TRT'nin tarihten ilham alarak yayınladığı Diriliş Ertuğrul, Payitaht Abdülhamit gibi diziler aracılığıyla gelecek kuşaklara öz güven kazandırdığını vurgulamıştır (TCCB, 2017b).

TRT tarafından hazırlanan, Diriliş Ertuğrul ve Payitaht Abdülhamit dizileri topluma öz güven kazandırmanın yanında, AK Parti'nin Osmanlı İmparatorluğu'nun sevgi barış ve hoşgörü üzerine tesis ettiği medeniyet birikimini sahiplenerek genç nesillere aktarmak istediği tarih anlatısına paralel bir biçimde, Kemalist girdilerle oluşturulan resmi tarih tasavvurunu yeniden güncellemektedir. Bu bağlamda AK Parti'nin yeni tarih anlatısı içerisinde II. Abdülhamit'e de ayrı bir önem verilmiştir.

II. Abdülhamit Han, Fransız Devrimi'nin etkileriyle ve sömürgecilik mantığıyla işgal edilmek istenen Osmanlı İmparatorluğu'nun topraklarını Türk milli kimliğinin ön kimlik politikaları olarak adlandırılan İslamcılık fikriyatı ile bir arada tutmayı hedeflemiştir. Ancak II. Abdülhamit İslamcılık politikasını savunduğu için, Türklük fikrinin savunuculuğunu üstlenen İttihat ve Terakki Cemiyeti üyeleri ve İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin politikaları ile yetiştirilmiş Cumhuriyet aydınları tarafından Osmanlı İmparatorluğu'nun yıkılışından sorumlu tutulmuştur. Böylece II. Abdülhamit, Cumhuriyet aydınları tarafından Türk milli kimliğinin tamamlayıcısı olarak yeniden şekillendirilen tarih anlatısı aracılığıyla Türk benliğinin önüne İslamcılığı savunduğu için set çeken ve modernleşmeyi reddeden bir siyasetçi olarak gösterilmiştir. Nitekim AK Parti'nin inşa etmeye çalıştığı yeni tarih anlatısıyla birlikte bu algı kırılmaya başlamıştır.

Recep Tayyip Erdoğan, 12. Cumhurbaşkanı olarak katıldığı 10 Şubat 2015 tarihli, Kolombiya Externada Üniversitesinde düzenlenen 1915 Osmanlı İmparatorluğu'nun En Uzun Yılı Sempozyumu'nun açılış konuşmasında, Ortadoğu'da süren kanlı savaşların ve dünya ülkelerinin temel sorunu haline gelen terör meselesinin anlaşılabilmesi için Birinci Dünya Savaşı'nın iyi analiz edilmesi gerektiğini vurgulamıştır. Ortadoğu'nun Osmanlı İmparatorluğu egemenliği altında güvenli bir bölge olduğunu belirterek II. Abdülhamit Han'ın düşürülmesi ve Birinci Dünya Savaşı'nın kaybedilmesiyle birlikte kan ve gözyaşının durmadığı bir bölgeye dönüştürüldüğünün altını çizmiştir (TCCB, 2015b).

Recep Tayyip Erdoğan, katıldığı sempozyumda, AK Parti'nin tarih anlatısına referansla II. Abdülhamit Han'ın yönetim politikalarından örnek vererek Avrupa'nın Hasta Adam olarak adlandırdığı Osmanlı İmparatorluğu'nu barış ve güven tesis eden cihan devleti olarak yüceltmıştır.

Recep Tayyip Erdoğan, Milli Saraylar tarafından düzenlenen Sultan II. Abdülhamit Han ve Dönemi Sempozyumu'na gönderdiği açılış mesajında Sultan II. Abdülhamit'in resmi tarih anlatısı ile uğradığı haksızlığa vurgu yaparak, “parçalanmak üzere olan Osmanlı Devleti’ni 33 yıl boyunca yöneten II. Abdülhamit, her açıdan çok önemli bir şahsiyettir bu nedenle II. Abdülhamit’i iyi anlayarak, gelecek nesillere tanıtmalıyız” demiştir (*Sabah Gazetesi*, 2016a).

AK Parti'nin yeni tarih anlatısına referansla 65. hükümet Başbakan'ı Binali Yıldırım, AK Parti İstanbul il gençlik kolları tarafından, Haliç Kongre Merkezinde düzenlenen II. Abdülhamit Han'ı Anmak ve Anlamak adlı programda, II. Abdülhamit'in gençler tarafından iyi okunup anlaşılması gerektiğini vurgulamış, ardından şu ifadeleri kullanarak, “Değerli gençler II. Abdülhamit'i gerçek kaynaklardan okuyalım, bizler sizin yaşlarınızda okullardayken, bize Abdülhamid'i anlatmamak için her şeyi yaptılar” demiştir (AK Parti, 2017). Binali Yıldırım kullanmış olduğu bu ifadelerle resmi tarih anlatısının yanlışlığına dikkat çekerek, gençlerin tarihi iyi anlaması ve bundan ders çıkarması gerektiğinin altını çizmiştir.

Nitekim Recep Tayyip Erdoğan'ın eşi Emine Erdoğan, Yıldız Sarayı Müzesi Eser Kataloğu tanıtım programı açılış konuşmasında, Türkiye’de son yıllarda tarihe olan merakın arttığını vurgulayarak, AK Parti'nin dizi ve filmler aracılığıyla yürüttüğü politikaları, “Tarihi dizi, film ve televizyon programları geçmişi bugüne taşıyan gelecek nesiller için bir pusula niteliğindedir” şeklinde kullandığı ifadelerle özetlemiştir (*Milliyet Gazetesi*, 2017).

3.2.3.3. 1453 İstanbul'un Fetih Kutlamaları

İslamiyet'in son peygamberi Hazreti Muhammed tarafından Müslümanlara müjdelenen İstanbul, Fatih Sultan Mehmet tarafından 29 Mayıs 1453 tarihinde fethedilmiştir. Hazreti Muhammet tarafından Müslümanlara müjdelenen İstanbul, hem Osmanlı İmparatorluğu'nun başkenti olması hem de İslami referanslar taşıması nedeniyle Cumhuriyet aydınlarının milli kimlik tahayyülü gereği Cumhuriyet rejimi kurulurken yeni oluşumun dışarısında bırakılarak ötekileştirilmiştir.

Bu bağlamda Bizans İmparatorluğu'na ve Osmanlı İmparatorluğu'na başkentlik yapan dünya medeniyetlerinin beşiği olan İstanbul, 1950'li yıllara kadar taşra şehri

görünümünde kalmıştır (Koyuncu, 2014: 87). İstanbul'un bu ikincil durumu İstanbul'da doğup büyüyen ve kendisini İstanbul aşığı olarak adlandıran Recep Tayyip Erdoğan'ın 27 Mart 1994 yılında gerçekleştirilen yerel seçimlere RP adayı olarak katılması ve İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanlığı'na seçilmesiyle değişmiştir.

Buke Koyuncu'ya göre, Recep Tayyip Erdoğan'ın Büyükşehir Belediye Başkanlığı'na seçilmesiyle birlikte, RP'liler tarafından fetih söylemi yeniden canlandırılmıştır (Koyuncu, 2014: 89). Recep Tayyip Erdoğan'ın belediye başkanlığını kazanmasının ardından Milli Gençlik Vakfı tarafından İstanbul'un Fethi'nin 541. yıl dönümü dolayısıyla İnönü Stadı'nda düzenlenen fetih kutlamaları, İslam'ı referanslarla yeniden şekillendirilmiş ve İstanbul'un fetih kutlamalarında yeni bir döneme girilmiştir. Bu bağlamda RP'nin Genel Başkanı Necmettin Erbakan, 1994 yılında düzenlenen törende 541 yıl sonra İstanbul yeniden manen fetih edilmiştir demiştir.

RP'nin İstanbul'un fetih kutlamaları esnasındaki İslam vurgusu, Cumhuriyet rejiminin ve milli kimliğin oluşturulmasında etkili olan ve savunuculuğunu üstlenen silahlı kuvvetlerin gözünden kaçmamıştır. Böylece 28 Şubat 1997 yılında gerçekleştirilen post-modern darbe sonrasında kurulan 55. hükümet, İstanbul fetih kutlamalarında siyasi içeriklere yer verilmeyeceğini açıklamıştır. Ardından 29 Mayıs 1453 İstanbul'un Fethi'nin yıl dönümü dolayısıyla her yıl İstanbul'da düzenlenen etkinliklerin İstanbul Valiliği tarafından organize edilmesine karar verilmiştir (*Hürriyet Gazetesi*, 1998). Böylece valilik tarafından düzenlen resmi törenlerde, ordunun yani Türk Silahlı Kuvvetleri'nin etkisi hissedilmiştir, 1998 yılından 2003 yılına kadar geçen süre zarfında gerçekleştirilen törenlerle ordu fetih kutlamalarına sahip çıkarak, Fatih Sultan Mehmet üzerinden bilimsellik ve modernlik vurgusu yapmıştır (Koyuncu, 2014: 92-93).

29 Mayıs 1453 yılında Fatih Sultan Mehmet'in İstanbul'u fethetmesi dolayısıyla düzenlenen fetih kutlamaları, AK Parti'nin 2002 yılında genel seçimleri kazanarak iktidara gelmesiyle birlikte, AK Parti'nin milli kimlik söylemine paralel olarak Müslüman/Osmanlı vurgusuyla yeniden şekillendirilmiştir. AK Parti, milli kimlik tanımına paralel olarak gerçekleştirdiği yeni tarih anlatısıyla birlikte fetih kutlamalarını her yıl düzenlenen çeşitli etkinliklerle birlikte sivilleştirerek festival havasına dönüştürmüştür.

Bu bağlamda İstanbul Büyükşehir Belediyesi, İstanbul'un fethinin 554. yıl dönümü dolayısıyla görkemli bir organizasyona imza atmıştır. 29 Mayıs 2007 tarihinde gerçekleştirilen etkinlikler kapsamında, ilk defa ışık, su ve görüntü teknikleri kullanılarak, İstanbul'un Fethi'ni anlatan 'Fetih' filmi haliç üzerine kurulan su perdesine yansıtılmıştır. Ardından havai fişek, lazer ve ışık gösterileriyle birlikte Haliç'te düzenlenen etkinlikler sona ermiştir. Ayrıca etkinlikler kapsamında, resim sergisi, halk oyunları gösterisi, fetih koşuları ve konserler düzenlenmiştir.

AK Parti'nin tarih anlatısına uygun şekilde yeniden şekillendirilen İstanbul'un Fetih anlatısı, 2009 yılında İstanbul Büyükşehir Belediyesi tarafından yapımı tamamlanan Türkiye'nin ilk panoramik müzesi olma özelliğine sahip 'Panorama 1453 Tarih Müzesi' aracılığıyla somut bir içeriğe kavuşturulmuştur. Recep Tayyip Erdoğan Panorama 1453 Tarih Müzesi'nin açılış konuşmasında, AK Parti'nin geçmiş ile gelecek arasında bağlantı kuran yeni tarih anlatısına vurgu yaparak, "İnanıyorum ki, bugün burada İstanbul'un tarihi kimliğini ve tarihi mekânlarını yeniden ihya eden bu düzenlemeyle kendi kültür dünyamızın raylarını döşüyoruz, tarihimizdeki İstanbul'u canlandırıyoruz gençlerimize öz güven kazandırıyoruz" demiştir (*Milliyet Gazetesi*, 2009).

İstanbul'un Fethi'nin 563. yıl dönümü "Yeniden Diriliş Yeniden Yükseliş" sloganıyla yeni kapıda düzenlenen görkemli bir törenle kutlanmıştır. İstiklal Marşı'nın okunması ve Kuran-ı Kerim tilavetiyle başlayan program da Diriliş Ertuğrul dizisinin bazı oyuncularından da şiirler okunmuştur. Program üç boyutlu teknolojiye yararlanılarak fetih zaferinin canlandırılmasının ardından gerçekleştirilen çeşitli ışık, ses ve havai fişek gösterileriyle tamamlanmıştır. Recep Tayyip Erdoğan, İstanbul'un Fethi'nin 563. yıl dönümü kapsamında düzenlenen törende, özellikle Fatih Sultan Mehmet'in 21 yaşında bu zaferi kazandığına dikkat çekerek "Fetih askeri teknolojinin o dönemdeki zirvesidir" demiştir (*Sabah Gazetesi*, 2016b).

AK Parti İktidarı boyunca düzenlenen bu etkinliklerle İstanbul'un fethi, AK Parti'nin Müslüman/Osmanlı vurgusuyla şekillendirdiği milli kimlik tanımına uygun olarak ulusal tarihin bir parçası haline getirilmiş, fetih kutlamaları aracılığıyla Osmanlı medeniyetine referansla hoşgörü, barış ve adalet vurgusu yapılarak Osmanlı'nın köklü tarihine sahip çıkılmıştır. Ayrıca AK Parti tarafından, İstanbul'un fetih kutlamalarında,

Fatih Sultan Mehmet'in yöneticiliğine ve mühendislik zekasına ayrı bir önem atfedilerek Fatih Sultan Mehmet'in özellikle gençler tarafından örnek alınması gereken önemli bir şahsiyet olduğunun altı çizilmiştir.

3.2.3.4. Tarih Tasavvuru ile Şekillendirilen Şehir Mimarisi

Türkiye Cumhuriyeti'nin bütün yerleşim birimlerini yaşanabilir marka şehirler haline dönüştürmeyi amaçlayan AK Parti, tarih tasavvuruna referansla Osmanlı İmparatorluğu'nun tarih vurgusunun öne çıkartıldığı çevre şehircilik politikaları gerçekleştirmektedir.

Recep Tayyip Erdoğan 08 Kasım 2017 tarihli 'Şehircilik Şurası' toplantısında, Yahya Kemal'e atıfta bulunarak "Ecdat bir yere yerleşeceği zaman önce mescidini yapar onun yanına hamamını kondurur yakınında mezarlığını seçer sonra bunların etrafına evlerini inşa eder toprak böylece imana gelir diyor, bizim şehirlerimizde İstanbul'da işte böyle kuruldu" demiştir (TCCB, 2017c). Tarihin sadece bilgi edinilen okunan bir şey olmadığının farkında olan Recep Tayyip Erdoğan İstanbul'a yapılan yatırımları ve İstanbul sevgisini dile getirirken kendisi gibi İstanbul aşığı olan Yahya Kemal Beyatlı'ya çok sık atıfta bulunur.

Recep Tayyip Erdoğan 8 Aralık 2018 tarihli Üsküdar Toplu Açılış töreninde gönül belediyciliğinin altını çizerek. Yahya Kemal'in Bir Başka Tepeden şiirini okumuştur.

Sana Dün bir tepeden baktım aziz İstanbul!

Görmedim gezmediğim, sevmediğim hiçbir yer.

Ömrüm oldukça, gönül tahtıma keyfince kurul!

Sade bir semtini sevmek bile bir ömre değer (Beyatlı, 2017b: 13).

Recep Tayyip Erdoğan, Bir başka tepeden şiirinin "Ömrüm oldukça, gönül tahtıma keyfince kurul" dizelerinden yola çıkarak "Biz de bura da diyoruz ki İstanbul gönül tahtımızın baş köşesinde yer alacaktır" demiştir.

Recep Tayyip Erdoğan'ın Yahya Kemal Beyatlı'yı yüceltmesindeki önemli nedenlerden birisi Yahya Kemal'in tarih bakış açısidir. Yahya Kemal'in tarih bakış açısına göre, Türk milliyetçisi milletin tarihine gönül vermelidir ve bu nedenle Türk

milleti Osmanlı tarihine tutkun olmalıdır. Bu nedenle Recep Tayyip Erdoğan ve AK Parti yöneticileri tarafından 2002 yılından günümüze kadar Yahya Kemal'in şiirlerine özel bir önem atfedilmiştir (Kaplan, 2016a: 56).

AK Parti'nin tarih bakış açısının en önemli göstergelerinden bir tanesi de İstanbul'a yapılan üçüncü köprüye verilen isimdir. AK Parti'nin tarih tasavvuruna referansla üçüncü köprünün adı 'Yavuz Sultan Selim' köprüsü olarak belirlenmiştir. Yavuz Sultan Selim köprüsü örneğinde olduğu gibi Körfez Geçiş köprüsünün adı da AK Parti'nin tarih tasavvuruna referansla Osman Gazi köprüsü olarak belirlenmiştir. Aynı şekilde 2014 yılında Beştepe'de açılan Cumhurbaşkanlığı Külliyesi'nin, mimari şeklide AK Parti'nin tarih tasavvuruna referansla belirlenerek inşa edilmiştir. AK Parti'nin siyasi iktidarı döneminde inşa edilen tüm kamu binalarında Selçuklu ve Osmanlı İmparatorluğu'nun mimarisinin esintileri bulunmaktadır

SONUÇ

Mutlak Monarşinin aşırılıkları üzerine gerçekleştirilen 1789 Fransız Devrimi'nin ardından ortaya çıkan ulus-devlet inşa sürecinde milliyetçilik akımının etkisiyle birlikte kolektif kimliğin bir versiyonu olan milli kimliğin inşa süreci de başlamıştır. Türk milli kimliğinin inşa süreci ise, Osmanlı İmparatorluğu'nun erken modernleşme süreci olarak adlandırabileceğimiz Tanzimat Dönemi'nden başlayarak İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin politikalarıyla şekillendirilen ve Cumhuriyetin ilanına uzanan süreç, tarihsel devamlılık içerisinde Türkiye Cumhuriyeti'nin ilanı ile yeni bir ivme kazanmıştır.

Türkiye Cumhuriyeti'nin ilanın ardından cumhuriyet aydınları Fransa Devleti'nin uluslaşma sürecini örnek alarak Türkiye Cumhuriyeti'nin ulus-devlet inşa sürecinde Türk milletinin Osmanlı İmparatorluğu ile bağdaştırılmaması adına her alanda yenilik yapmaya yönelmiştir. Türkiye Cumhuriyeti'nin ilanın ardından Cumhuriyet aydınları Türklük fikri çerçevesinde izlemiş oldukları milli kimlik politikalarıyla milli kimliğin biz ve öteki kavramının inşa sürecinde kullanılan en önemli araçlardan biri olan toplumun ortak tarih anlatısını Müslüman/Osmanlı İmparatorluğu'nun karşıtlığı üzerinden şekillendirmiştir.

İmparatorluktan ulus-devlete geçiş aşaması olarak alandırabileceğimiz bu süreçte Cumhuriyet aydını resmi tarih anlatısı ile Osmanlı İmparatorluğu karşısında Türkiye Cumhuriyeti'ni ve Türk milletini inşa etmeyi amaçlamıştır ancak Türk Tarih Tezi ile Türk toplumu kendi öz kültürel değerlerinden kopartılarak toplumun hafızasında bir boşluk hissi oluşturulmuştur. Bu nedenle de Cumhuriyet'in ilk yıllarında Fransız uluslaşma süreci örnek alınarak Türk Tarih Tezi ile uygulanan milli kimlik politikaları, çok uluslu bir İmparatorluğun mirasçısı olan Türk milletini tek bir çatı altında toparlayamamıştır. Türk Tarih Tezi ile inşa edilmek istenen milli kimlik fikri ise Türkiye Cumhuriyeti'nin ilanından günümüze kadar gelen süreçte kimlik krizine dönüşmüştür.

Tek Parti CHP'si iktidarı döneminde Cumhuriyet aydını toplumun ne hissedip ne düşüneceğini belirlemek isterken İslamiyet'i yok sayarak toplumu ayıştırmıştır. Toplumun ayıştırılarak kutuplaşmasına neden olan Müslüman/Osmanlı'nın yok sayıldığı milli kimlik politikaları nedeniyle Türk siyasal hayatı sık sık kesintiye

uğramıştır. İslamcı olduğu gerekçesiyle pek çok siyasi parti kapatma davası ile karşı karşıya gelerek kapatılmıştır. Bu çerçevede 2002 yılında tek başına iktidara gelen AK Parti ise, siyasal iktidarı döneminde İslamiyet'in hoşgörüsünü referans alarak Türk toplumunu kendi geçmişiyle barıştıran milli kimlik inşa etmeyi hayal etmiştir.

2002 yılında AK Parti'nin iktidara gelmesiyle birlikte Tek Parti CHP'sinin mili kimlik politikalarının üzerine tartışmalar yeniden yoğunlaşmıştır. Muhafazakar Demokrat siyasi kimliğe sahip AK Parti yöneticileri tarafından her platformda Yunus Emre ve Mevlana'ya başvurularak İslamiyet'in hoşgörü dini olduğu özellikle vurgulanmıştır. Başta Recep Tayyip Erdoğan olmak üzere AK Parti yöneticileri tarafından, İslamiyet'in hoşgörüsüne referansla inşa edilmek istenen milli kimliğin tanımı yapılarak Türk gençliğinin kesinlikle kendi öz değerlerine ve kendi tarihine sahip çıkan kimseyi ayırtırmadan ilmin peşinde koşan bir gençlik olması gerektiğinin altı çizilmiştir

AK Parti, 2002 yılından günümüze kadar muhafazakar demokrat siyasi ideolojine referansla inşa ettiği milli kimlik tahayyülü ile, Cumhuriyet aydınlarının ve Kemalist tarih yazarlarının İslamiyet'i ulus kimliğinin arkasında ikinci planda bırakarak ortaya çıkardığı kimlik krizini, normalleştirerek devlet ve toplumu birbiriyle barıştırmıştır. Bu bağlamda AK Parti milli kimlik tahayyülünü, Fuat Köprülü'nün muhafazakar tarih anlayışına referansla şekillendirdiği tarih tasavvuruyla destekleyerek sağlam temeller üzerinden yeniden inşa etmiştir.

Bu süreçte başta Recep Tayyip Erdoğan olmak üzere AK Parti yöneticileri tarafından Türk Tarih Tezi'nin eksikleri dile getirilerek tarihin yazılan değil yaşanan bir olgu olduğu özellikle vurgulanmıştır. AK Parti yöneticileri benimsedikleri tarih anlatısıyla, Türk toplumunu oluşturan kültürel değerlerin tamamına yakınının altı yüzlük yıllık bir tarihi geçmişe dayandığının her zaman altını çizmiştir. Ayrıca Kemalist tarih yazarları tarafından modernliğin düşmanı olarak aktarılan Osmanlı İmparatorluğu'nun parçalanmasından sorumlu tutulan II. Abdülhamid'e özel bir önem atfedilmiştir.

AK Parti yöneticileri tarafından, Fatih Sultan Mehmet, Yavuz Sultan Selim ve II. Abdülhamid gibi başarılı devlet adamları hükümet politikaları ve parti politikalarıyla her platformda ön plana çıkartılarak kendi tarihine öz kültürüne düşman olarak

yetiştirilen bir neslin aksine Osmanlı İmparatorluğu'nun tarihine sahip çıkan kendi tarihindeki başarılarıyla övünen bir nesil inşa edilmek istenmiştir. Bu nesil, sadece Osmanlı İmparatorluğu'nun tarih bakiyesiyle şekillendirilmeyerek, Osmanlı İmparatorluğu'nun tarihiyle birlikte Türkiye Cumhuriyeti ve Mustafa Kemal Atatürk'e de sahip çıkılarak şekillendirilmiştir.

Nitekim AK Parti'nin milli kimlik tahayyülü ile izlemiş olduğu kimlik politikaları, Türk toplumunu kendi öz kültürüyle barıştırarak Osmanlı bakiyesine sahip çıkmaya başlayan kendi geçmişini yok saymayan ayrıştırmadan uzak bir nesil inşa etmeyi temelde amaç edinmiştir. Kendisiyle barışan bu nesil ile Osmanlı İmparatorluğu'nu ötekileştiren Türk Tarih Tezi karşısında önemli bir alternatif inşa edilebilmektedir.

KAYNAKÇA

- Ahmad, Feroz (2011), *Modern Türkiye'nin Oluşumu* (Çev. Yavuz Alogan), 9. Baskı, Kaynak Yayınevi: İstanbul.
- Akça, Neval (2007), *Demokrat Parti İktidarından 1980 İhtilaline Eğitim Politikaları ve Bu Politikaların Tarih Ders Kitaplarına Yansıması*, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- Akçam, Taner (1993), "Ulusal Meseleye Bir Kollektif Kimlik Sorunu Olarak Yaklaşmak", *Birikim*, S:45-46 ss.24-32.
- Akçura, Yusuf (2016), *Üç Tarz-ı Siyaset*, 3. Baskı, Ötüken Yayınevi: İstanbul.
- Akçura, Yusuf (2017), "Tarih Yazmak ve Tarih Okutmak Usullerine Dair", Ahmet Şimşek - Ali Satan (Haz.); *Milli Tarihin İnşası*, 1. Baskı, Yazıgen Yayınevi: İstanbul, ss.151-196.
- Akdoğan, Yalçın (2003), *Muhafazakar Demokrasi*, 1.Baskı, AK Parti Tanıtım Medya Yayıncılık: Ankara.
- Akıncı, Abdolvahap (2014), "Osmanlı Devleti'nde Milli Kimlik İnşasında Okul", *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S:19, ss.1-24.
- AK Parti (2012), *AK Parti 2023 Siyasi Vizyonu*, AK Parti Tanıtım Medya Yayıncılık: Ankara.
- AK Parti (2014a), "İstiklal Mücadelesine Sahip Çıktınız", [Erişim: 5 Nisan 2019, <http://www.akparti.org.tr/tbmm/haberler/istiklal-mucadelesine-sahip-ciktiniz/618351>].
- AK Parti (2014b), "Recep Tayyip Erdoğan'ın 12. Cumhurbaşkanlığı Balkon Konuşması", [Erişim: 5 Nisan 2019, <http://m.akparti.org.tr/site/haberler/12.-cumhurbaskani-erdoganin-cumhurbaskanligi-balkon-konusmasinin-tam-metni/66015#11>].
- AK Parti, (2014c), "Recep Tayyip Erdoğan'ın AK Parti 1. Olağanüstü Kongre Konuşması", [Erişim: 5 Nisan 2019, <http://m.akparti.org.tr/site/haberler/basbakan-erdoganin-ak-parti-1.-olaganustu-buyuk-kurultayinda-yaptigi-konusm/66343#11>].
- AK Parti, (2014d), "Ahmet Davutoğlu'nun AK Parti 1. Olağanüstü Kongre Konuşması", [Erişim: 5 Nisan 2019, <https://m.akparti.org.tr/site/haberler/sayin-davutoglusun-ak-parti-1.-olagustu-buyuk-kurultayinda-yaptigi-konusman/66351#11>].
- AK Parti (2015a), *2014 Yerel Seçimleri Seçim Beyannamesi*, AK Parti Tanıtım Medya Yayıncılık: Ankara.

- AK Parti (2015b), “Başbakan Ahmet Davutoğlu’nun Ertuğrul Gazi’yi Anma ve Söğüt Şenlikleri Mesajı”, [Erişim: 20 Haziran 2019, <http://bypass.teskilat.akparti.org.tr/site/haberler/basbakan-davutoglugunun-ertugrul-gaziyi-anma-ve-sogut-senlikleri-mesaji/77726#1>].
- AK Parti, (2017), “II. Abdülhamid Han’ı Andık”, [Erişim: 20 Temmuz 2019, <http://www.akpartigencistanbul.com/haber/ii-abdulhamid-hani-andik-37>].
- Akşam (26 Şubat 2013), “Atatürk’te Bizim Gibi Bunalmış”.
- Akşin, Sina (2014), *Jön Türkler ve İttihat ve Terakki*, 7. Baskı, İmge Kitabevi: Ankara.
- Alpay, Yalın (2013), “Fuat Köprülü’nün Muhafazakar Ulusal Tarih Tezi Kurgusu”, *Muhafazakar Düşünce Dergisi*, S:38, ss.83-126.
- Andı, Tahir Fatih (2016), *Sağlam İrade Asım’ın Neslinden Bir Usta Recep Tayyip Erdoğan*, 4. Baskı, Hat Yayınevi: İstanbul.
- Anderson, Benedict (2015), *Hayali Cemaatler* (Çev. İskender Savaşır), 8. Baskı, Metis Yayınevi: İstanbul.
- Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu (2006), *Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri I-III (Açıklamalı Dizin İle)*, Divan Yayıncılık: Ankara.
- Atatürk, Mustafa Kemal (2007), *Nutuk*, 4. Baskı, Elips Kitabevi: Ankara.
- Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, (Eylül 2010), “Tarihçe”, [Erişim: 10.Mayıs.2017, <https://www.ayk.gov.tr/s9-hakkmzda/tarihce/>].
- Atay, Falih Rıfkı (1968), *Çankaya*, Pozitif Yayınevi: İstanbul.
- Aydos, Serpil (2009), *Türkiye’nin Tanıtım Filmlerinde Ulusal Kimlik Anlatısı*, Yayınlanmış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Ayrancı, İlhami (2014), “Cumhuriyet Döneminde Yapılan İlk Resmi İslam Tarihi Çalışmaları (Tarih II Orta Zamanlar Ders Kitabı Örneği)”, *Dini Araştırmalar Dergisi*, S: 45, ss.115-136.
- Balibar, Etienne ve Wallerstein, Imanuel (2013), *İrk Ulus Sınıf: Belirsiz Kimlikler* (Çev. Nazlı Ökten), 5. Baskı, Metis Yayınevi: İstanbul.
- Banarlı, Nihat Sami (2001), *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi* 2, 1. Baskı, MEB Yayınları: İstanbul.
- Banarlı, Nihat Sami (2008), *Tarih ve Tasavvuf Sohbetleri*, 4. Baskı, Kubbealtı Yayınevi: İstanbul.
- Başaran, Gökçe (2007), “Bellek Yönetimi ve Edebiyat: Türk Ulusal Kimliğinin İnşası ve Tarihi Romanlar”, *Kültür ve İletişim Dergisi*, S:10(2), ss.63-91.

- Baytal, Yaşar (2000), “Tanzimat ve II. Abdülhamid Dönemi Eğitim Politikaları”, *Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, S:11, ss.23-32.
- Belge, Murat (1997), “Milliyetçilik” 70’lerin Birikimi, S:23, ss.50-61.
- Belge, Murat (2003), “Milliyetçilik ve Sol”, *Birikim*, S:165, ss.27-30.
- Beyatlı, Yahya Kemal (2017a), *Tarih Musahabeleri*, 4. Baskı, İstanbul Fetih Cemiyeti Yayınevi: İstanbul.
- Beyatlı, Yahya Kemal (2017b), *Kendi Gök Kubbemiz*, 45. Baskı, İstanbul Fetih Cemiyeti Yayınevi: İstanbul.
- Bilgili, Ali Sinan (2014), “Eğitim Programlarımızda Türk-İslam Sentezi Meselesi (1980-2000 Yılları Arasındaki Tartışmalara Bir Projeksiyon)”, *Kafkas Üniversitesi Eğitim Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S:1, ss:1-13.
- Bilgin, Nuri (1994), *Sosyal Bilimlerin Kavşağında Kimlik Sorunu*, Ege Yayınevi: İzmir.
- Bölükbaşı, Yusuf Ziya (2016), *Dış Politika Yapım Sürecinde Milliyetçiliğin Rolü: AK Parti Örneği*, Doktora Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.
- Bora, Tanıl (1998a), *Türk Sağının Üç Hali: Milliyetçilik, Muhafazakarlık, İslamcılık*, 1.Baskı, Birikim Yayınları: İstanbul.
- Bora, Tanıl (1998b), “Milli Tarih ve Devlet Mitosu”, *Birikim*, S:105-106, ss.83-93.
- Bozkurt, Mahmut Esat (2010), “Birinci Türk Tarih Kongresi Açılış Nutku”, Türk Tarih Kurumu (Haz.); *Birinci Türk Tarih Kongresi Konferanslar Muzakere Zabıtları*, Türk Tarih Kurumu Basımevi: Ankara, ss.5-13.
- Bulaç, Ali (2010), *Göçün ve Kentin İktidarı: Milli Görüş’ten Muhafazakar Demokrasi’ye AK Parti*, 1. Baskı, Çıra Yayınevi: İstanbul.
- Caferoğlu, Ahmet (2010), “Türkçemizden Farsî Lisanına İntikal Eden Bazı Türk Kelimeler”, Türk Tarih Kurumu (Haz.); *Birinci Türk Tarih Kongresi Konferanslar Muzakere Zabıtları*, Türk Tarih Kurumu Basımevi: Ankara, ss.83-86.
- Canefe, Nergis (2007), *Milliyetçilik, Bellek ve Aidiyet* (Çev. Deniz Boyraz), 1. Baskı, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları: İstanbul.
- Collingwood, R.G. (2015), *Tarih Tasarımı* (Çev. Kurtuluş Dinçer), 6. Baskı, Doğu Batı Yayınevi: Ankara.
- Copeaux, Etienne (2013), *Tarih Ders Kitaplarında Türk Tarih Tezinden Türk-İslam Sentezine (1931-1993)* (Çev: Ali Berktaş), 2. Baskı, İletişim Yayınevi: İstanbul.
- Ergün, Nihat (2015), *Adım Adım Siyaset*, 1. Baskı, Alfa Yayınevi: İstanbul.

- Ergüder, Üstün (26 Ağustos 2004), “Her Yönüyle Yeni Müfredat”, *Radikal Gazetesi*, ss.1.
- Erdoğan, Recep Tayyip (2012a) “Mehmet Akif Ersoy”, Abdurrahman Tığ - İshak Baydaroğlu - Sakiye Erdem (Ed.); *Recep Tayyip Erdoğan Ne Diyor?*, 1. Baskı, Kim Ne Diyor Yayınları: İstanbul, ss.382
- Ersoy, Mehmet Akif (2017), *Safahat*, Karanfil Yayınevi: İstanbul.
- Ersanlı, Büşra (2015), *İktidar ve Tarih: Türkiye’de Resmi Tarih Tezinin Oluşumu (1929-1937)*, 6. Baskı, İletişim Yayınevi: İstanbul.
- Gellner, Ernest (2013), *Uluslar ve Ulusçuluk* (Çev. Büşra Ersanlı - Günay Göksu Özdoğan), 3. Baskı, Hil Yayınevi: İstanbul.
- Gellner, Ernest (2016), *Milliyetçiliğe Bakmak* (Çev. Simten Çoşar - Saltuk Özertürk - Nalan Soyarik), 6. Baskı, İletişim Yayınevi: İstanbul.
- Gosh, Bobby (2012), “Erdoğan’ın Yolu”, Abdurrahman Tığ - İshak Baydaroğlu - Sakiye Erdem (Ed.); *Dış Basında Recep Tayyip Erdoğan*, 1. Baskı, Kim Ne Diyor Yayınları: Ankara, ss.29.
- Gökalt, Ziya (1995), *Yeni Hayat* (Haz. Yalçın Toker), Toker Yayınevi: İstanbul.
- Gökalt, Ziya (2005), *Türkleşmek, İslamlaşmak, Muasırlaşmak* (Haz. Leyla Karanfil), Akvaryum Yayınevi: İstanbul.
- Gökalt, Ziya (2014), *Türkçülüğün Esasları*, Ötüken Yayınevi: İstanbul.
- Gökalt, Ziya (2017), “Tarih İlim Mi Yoksa Sanat Mı”, Ahmet Şimşek - Ali Satan (Haz.); *Milli Tarihin İnşası*, 1. Baskı, Yazıgen Yayınevi: İstanbul, ss.79-80.
- Göker, Muzaffer (2010), “Türk Tarih Kurumunun İmi ve İdari Faaliyeti”, Türk Tarih Kurumu (Haz.); *İkinci Türk Tarih Kongresi Kongrenin Çalışmaları Kongreye Sunulan Tebliğler*, Türk Tarih Kurumu Basımevi: Ankara, ss.15-20.
- Göktolga, Oğuzhan (2012), *Postmodernite ve Siyasal Kimlikler*, Bilsam Yayınları: İstanbul.
- Gül, Pınar (17 Ocak 2017), “En İyi Anneleri Yetiştireceğiz”, *Bizim Yaka Kocaeli*, ss.5.
- Günaltay, Şemsettin (2010), “İslam Dünyasının İnhitacı Sebebi Selçuk İstilas mıdır?”, Türk Tarih Kurumu (Haz.); *İkinci Türk Tarih Kongresi Kongrenin Çalışmaları Kongreye Sunulan Tebliğler*, Türk Tarih Kurumu Basımevi: Ankara, ss.350-366.
- Gözler, Kemal (2013), *Türk Anayasa Hukukuna Giriş*, 8. Baskı, Ekin Yayınevi: Bursa.
- Heper, Metin (2008), *Devlet ve Kürtler*, 1. Baskı, Doğan Kitapevi: İstanbul.

- Hobsbawm, Eric J. (2016), *Devrim Çağı 1789-1848* (Çev. Bahadır Sina Şener), 8. Baskı, Dost Kitapevi: Ankara.
- Hobsbawm, Eric J. (2017), *Milletler ve Milliyetçilik* (Çev. Osman Akınhay), 6. Baskı, Ayrıntı Yayınevi: İstanbul.
- Hürriyet* (18 Nisan 1998), “Fetih Kutlamasında Şeriatçıya İzin Yok”.
- Hürriyet* (9 Eylül 2007), “Söğüt’te Sıcak Yakınlaşma”.
- Hürriyet* (12 Haziran 2011), “Başbakan’dan Üçüncü Balkon Konuşması”.
- Hürriyet*, (2 Şubat 2012a), “Dindar Gençlik Yetiştireceğiz”.
- Hürriyet* (6 Şubat 2012b), “Bu Gençliğin Tinerici Olmasını mı İstiyorsunuz?”.
- Hürriyet* (30 Eylül 2013a), “Başbakan Erdoğan Demokratikleşme Paketini Açıkladı”.
- Hürriyet* (07 Haziran 2013b), “Başbakan Erdoğan Yurda Döndü”.
- Hürriyet* (2 Temmuz 2013c), “Başbakan Erdoğan AK Parti Gurup Toplantısında Konuştu”.
- Hürriyet* (11 Şubat 2014a), “Başbakan: 40 Yıl Boyunca Devlete Sızmaya Çalışmış”.
- Hürriyet* (24 Mayıs 2014b), “Esmâ Kızımızı Kurşunlayarak Şehit Ettiler Ya”.
- İnan, Afet (2010a), “Tarihten Evvel ve Tarih Fecrinde”, Türk Tarih Kurumu (Haz.); *Birinci Türk Tarih Kongresi Konferanslar Muzakere Zabıtları*, Türk Tarih Kurumu Basımevi: Ankara, ss.18-42.
- İnan, Afet (2010b), “Türk Tarih Kurumunun Arkeoloji Faaliyeti”, Türk Tarih Kurumu (Haz.); *İkinci Türk Tarih Kongresi Kongrenin Çalışmaları Kongreye Sunulan Tebliğler*, Türk Tarih Kurumu Basımevi: Ankara, ss.8-15.
- İnan, Afet (2010c), “Türk Osmanlı Karakteristik Noktalarına Bir Bakış”, Türk Tarih Kurumu (Haz.); *İkinci Türk Tarih Kongresi Kongrenin Çalışmaları Kongreye Sunulan Tebliğler*, Türk Tarih Kurumu Basımevi: Ankara, ss.756-765.
- Kabapınar, Yücel (1992), “Başlangıcından Günümüze Türk Tarih Tezi ve Lise Tarih Kitaplarına Etkisi”, *Çağdaş Türkiye Araştırmaları Dergisi*, C:1, ss.143-178.
- Kafesoğlu, İbrahim ve Deliorman Altan (1976), *Tarih II*, MEB Yayınları: İstanbul.
- Kafesoğlu, İbrahim (2017) “Tarih İlmi ve Bizde Tarihçilik” Ahmet Şimşek - Ali Satan (Haz.); *Milli Tarihin İnşası*, 1. Baskı, Yazıgen Yayınevi: İstanbul, ss.121-138.
- Kaplan, Mehmet (2016a), *Kültür ve Dil*, 34. Baskı, Dergah Yayınevi: İstanbul.
- Kaplan, Mehmet (2016b), *Nesillerin Ruhı*, 13. Baskı, Dergah Yayınevi: İstanbul.

- Köprülü, Fuat (2010), “Türk Tarihi Hakkında Bazı Umumi Meseleler”, Türk Tarih Kurumu (Haz.); *Birinci Türk Tarih Kongresi Konferanslar Muzakere Zabıtları*, Türk Tarih Kurumu Basımevi: Ankara, ss.42-50.
- Karabağ, Hacer (2018), “1930’ların Dünyasında Türk Tarih Tezini Anlamak ve Tarih IV Kitabı Örneği”, *Atlas Journal Dergisi*, C:4, S:10, ss.556-565.
- Karpat, Kemal (1995), “Kimlik Sorunun Türkiye’de Tarihi Sosyal ve İdeolojik Gelişmesi”, Sebahattin Şen (Haz.); *Türk Aydını ve Kimlik Sorunu*, Bağlam Yayıncılık: İstanbul, ss.23-50.
- Karpat, Kemal (2014a), *Osmanlıdan Günümüze Kimlik ve İdeoloji* (Çev. Güneş Ayas), 5.Baskı, Timaş Yayınevi: İstanbul.
- Karpat, Kemal (2014b), *Türk Siyasi Tarihi: Siyasal Sistemin Evrimi* (Çev. Ceren Elitez), 5. Baskı, Timaş Yayınevi: İstanbul.
- Kayalı, Hasan (1998), *Jön Türkler ve Araplar: Osmanlılık, Erken Arap Milliyetçiliği ve İslamcılık (1908-1918)* (Çev. Türkan Yöney), Tarih Vakfı Yurt Yayınevi: İstanbul.
- Koçak, Cemil (2014), *Resmi Tarihe Meydan Okuyorum*, 1. Baskı, Timaş Yayınevi: İstanbul.
- Koyuncu, Buke (2014), *Benim Milletim: AK Parti İktidarı, Din ve Ulusal Kimlik*, 1. Baskı, İletişim Yayınevi: İstanbul.
- Köseoğlu, Nevzat (2005), *Türk Milliyetçiliğinin Doğuşu ve Ziya Gökalp*, 1. Baskı, Ötüken Yayınevi: İstanbul.
- Köseoğlu, Nevzat (2015), *Türk Kimliği ve Türk Dünyası*, 3. Baskı, Ötüken Yayınevi: İstanbul.
- Lobera, Josep R. (2007), *Modernliğin Tanrısı: Batı Avrupa’da Milliyetçiliğin Gelişimi* (Çev. Emek Akman - Ebru Akman), Phoenix Yayınevi: Ankara.
- Macivelli, Niccolo (2010), *Hükümdar*(Çev. Turan Erdem), 1. Baskı, Arya Yayınevi: İstanbul.
- Mete, Ömer Lütfi (2007), *Milliyetçilik Milliyetsizlik*,Timaş Yayınevi: İstanbul.
- Milli Eğitim Bakanlığı, (1974), “IX. Milli Eğitim Şurası”, [Erişim: 05.Haziran.2019,https://ttkb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2017_09/29165045_9_sura.pdf].
- Milliyet* (31.01.2009), “Panorama 1453 Tarih Müzesi’nin Açılışı Yapıldı.
- Milliyet* (29 Mayıs 2014a), “Başbakan Erdoğan: Yeni Bir Teklif Getiriyorum !”.
- Milliyet* (16 Şubat 2014b), “Hoca Dedikleriniz Abi Dediklerimiz Hem Size Hem Ülkelerine İhanet İçinde”.

- Milliyet* (02 Kasım 2015), “78 Milyonun Başbakanıyım”.
- Milliyet* (27 Şubat 2017), “Emine Erdoğan: Sultan 2. Abdülhamit Han’ın Dönemi Ayna Hükmündedir”.
- Mutlu, Kayhan (2006), “Kimlik Tartışmalarına Katkı”, *Türk Yurdu*, S:221, ss.76-79.
- Nebati, Nureddin (2014), *Milli Görüşten Muhafazakar Demokrasiye*, 8. Baskı, Alfa Yayınevi: İstanbul.
- Ortaylı, İlber (2015), *Batılılaşma Yolunda*, 4. Baskı, İnkılap Yayınevi: İstanbul.
- Ortaylı, İlber (2016a), *İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı*, 43. Baskı, Timaş Yayınevi: İstanbul.
- Ortaylı, İlber (2016b), *Osmanlı Düşünce Dünyası ve Tarih Yazımı*, 4. Baskı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları: İstanbul.
- Ortaylı, İlber (2016c), *Yakın Tarihin Gerçekleri: Osmanlı’nın Çöküşünden Küllerinden Doğan Cumhuriyet’e*, 14. Baskı, Timaş Yayınevi: İstanbul.
- Ortaylı, İlber (2016d), *Tarihin Sınırlarına Yolculuk*, 23. Baskı, Timaş Yayınevi: İstanbul.
- Öğün, Süleyman Seyfi (2007), “Türk Milliyetçiliğinde Hakim Millet Kodunun Dönüşümü”, Ersin Kalaycıoğlu - Ali Yaşar Sarıbay (Ed.); *Türkiye’de Politik Değişim ve Modernleşme*, Akademi Yayınları: Bursa, ss.292-323.
- Örmeci, Ozan (2010), “Jön Türklerle İttihat ve Terakki”, *Tarih Okulu*, S:8, ss.95-109.
- Özdemir, Hakan (2012), “Demokrat Parti (DP) İle Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP)’nin Karşılaştırmalı Tarihsel Analizi”, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C:22, S:2, ss.188-209.
- Pamuk, Akif (2014), *Kimlik ve Tarih: Kimliğin İnşasında Tarihin Kullanımı*, 1. Baskı, Yeni İnsan Yayınevi: İstanbul.
- Rençber, Akif (2010), *Türk Resmi Tarih Söyleminde İslam Tarihi (1931-1950)*, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Rıfat, Samih (2010), “Türkçe ve Diğer Lisanlar Arasında İrtibatlar”, Türk Tarih Kurumu (Haz.); *Birinci Türk Tarih Kongresi Konferanslar Muzakere Zabıtları*, Türk Tarih Kurumu Basımevi: Ankara, ss.52-55.
- Rövşenoğlu, Kenan (2012),), “Türk Toplumuna Barış Adalet ve Refah Saçtı”, Abdurrahman Tığ - İshak Baydaroğlu - Sakiye Erdem (Ed.); *Dış Basında Recep Tayyip Erdoğan*, 1. Baskı, Kim Ne Diyor Yayınları: Ankara, ss.50.
- Sabah* (29 Mart 2009), “Milletimizin Takdirine Saygımız Sonsuzdur”.

- Sabah* (01 Temmuz 2014), “Başbakanın İlk Adaylık Konuşması”.
- Sabah* (23 Eylül 2016a), “II. Abdülhamid İftiraya Uğradı”.
- Sabah* (29 Mayıs 2016b), “Cumhurbaşkanı Erdoğan: “Fethin Hesaplaşması 563 Yıldır Bitmiyor”.
- Sadoğlu, Hüseyin (2010), *Türkiye’de Ulusçuluk ve Dil Politikaları*, 2. Baskı, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları: İstanbul.
- Sander, Oral (2011), *Siyasi Tarih: İlk Çağlardan 1918’e*, İmge Kitabevi: Ankara.
- Segal, Hugh (2012), “Osmanlı İmparatorluğu’nun Demokratik Mirasçıları”, Abdurrahman Tığ - İshak Baydaroğlu - Sakiye Erdem (Ed.); *Dış Basında Recep Tayyip Erdoğan*, 1. Baskı, Kim Ne Diyor Yayınları: Ankara, ss.46.
- Semiz, Yaşar (2014), “İttihat ve Terakki Cemiyeti ve Türkçülük Politikası”, *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S:35, ss.217-244.
- Smith, Anthony D. (2014), *Milli Kimlik*(Çev. Bahadır Sina Şener), 7. Baskı, İletişim Yayınevi: İstanbul.
- Star* (30 Eylül 2012), “İşte Başbakan Erdoğan’ın Konuşmasının Tam Metni”.
- Şimşek, Ahmet (2017), “Türkiye’de Milli Tarihin İnşası”, Ahmet Şimşek - Ali Satın (Haz.); *Milli Tarihin İnşası*, 1. Baskı, Yazıgen Yayınevi: İstanbul, ss.10-27.
- Şirin, İbrahim (2000), “Osmanlı’da Tarihinin Anlam Arayışı”, *Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, S:11, ss.555-574.
- Taşdöven, Zehra (2013), *Demokrat Parti Dönemi Eğitim Anlayışı (1950-1960)*, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın.
- TBMM, (2003a), “Genel Kurul Tutanağı”, [Erişim: 01 Temmuz 2019, https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/Tutanak_B_SD.birlesim_baslangic?P4=8905&P5=B&page1=8&page2=8].
- TBMM, (2003b), “Genel Kurul Tutanağı”, [Erişim: 1 Temmuz 2019, https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/tutanak_g_sd.birlesim_baslangic?P4=8905&P5=H&page1=16&page2=16].
- TBMM, (2007), “Genel Kurul Tutanağı”, [Erişim: 1 Temmuz 2019, https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/Tutanak_B_SD.birlesim_baslangic?P4=19955&P5=B&page1=21&page2=21].
- TBMM, (2011), “Genel Kurul Tutanağı”, [Erişim: 1 Temmuz 2019, <https://www.tbmm.gov.tr/tutanak/donem24/yil1/bas/b006m.htm>].

- TCCB, (2015a), “ Asım’ın Neslinden Bir Usta: Recep Tayyip Erdoğan”, [Erişim: 20 Temmuz 2019, <https://www.tccb.gov.tr/konusmalar/353/38598/asimin-neslinden-bir-usta-recep-tayyip-erdogan-programinda-yaptiklari-konusma.htm>].
- TCCB, (2015b), “Osmanlı İmparatorluğu’nun En Uzun Yılı”, [Erişim: 20 Temmuz 2019, <https://www.tccb.gov.tr/konusmalar/353/2988/1915-osmanli-imparatorlugunun-en-uzun-yili-sempozyumunda-yaptiklari-konusma.html>].
- TCCB, (2016a), “Türk Milleti 15 Temmuz’da Sadece Bayrağına Değil Hedeflerine de Sahip Çıktı”, [Erişim:10 Temmuz 2019,<https://www.tccb.gov.tr/haberler/410/58859/turk-milleti-15-temmuzdasadecebayragina-degil-hedeflerine-de-sahip-cikti>].
- TCCB, (2016b), “Kut’ülAmare Zaferinin 100. Yıl Dönümü Töreni”, [Erişim: 10 Ocak 2017, <https://www.tccb.gov.tr/konusmalar/353/43874/kutul-ammare-zaferinin-100-yil-donumu-torende-yaptiklari-konusma.html>].
- TCCB, (2017a), “3. Milli Kültür Şurası”, [Erişim: 20 Temmuz 2019,<https://www.tccb.gov.tr/konusmalar/353/72348/3-milli-kultur-srasinda-yaptiklari-konusma.html>].
- TCCB, (2017b), “Trt Haber Cumhurbaşkanı Özel Yayını”, [Erişim: 5 Şubat 2019, <https://www.tccb.gov.tr/mulakatlar/1709/72274/trt-haber-cumhurbaskani-ozel-yayini.html>].
- TCCB, (2017c),“Şehircilik Şurası”, [Erişim: 10 Haziran 2019, <https://www.tccb.gov.tr/konusmalar/353/87272/sehircilik-srasinda-yaptiklari-konusma>].
- Togan, Zeki Velidi (2010), “Ortaasiya’da Kuraklık Meselesi”, Türk Tarih Kurumu (Haz.); *Birinci Türk Tarih Kongresi Konferanslar Muzakere Zabıtları*, Türk Tarih Kurumu Basımevi: Ankara, ss.167-176.
- Turhal, Yüksel (1989), *Tarih Lise 2*, Ders Kitapları Anonim Şirketi Yayınevi: İstanbul.
- Türk, H. Bahadır (2014), Muktedir: Türk Sağ Geleneği, ve Recep Tayyip Erdoğan, 2. Baskı, İletişim Yayınevi: İstanbul.
- Türk Tarihinin Ana Hatları* (1931), 1. Baskı, Devlet Matbaası Yayınevi: İstanbul.
- Türk Tarih Kurumu (Kasım 2010), *Birinci Türk Tarih Kongresi Konferanslar Muzakere Zabıtları*, Türk Tarih Kurumu Basımevi: Ankara.
- Türkiye*, (29 Mart 2012), “Erdoğan: Dönüş Yok Dershaneler Kapanacak”.
- Türkkan, Reha Oğuz (2007), *Biz Kimiz? Türklüğün Kimlik Şifresi*, 2. Baskı, Pozitif Yayınevi: İstanbul.

- Usta, Nazlı (2011), “Türkiye’de Tarih Öğretiminin Sorunlarına Bir Örnek: Kemal Kara’nın İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük Ders Kitabında İç ve Dış Düşman Algısı”, *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, S:37, ss.163-182.
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı (2017), “Türki Tarihi Yazılırken Atatürk’ün Alaka ve Görüşlerine Dair Hatıralar” Ahmet Şimşek - Ali Satan (Haz.); Milli Tarihin İnşası, 1. Baskı, Yazıgen Yayınevi: İstanbul, ss.197-204.
- Ülken, Hilmi Ziya (2016), *Millet ve Tarih Şuuru*, 3. Baskı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları: İstanbul.
- Ürekli, Fatma (2002), “Tanzimat Dönemi Osmanlı Eğitim Sistemi ve Kurumları”, *Manas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S:3 ss.382-406.
- Emre, Yıldırım (2014) “Türkiye’de Milliyetçilik ve Milli Kimlik: Türkçülüğün Keşfi ve Ulus Devletleşme Sürecinde Türk Milli Kimliği”, *TheJournal of AkademicSocialScienceStudies*, S:28 ss.73-95.
- Yenişafak*(16 Eylül 2007), “Erdoğan’dan Yeni Eğitim Öğretim Yılı Mesajı”.
- Zürcher, Eric Jan (2011), *Modernleşen Türkiye’nin Tarihi* (Çev. Yasemin Saner), 26. Baskı, İletişim Yayınevi: İstanbul.

ÖZGEÇMİŞ

Ayşe Nur SAN, 22 Mayıs 1991 yılında Kocaeli’nde doğdu. İlk ve Orta Öğretimini İhsaniye İlk Öğretim Okulu’nda, lise eğitimini, İhsaniye Lisesinde tamamladı. 2013 yılında Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Kamu Yönetimi Bölümünden mezun oldu.

